

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કાપીરાઝિદ વિભાગ]

અનુસમાંક

૧૮૭૭

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ

અંગ્રી

કુબિયા

વિષય

૨૧ • ૨

૧૮૭૭
ઓ—દુનિયા!

૧૮૭૭

પારસી સંસારી સીરિયો—કોમીક

દ્રામા ત્રણ અંકી.

જાણીતી તર્જો પર રચેલાં ત્રીસ ગાયનો સંગ્રહ
અમદાવાદ સંગ્રહ

લખનાર

હોસાભાઈ એદલજી ભટ્ટા,

તે

‘કુલમા,’ ‘એમનામાહાત,’ ‘એપોલોથી—અમેરીકા’

વગેરેના લખનાર.

અછાડ પછાડ કરી ના તરસ મેળવવા મંજ,
નામ કંઈ હાં કરી લે આ હોસરાએ સેવંજ.

મુબંધ :

શ્રીમ પ્રેસ, મનોરહાસ સ્ટ્રીટ, કોટ.

૧૯૦૭.

આના.

ઓ—દુનિયા !

પારસી સંસારી સીરિયો—કોમીક
ડ્રામા ત્રણ અંકી.

જાણીતી તર્જો પર રચેલાં ત્રીસ ગાયનો સાથે

લખનાર

હોસાલાઈ એડલજ લડ્યા,

તે

‘કુલમા,’ ‘એમનામાહાત,’ ‘એપોલોથી—અમેરીકા’

વગેરેના લખનાર.

અછાડ પછાડ કરી ના તરસ મેળવવા ગંજ,
નામ કંઈ હ્યાં કરી લે આ છે સરાએ સેપંજ.

મુદ્રા :

ચેર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, મનોરહાસ સ્ટીટ, કોટ.

૧૯૭૭.

ગાંધી આના,

૧૮૭૭

ચેતવણી.

આ નાટક કાયદા પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી એના સધળા હકો એના કર્તાએ ખોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે. કોઇએ એ ફરીથી છાપવો યા એ આખો નાટક અથવા તો એમાંનો કોઇખી ભાગ ગાયન વગેરે કર્તાની પરવાનગી વગર જાહેરમાં રજુ કરવું નહિ; તેમજ એમાંથી કાંઈ તફાવી કોઇ ખીજ નાટકમાં લાગુ કરી દેવું નહી.

એક નાટક લખવામા જાજ આ મારા કલમ પછી...
 છે; તો જો કે નાટક ઉપર હું બહુ નાનપણથી પ્રિત દેખાડતો આવ્યો
 છું, અને બચગીથીજ એક એમેચ્યુઅર તરીકે નાટકનો અનુભવ લઈ
 આજે આ નાટક લખવાની મેં હિમ્મત કીધી છે, કે જેમાં હું કેટલે
 દરજ્જે ફાળ્યો છું તે જોવાનું કામ શોખીન લોકોનું છે.

વળી ગાયનો રચવામાં તેમજ કેટલુંક ઉર્દુ લખાણ કરવામાં,
 ઉપરાંત ઉર્દુ ગાયન રચવામાંથી મારી કલમ પહેલીજ હોવાથી એમાં
 થયેલી કાંઈ ભૂલભાલ શ્રોતાજનો ક્ષમા કરશે એવી મને આશા છે.

આ નાટકના પ્લોટનો થોડોક અંશ અગાઉ વંચાઈ ગયેલી
 પાછક વાર્તા મારાં ભેળમાં રમી રહેલી હોવાથી તેમાંથી ઉપજતી મારાં
 ની તુરંગ મુજબ રચ્યો છે, અને એમાં આવતું કામીક એક ઈંગ્રેજી
 ફર્સમાંથી ખેંચી કહાડી લાગુ કરી દીધું છે, તો જો કે ખેંચતી મતલબમાંજ
 કામીક સમાય એવી કાશેસ કીધેલી છે.

ડાસાલાઈ એલેલુ લરયા,

કાશાની ખીલડીંગ,

મરીન લાઇનસ.

મુંબઈ તા. ૧૩ મી જુન ૧૯૦૭.

અર્પણ પત્ર.

તેઓ

કે જેઓએ

નાટક તખ્તાપર પોતાની જીંદગી ઘસી પીસી નાખી હોય,
અને એ આલા હુન્નરને ખીલવવા જીવ પટકી રંજ અને
મેહેનત કીધી હોય, અને તેમ કરતાં એ બહારથી
ચલકતી ચાઇ ચાઇ જેવા દેખાતા પણ ખાતેન-
માં ખુવાર કરનારા ધંધામાં પડી પાય-
માલ થયા હોય; તેઓને આ મારો
અદના નાટક તેઓના કામો-
ની એક જુજ સેવામાં
માનપુર્વક અર્પણ
કરું છું.

નીચલા હુન્નરો બાણ છે, અને તે બેગવાઈ પડતા કુરસદે શિખવે છે.

મ્યુઝીક.

વાયોલીન, હારમોનિયમ, સીતાર, દીલરૂખા, સારંગી, બેન્જો, દ્રમ, વીગેરે કોઈખી વાજત્રપર ગાતાં વગાડતાં શિખવે છે.

દ્રોઈંગ પેન્ટીંગ.

લાઈનવર્ક, સ્તેનસીલ, શેડીંગ, ફીસ્તોલીયમ પેન્ટીંગ, સ્કેલ દ્રોઈંગ, મોડલ, સીનરી, વગેરે.

નાટકને લગતું.

મીઠાણના નાટકને લગતું બહોલું જ્ઞાન ધરાવે છે, પોતાના યુરોપ અમેરીકાના પ્રવાસને આધારે સુખરેલી રીત નાટક તખ્તો ખીલવવાની યુક્તિઓ દેખાડી શકે છે. બદલાઈ જતા ગ્રાન્સફર સીનોના મોડલો બનાવી આપે છે. ટ્રેસોના ફીઝાઈનો અને સસ્તાંમા સસ્તી કીમતે ટ્રેસો બનાવવાની રીતો, તેમજ નવા ખેલ માટેના સીનોના સ્કેચો કરી આપે છે. સંસારી ખેલોના ગાયનો રચી શકે છે. ઉર્દુ ખેલો માટેના પ્લોટો આપે છે, તેમજ દરેક આવલાવની એકટીંગ દેખાડી શકે છે. દુકમાં નવી નીકળતી નાટક મંડળીઓને દરેકે દરેક સલાહ આપી શકે છે.

લખાણ બાજી.

ઓરીજીનલ નોવેલોન્સ પ્લોટ કેમ ઉપજાવવો છટાદાર અને શુદ્ધ લખાણ કેમ કરવું. વળી દરેક નવા લખનારના લખાણો સુધારે છે.

... જનતમા કરી આપે છે. ... સ્ત્રી જવી, પેટનું
ઉપસ્વું, યાતો આંગનું ડોંગા થઈ જવું એ જીવલેન દુઃખ દરદો
લાગુ પડી જવાની નીશાણી છે; માટે તેવાઓએ જરૂર મીઠા
ભરૂચાની સલાહ લેવી.

ફેનોલોજી.

મીઠા ભરૂચા મસ્તક વીધ્યાને લગતું સાફ જ્ઞાન ધરાવે છે,
અને કોઈની જવાન તે કયા ધંધાને લાયકનો છે તે પારખી આપે છે.

મુસાફરી.

યુરોપ અમેરીકાની મુસાફરીએ જનારાંઓએ જરૂર મીઠા
ભરૂચાની સલાહ લેવી. પોતાના અનુભવથી ત્યાંની સગવડો, શિખવા
લાયક હુન્નરો, જોવા જોગ જગ્યાઓ તેમજ ખીજ દરેક સલાહ
આપશે.

વીલ પાવર.

ઈચ્છા શક્તિના બળે દરેકે દરેક મુશ્કેલ કામ આસાન થાય
છે. એકાગ્ર ચીતે કીધેલી ઈચ્છા ખાલી જતી નથી. ‘હું’ અમુક કામ
કરી શકીશ’ એવી એકાગ્ર ચીતે ઈચ્છા કીધાથી તે કામ આસાનીથી
થઈ શકે છે; પરંતુ એકાગ્ર ચીત કરવું એ એક મુશ્કેલ કામ છે.
મી. ભરૂચા તમને દુનિયામાં ફાવવાના આ એકજ રસ્તા ઉપર
કાળુ મેળવતાં સહેલાઈથી શીખવશે.

પરચુટણ.

વળી એ ઉપરાંત દુનિયાની ખીજ દરેકે દરેક બાબદોનો
મીઠા ભરૂચાને અનુભવ છે. અમુક ચીજ કેમ પેદા થઈ, ક્યાંથી

આવી અને તેનો શુભ દોશ. ઉપરાંત વૈદક શાસ્ત્રને લગતું, ફલાણું
 દરદ કેમ થયું, શાથી થયું, અને તેના સાધારણ ઉપાય. શું ખાવું,
 શું નહીં ખાવું, શું પીવું, શું નહીં પીવું. કેમ જીવેલી પસાર
 કરવી, કસરત કેમ અને કેટલી કરવી ; વળી યંત્ર કળા, ફલાણી
 ચીજ કેમ બની અને તેની ચુકતી શું ? ઇત્રેજી રીતભાત, શું
 બોલવું, કેમ બોલવું, સાંમા માણસના વિચાર કેમ પારખવા ? તેના
 સવાલનો કેમ ચપલાઈથી જવાબ આપવો, હુશિયારી અને સમય-
 સુચકતા કેમ મેળવવી. બીજાના મનપર પોતા માટે સારો છાપ
 કેમ બેસાડવો, સાવચેતીની આંખે જોઈ દુનિયામાં કેમ ફાવવું,
 તેમજ માણસનું મોહું જોઈ યાતો તેની વાત ચિત્ત પરથીજ તેના
 વિષેનું સારું યા માહું મત કેમ બાંધવું. ચેહેરાપરથી, આંખપરથી
 યાતો મુછપરથી માણસોના લક્ષણો કેમ પારખી કાઢવાં, વીગેરે
 વીગેરે દુનિયાની બીજી દરેક દરેક બાબદોનો મીઠો ભરૂચા અનુભવ
 ધરાવે છે, અને કોઈબી જવાનને પોતાની દેખરેખ તળે રાખી તેને
 થોડાજ વખતમાં આ દુનિયામાં એક બાહોસ નર બનાવી આપે છે.

કોઈબી સલાહ કાંઈબી સવાર્ય વગર આપવામાં આવશે.

ડો. એ. ભરૂચા,

કાશાની બીલડીંગ,

મરીન લાઈન, મુંબઈ.

નાટક પાત્ર.

હીરો—એક ગરીબ તાડીવાનો.

બુલુ + તેની બેરી.

તીસ્મારખાં—એક રીતાયડ સિપાહ. હીરાનો પાડોસી અને દોસ્ત.

ધનજી ધાનખાઉ—એક લુચ્ચો, સાપુરનો અસલનો દોસ્ત.

શાપુર મોટા ફરામ—એક ફીલસુફ, પુતળીના હાથનો ઉમેદવાર.

ખાનસાહેબ દિન્યારજી દુકરવારા—એક ખુજરગ ભોળા માતખર વેપારી.

ફીરોજ--તેવણના ગુમ થયેલા ભાઇ અરદેશરનો દીકરો.

પુતળી
જર
આધમાય
આધમાય } ખાનસાહેબ દિન્યારજીની ચાર દીકરીઓ.

મેહર હોમજી—પુતાના એક માતખર ખુજરગ અથોરનન.

જમશેદ નવાખ--આધમાયના હાથનો ઉમેદવાર.

ફરામરોજ--તેનો કાકો.

પેસી પેપરમીટ--એક પેન્ટર.

કચેતાંન--દીન્યારજીના ઘરનો નોકર.

સ્થળ.

વસઇ-પુના.

ઓ-દુનિયા !

નાટક ત્રણ અંકી.

અંક પહેલો. પ્રવેશ પહેલો.

(સાંજનો વખત. હીરા તાડીવાળાનું પીકું. હીરા તાડીની લહેરમાં ગીત ગાતો અને ધરીયાં ઉમળનો દેખાય છે. બીજા બાજુ તીરમારખાં તાડીની ત્રાંસ માદના માલમ પડે છે ને હીરાના ગીતનો શબ્દમાં જવાબ આપે છે.)

ગાયણ પહેલું.

(રાહા) ન છાડોરે મતવાલો મદવા પીઓ પીઓ.

હીરા—

તાડી છે માતાનું દુધ, મારા લાલ, લાલ, લાલ, તમે પીઓ પીઓ,
છુટથી પીઓ, રંગથી પીઓ, ઉમંગથી પીઓ-તાડી.
૨-જીવ લલચાય, હોશમે આપે, નાચે ગાએ, રંગી થાય,
૨-તાડી છે, લાસાની છે, દેડે કરે બીમારી છે,
એજમતી છે, એ હધ્યાતી દે છે, પીઓ, પીઓ.

તીરમાર— { તાડી કુદ્રતકી બક્ષેશ હયે
{ ને તાડી નહિ પીએ ઉસ્કી જાંઘી ધુળ હયે.

તીરમારખાં—અહા ! હીરા જેમ તારું નામ હીરા છે, તેમ
તાડી હીરાના જેવીજ ચ?

હીરો—હા, ભાવ, એમ છે તો ખરું; પણ એટલું ની હમજતો કે તુને
ચાહી તારી પાછને પુછવા કાણુને જાઉં? હું! તું મને
રાત વરાંત જે મદદ કરે તે હું ભુલી ગીયેતો? હું તું મારો
એકલ દોકલ પાડોહી, ને વરી મારા હમા જેવો નથી? પાછો
તું વરી પથેસો પલતનનો હીપાહી એટલે તીર કામઠાં, ભાલા
તલવાર વાવરી જાણે, જેથી તું તો મને આ મારા એકાંત
રહેવાસમાં હોના જેવોજ તો!

તીરમાર—ત્યારે શું હીરા! તું એમ કહેવા માંગેછ કે જેવી તારી
તું મને આપેછ, તેવી બધાને નથી આપતો?

હીરો—ખાધું! અરે ઉજળખ! એવી બધાને આપતાં કેમ પાલવે?
એમ તો તારી પલતનમાંથી હું તોપીવાળા, ને કાળા લોકોને
એક દરખોજ ખોરાક મળે કે? એનો જેવું મનીખ તેરી
વત, વારું પણ ચાલ, ફીક વાદ આયું. પેત્રી કાલે આપરે
અધુરી મુકેલી તારી કાંહાંતી મુઢાફરી જે આફીયા? —

તીરમાર—આફીકા.

હીરો—અરે હા, ચાલ તેનું દાસ્તાન આગળ ચલાવ કે કાંઈ સોવાચ.
ખેસો અહવાલ તુને ગળી ગીયો, પછી તેં હું કીધું?

તીરમાર—પછી શું, હું પેટ ચીરીને બહાર નીકળ્યો. પણ તે મને
પાછો ગરી ગયો ને પાછો હું તેના પેટાખાનામાંથી બહાર
કુદી પડ્યો, પણ તે મને પાછો ગરી ગયો, ને આ ગરવા
કુદવાનું કામ ધણો વખત ચાલ્યું, જ્યારે તે અઝગાલ
તલત મરી ગયો, ત્યારેજ તે મને ગરતો અટક્યો, ને આ
બધો તમસો જોતા ત્યાં ઉભેલા એક ઇંચેજ સીપાઇએ
મને કહ્યું કે ‘યુ ગો કમ, ગો કમ, ખીસ બખત,’ એટલે
જે હું વીસ વખત તેના પેટાખાનામાં જઇ આવ્યો!

હીરો—હાંઅંઅં! તું તો કોઇ બરો હુસે હીપાહી! અજળ તારી
હિંમત! પણ હેલા તોપના ગોલા કેમ છુતે તેતો જણાવ?
... ? જે સાંભળ.

ગાયલુ ર જીં ઈશીઅ.

મય હું જલ્લીમ કાલા માર (રાહ)

તોપના ગોલા ઉડે છે, તોપના ગોલા ઉડે છે,
ઉડે છે, ફાટે છે, દીલમાં દેહેસ્ત ચક્કરે છે
એવા તો ફાટે છે, એવા તો લાગે છે,
લોકોને વાગે છે, વાગે છે—તોપના.

ધરરરર લમલમલમલમ ધરરરરર લમલમલમલમ
લમલમલમ લમલમલમ ભંમલમલમ લમલમલમ
આગનો શોર ઉડે છે, લોકોને જળાવે છે,
ઓ મારા બાપરે, બાપરે, બાપરે,
એવી છે, રંજ છે, એ જંગ છે, ઓ મારા બાપરે—તોપના.

(ગાયલુ પુરૂં થતાં ધનજો લશ્વર પથર કરતો આવે છે
ને તીસ્માર આગળ પડેલાં એક ભરેલાં તાડીના
ખડીયાંને ઉઠાવી તોંસ મારી નય છે. તીસ્માર ને
હીરો અનયેબીમાં ગુસ્સે થાય છે.)

તીસ્માર—(ગુસ્સાથી) એ આવ કોણુ બીચોર !

હીરો—(અનયેબીમાં) કોઈ નંગ લાગેછ !

ધનજો—(એક ઓડકાર બાછને પોતાનું મોઢું પોતાનાં દગલાની બાંધેથી
નુંછી)—‘ માફ કરજો સાહેબો, હું ધણી લાંબી મંજલેથી
ચાકેલો આવ્યો છું, જેથી મારાથી તરસ તામોસ થઇ શકી નથી.’

તીસ્માર—લાંબી મંજલ ? શું કાંઈ સીજમીતમાંથી આવ્યો કે ?

ધનજો—(તકોરથી) હા, આફ્રીકાની પલ્લતનમાંથી. પણ લાઇ (હીરા
તરફ જોઇને) આ પીઠાંવાલો તુંજ કે ?

હીરો—હા, કેમ રે ?

ધનજો—ત્યારે તો દોસ્ત જલ્લી વેક, ને જે કાંઈ સીક સોતા, કયાળ,
ભુકકા, તૈયાર હોય તે લઇ આવ, ઉઠ વેક !

હીરો—(ગુસ્સાથી) કેમરે ? છેક લારમાં આવ્યો કે ? એ હોકમ કોણુને કરે ?

ધનજો—ત્યારે હોકમ નહિ કરું તો શું તુને પગે લાગીને કેહું ? પૈસા
લેવ કેની ? ઉજબબ ?

તીરમાર—એ, એ, એ, મોઢું સંભાળીને વાત કરજે, આ મારા પાડો-
સીને એક બોલ બી આડો કહોજી, તો તારું ભામતાપણું
બધું કહાડી નાખસ ?

ધનજી—(તીરસ્કારથી) ચાલ, ચાલ, લાંડા, એ તારી દાદામીરી છાં
નહિ ચાલશે ?

તીરમાર—(એક છત્તંગ મારી ઉડીને) બચ્ચા, આવ તારું થોળરૂંજ
રંગી નાખશ જો ?

ધનજી—(ગભરાઈને ઠંડો પડી) અમે મીયાંજી ! પણ તું કહેવા શું
માંગેજી, તું છી કાંય ખાધ પડેજી, આવ તારો પાડોશીજી મને
ગુસ્સે કરેજી, જોની હું જે દહાડાનો ભુખો તરશો છું તોબી એ
મારી દાદ નથી લેતો તે ? શું હું પૈસા નથી આપવાનો ?
અરે લેની બાપુ આંગપરજી લેની !

(એમ બોલી એક રૂપિયો ખીસાંમાંથી કહાડી તે હીરા
તરફ ફેંકે છે, હીરો અને તીરમાર બેઠ અન્નયેબીમાં
એક એક તરફ જાય છે.)

હીરો—(હવે નરમ પડીજી) અરે પણ બાપુ, હીંધી રીતે માંગીયે
કેની ? તું તો આવતાંને વારજ પીડારા માફક દરોરોજ પાડવા પડયો
તે ? વારું જરા થોભ, હું હમણા તારે માટે નાહતો લઇ આવ્યો.

(હીરો ઘુફડામાં જાય છે. ધનજી તીરમાર આગળ આવી
વાતમાં ઉતરે છે.)

ધનજી—કેમ મીયાં સ્મહોજ ? આવ વસઇ ગામમાં તમને કેટલાં વરસ થયાં ?

તીરમાર—(તોરમાંજ) બધો જનમ ગીયો.

ધનજી—હો, હો, ત્યારે તો તમે છાંના સધળાં રહેવાસીઓને ઓળખતા
હશો, વરી તમે પારસીઓના સમાગમમાં બી ધણા આવ્યા
હશો, કેમકે તમે ગુજરાતી ધણું સાફ એક પારસી માફકજ
બોલો છો ? છાંના કાંઈ જાણીતા શહેરી વીશે તો જણાવો ?

તીરમાર—જાણીતા શહેરી અને શેઠયામાં ખપતા પારસી તો છાં એકજ
છે, અને તે ખાનસાહેબ દીનર્યાજી નામનાં એક સખી ગ્રહસ્થ
છે. કેળાં, ગોળ, શેરડી, અને નાળિયેરનો એમનો બહુ મોઢો
વેપાર છે. એવણુ પોતાની સખાવતથી અત્રે બહુ માન પામેલા
છે. એવણુનું કુટુંબ બાપ દાદેથી છાં વસ્તું આવ્યુંજી.

ધનજો--અસ ખીજી કોઈ નહિ !

તીરમાર--ખીજી હાં કોણ લાવે ? એમ તો ચાલીશ પચાસ પારસી કુટુંબો હાં વસેછ, પણ કોઈ તેવું મોલાદાર નહિ તો. છે એમ તો ખીજેખી એક પારસી, જો કે ઉમ્મરમાં નાનો પણ અઘ્ઘમંદીમાં પૂર, ને સાથે ગરીબ પણ સખાવતે બહાદુર. તેને હમારાં બધાં મામતા લોકો પંડીત અને શીલસુદ્ધ કરીને કહેછ !

હીરો--(ઝુડીમાંથી સીક સોતા લઈને બહાર આવતાં) કોણ આલો હાપુર મોતાફરામ કે ?

ધનજો--(અળગેખીમાં ચમકી) શાપુર મોતાફરામ ? (ખાજીએ) શાપુર, શાપુર મોતાફરામ, કેટલે વરસે નામ સમજ્યું ! આહાહા ! કેવો સંજોગ ! ત્યારે આખરે એ મને મળ્યો ખરો ! આહાહા ! પેલું કાલી રાતનું કાળું કામ પાછું મગજે ધાધ આયું ! આહા, છાતી કેવી ધડકેછ, જાણે કાલેજ તે બનાવ બન્યો હોયતી ?

હીરો--કેમ લાય ! એ હાપુરનું નામ હમજીને ચમકેલો કેમ ! એ તારો કોઈ ઓળખીતો કે ?

ધનજો--(સાવધ થઈને) ન ન નહિરે, એ કાંઈ મારી ઓળખાણનો હતો ખરો, ને ઘણે વરસે મેં એનું નામ સાંભળ્યું, જેથી મને અળગેખી લાગી. વાઈ પણ એ હાં ક્યાં ને કેટલાં વરસ થયાં રહેછ ?

હીરો--બહુ વરસ થયાં એ હાં આવી વહેલો ને ઓલાં જે લાંબાં ખેતરો કુડાયવાં કે એની વાંચેજન બંગલી દેખાય. તેમાં બહુ પડીને આખો દી વાંચ્યાજ કરે, ને એવું લણે, એવું લણે, ને એવું આપુને હમજીવે કે આપરે તો હરણુ ફાર થઈ જઈએ. મારા હહરાનું ખુણે પડી રહેતાં ખી નહીં જ જાયગું ખરું, એના તો પેલું હું ખાનખાઉ અરે ખાનહાએજ દીનર્યાજીની પોરી હાતે લગન થવાના એમ લાગે. તેની હાતેનો હાતેજ દેખાયા કરે.

(હીરો વાતમાં રોકાયેલો છે તેટલે અંદરથી જીલ્લુ આવી તેના બરફા ઉપર જોરથી છાપડ મારી શોર બકાર કરી મુકે છે.)

જીલુ—અસ ગેઇ, ગેઇ, ચરખીથી બરેલી લાલમ લાલ મહોડાંનીજ ગેઇ !

હીરો—અરે રાંડ ઘોઘ્યાઈં હાની કરે, કોણુ ગઇ ક્યાં ગેઇ તે બસની
આપરી બુચી નાજાં કેટે ચાલી ગેઇ હું ?

જીલુ—મુવા પાલ્યા આખો દહાડો આ મુવા લાંબુ મીયાં હાથેજ વાતો
કરવામા કહાડ ! તેં તેને હાચવી હોતે તો આટલું ની થતે.
ઓ તમે લઇ જતાં મરે, તમારી આલ ઓલાદનું નખખોદ જાય,
મારી પાંચ વરસની માનીતીરે જો—(રડે છે).

હીરો—(રડમસ સાદે) ત્યારે નાબુજ કેથે ગેપ થઇ ગઈ કે ?

તીરમાર—હાય, હાય, તારી પોરીનેજ કોઇ ઉઠાવી ગીએલું લાગેછ !
(જીલુ ખીત ગાય છે, રડીને કુદતી બધે દોડે છે, હીરો
તેનો જવાબ આપે છે, ધનજો કોરસ બોલે છે)

ગાયન ૩ બું ધંખજી.

BROOKLIN CAKE WALK.

જીલુ—

તમે લેતાં મરે, તમે ખાતાં મરે, મુવાં બસ્તેગીઆંઓ !

તમે આવતાં મરે, તમે જતાં મરે, મુવા દખમે ચહરીયાંઓ !

હીરો—

ઓ જીલુ, કોણુ ગઇ અરે કહાં ગઇ,
બોલ જલ્દી, કે શું આપરી નાબુ ગઇ,
મારી બહાલી તું 'બસ જલ્દી બોલ જલ્દી,
કે બસ જઇને હું તેનો પકડું ટોટો મંડી,

કોરસ

ધનજો—

ઓ, આસ્તે રે આસ્તે,
ઓ, આસ્તે રે આસ્તે,
જરા તમે થંડાપડો બા,
જઇને બરફ પાણી પીઓ,
યા તો માથે મુકો થંડું આઇસ,
કે તમને લોહી નહી ચંદડી જાય,
કે જેથી ફેન્ટ નહિ મારી જાઓ,
ઓ આસ્તે રે, આસ્તે રે, આસ્તે.

(ગાયન ખલાસ થતાં જ ખાનસાહેબ દીનર્યાઈની ચાર ફીકરીઓ પુતલી, જર, આઈમાય ને બાઈમાય હાખલ થાય છે, તેઓ અન્નચેળીમાં આમ તેમ જોય છે, બધાં અચકી જાય છે, ધનજો એક બાજુએ સંતાય છે.)

પુતલી ને જર—(સાથે) શું છે? એ બધી ગડગડ શું છે?

હીરો—(ગલગલતે સાહે) અરે બાઈ હાખ મારી પોરી નાખાને કાઈ ઉઠાવી ગીયું?

જીજી—અરે મુવા અપત! હું તો આપરી પેલી ફરજે મરઘી મરિયમ માટે બોલું છું!

(હસાહસ થાય છે. તેટલાં પુતલી, જર બાઈ ને આઈની નજર ધનજી પર પડે છે, ચારે જન ચોકે છે. ધનજો હસે છે)

પુતલી—હીરાજી એ આય કોણુ? કાઈ તમારો સગો રહેવા આયોછ કે?

હીરો—હજો! અરે તારે બાઈ હાખ, એતો હમણાજ કાઈ મુઠા-ફરીએથી આવેલો મુઠાફર છે.

પુતલી—અંઅં! લેવો ચાલો જમજોછ, કાલે સવારે પાછો નીરો મોકલજો હં! જીજીજી બેસો.

જીજી—માંચ આવજો સારે રૂરે.

(પુતલી, જર, આઈ ને બાઈ જાય છે. જીજી બટબટતી લડબટતી સુફડામાં જાય છે.)

ધનજો—ચાલો હવે આપરેબી રૂપસત લઈએ, હીરાજી શેઠ, પેલા તમારા પંડીત મોતાફરામનું ઠંકાણું જરા આપશો કે?

હીરો—પેલી બાઈઓ જાય તેની પૂઠે હીધો ચાલ્યો જ, એટલે બે બેતર વતાયેવાં કે આંમલીના ઝાડ નીચે તેની બંગલી દેખાવાની.

ધનજો—(તકોરમાં) ઓહો! ત્યારે તો એ ગોરી ગોરી મડમો આપરે ભોમ્યો થયો!

(ધનજો જાય છે.)

(તીરમાર બીજી બાજુએ જતો દેખાય છે, હીરો સુફડામાં ધડીયાંઓ લઈ જાય છે પડદો ઉઘડાય છે.)

અંક પહેલો. પ્રવેશ બીજો.

(ખાનસાહેબ દિન્યારજના મકાનમાંનું એક આરાસ્તે દિવાનખાનું. સામે અગાશી, અગાશીના ખારણામાંથી દુરથી દેખાતા સાંમેના પેસી પેન્ટરના બંગલાનો વરંડા. દિવાનખાતામાં ટેબલપર મુકેલી મસાલાની જણસો, ખરણીઓ, એક પ્લેટમાં મુકેલી સ્ત્રોબેરી વિગેરે.)

(આઇ દાખલ થઇ અગાશી આગલ ખેસી ગીત ગાય છે.)

ગાયન ૪ થું.

રાહ, (હે, હે, હે, મન તું કાહે જશે.)
 દુનિયાનો આધાર, કરવા સરજ્યો સંસાર.
 કુંવારી જીંદગીપર ફિતકાર, નથી એમાં કાંઇ સાર.
 ભવસાગર તરવા પાર, થાવો સંસારી તરનાર.

શ્રેર—

સુખ દુખનો સૌ ચીતાર દેખી
 રહો તૈયાર તમ જવા પાર
 દાતારનો જ્યાર આવશે તાર
 ન થોભશે જમડો પલકવાર

ફના, ફના, ફના થશે.—૨

(ગાયન ખલાસ થતાં ક્યતાંન દાખલ થાય છે.)

આઇ—મુવા ક્યતાન ? એ સવારની વાત થઇ શેઠ દેખાતા નથી તે કાંઠાં ગીયા ?

ક્યતાંન—દેખો બાઇ ! અએસા તુમ ખાત ખાતમે મુવા મુવા કરેગા તો હમારા મોસ્તક શીરખયગા. છે ! એ પારસી લોક અએસા કએસારે ? જરા જરામે મરીગઓ ! મરીગીઓ !

આઇ—(હસીને) મરેરે ? એતો હમારી બેલી છે !

ક્યતાંન—(ગુસ્સાથી) હેં ફેર ? છે, એ ક્યારે ? હંમ મરખયગા પીછે હમારી જોર ક્યા કરેગારે ?

આઇ—(પાછી હસી) તે વરી રાંડ બીજો વર કરશે, મરીગીયાં તમારી જાતમા, એજ ઠીક છે તો ! એક મુવો કે બીજો તૈયારજ છે તો ! પણ ક્યતાંન મરે શેઠ ગીયા કાંઠાં જે ?

કયતાંન—(મીઝનથી) ઓ બખરચીખાનામે દો ધતાં હુવા બેએઠા હયે !

આઈ—બખરચીખાનામાં ! મરે તાંહાં શું કરેછ ?

કયતાંન—છે, વો હમકુ સતાતારે ? વો બએઠકે મુરખ્યા બનાતા, હમ બોલા હમ બના દેતા, મગર સુનતા નહિ ! ઘી ગોરોમ કરકે, જ ઉસમે કએરી તલ દીઆ, અખી ઉસમે સાકેર દાલનેકુ બોલતારા હએ !

૪૨૧

દીન્યારજી—(અંદરથી) કયતાંન ! કયતાંન ! ખાન લાવની જલદી ! કેરી દાજી બયછ ને ?

કયતાંન—વો જીવ કાહારતા હયેરે, ખાનકા બરણી કીધર હયેરે ?

આઈ—(ગુસ્સાથી) મુવા તુંજ તારો જીવ કાહારની ! પેલી શુ બરણી દેખાતી નહિ કે ! લાવ જરા અંદરથી થોડીક ખાન કહાડી જજે મારે દવા પીવીછ.

કયતાંન—હાં, એ દેખો, અખ ચોરી પકરા (ખાનની બરણી હાથમાં લઇ) શેઠ રોજ હમકુ ગાલી દેતા કે તુંમ હમારા ખાન ખા જાતા, વહા ! તુમ દવામે રોજ રોજ ખાન દાલકે ખલાસ કરતા, એર ફીર અમરી પર વારંટ ! અએસા કુછ માણસ ખાન ખા શકતા હયે, જો શેઠ હમકુ બેદનામ કરતા હયે ? કેરમ બોરમ હોયગા તો મોર બયેગા ? (થોડીક ખાન કહાડી હરસે ખાય છે.)

દીન્યારજી—(અંદરથી) ઓ, કયતાંન ! શેતાંન ! ચાલી મરની કેરી શેકધ ચાલીને ?

કયતાંન—અરે આતા હયરે ? ખાનકા બરણી મીલતા નહિ (થોડીક ખાન કહાડી પાછી હરસેથી ખાયછે) કયું મોસ ? આજતો તુમારા હોસબેન્ડ હાં આનેકા હયે, ઉસકે લીએ તુમારા જીભ બીલ કાટું ?

આઈ—વો તું મરી જય બસ્તેગીયા ? મુવા તારા આઈ બાઈની જીભ કાપી મરની ?

કયતાંન—અરે બાઈ માફ કરોરે ! હમ બોલતા કુછ બખરમેંસે મુંડી, જીભ, બેજ લાયેગાકે ?

(અંદરથી ધી બરવાનો અવાજ આવે છે, પછી કંઈ અફસાવાનો અવાજ આવે છે, દિન્યારજી હાથમાં અમચ લઈ ગુસ્સાથી દિવાનખાનામા દોડી આવે છે.)

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) બધી કેરી ભુંજીને ભરમ થઈ ગઈ, એનું નખખોદ જન્ય એનું પેત્રો કયતાંન કયાં મુવો ? (આબુઆબુ જોઈ) કેમરે હરામખોર, ત્યારની વાર થઈ શું કરેછ ?

યતાંન—અરે ખાનમેં કીરી ખોત હોતા ઓ નીકાલતાતા (પોતાનું મોઢું છૂપાવે છે.)

દીન્યારજી—કેમરે લુચા વરી ખાનનો દખુસો માર્યો કે જોઈ મોનું ?

કયતાંન—(જેમતેમ મોનું દેખાડી) અરે શેઠ ? હમારા દાંત ખોત દુખતા હયે ઉરકે લીયે દાકતરને અંદર ખાન રખનેકુ ખોલા હયે.

(દિન્યારજીની નજર આંધપર પડે છે)

દીન્યારજી—દીકરા તું આવીછ કે ? કેમ વહેલી આવતી રહી ? કીલ્લા વેર જઈ આવી કે ? તારી ખેલનો કહાં છે ?

આંધ—એ લોકો તો હજુ નથી આયાં હુંતો જરા થંડી વધારે હતી તેથી હીરાના પીઠાં આગતથીજ પાછી આવતી રહી.

દીન્યારજી—ઘણું નેક કીધું, દીકરા, દાકટરે કહયુંછ કે એને જેમ બને તેમ દપતેલી રાખજો ને ચોખી હવા ખવરાવજો, જા જઈને અગાસીપરજ ખેશ, હાં ઘેરાયલો હવામાં અંદર ના આવ્યા કર, હુંતો રાંધણીમાં મુરખો ને પેત્રા બીલીમોરેથી ઘરભ આપાછ તેનું અચાર બનાઉછ.

આંધ—પણ ચાલોની બાવા, હુંળી સાથે સાથે કામે લાગું ?

દીન્યારજી—નારે, નારે, ધુમારામા તારો જીવ બીવ બગરી આવે !

તાંન—ઓ યસ, ધુમારેમે જીવ ખોગર જતા હયે (પાછી બરણીમાંથી ખાન ખાય છે, દીન્યારજી તેને જોય છે.)

દીન્યારજી—કેમરે બદમાસ, હજુ તેં બરણી મુકી નથી કે ? (બરણી તેના હાથમાંથી જુટાવી લે છે ને તેને અમચ આપે છે) જાવો કીરસે કેરી ચુકાપર રાખો, હું અબી આયો.

(કથતાંન જાયછે)

હવે દીકરા આવ, મને એક બચી કરી લેવા દે (આઈ તેની આગળ આવેછે) મારા હાથ ખરાબ છે જો (તેણીને દુરથી બચી કરેછે). જોની આજે મેં તારે વરે એક જણ આગળ વાત કીધીતી તે તુંને જોવા આવવાના છે, માટે તું જરા પક્ષ પાઉડર કરીને નવી સારી બારી પેહેરી રાખજો. જરા વચમાંથી સેંતો પારજો હં !

આઈ—પણ બાવા, એવણ કાણ છે, ને ધંધો શું કરેછ ?

દીન્યારજી—મને કંઈ કહ્યુંતું જો, પણ ભૂતી ગીઓ; (સોચીને) હા, કેજો વહાણના માટી છે.

આઈ—વહાણ નો માટી ? એટલે વર ? તે શું ?

દીન્યારજી—(પાછું સોચી) અરે નહિરે દીકરા, હું ભૂતી ગીઓછ, (સોચીને) વહાણ માટી, વહાણ બતી, મીન બતી, અગર બતી ?

આઈ—હં હં અગરબતી મીનબતીના વેપારી હોશે ? મુવો તેને શું કરે ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) અરે શું જો માથું ખાયછ ! કહ્યું કે હું ભૂતી ગીઓછ. (સોચીને) વહાણ પટી નહિરે, અરે કેહેજો વહાણ વટી છે.

આઈ—પણ પપા ? એતો બોલ નવો સમજ્યો મુઠું વહાણ વટી તે શું ?

દીન્યારજી—રીફર 'ધી વીકશનરી, (થોભીને) આપરે પછી દીકશનરીમાં જોઈએ; પણ જાનીકરા છાં ઘેરાએલી હવામાં ઘણો વાર ઉભી ના રહે, જા અગાશીપરજ જમને બેશ ને દાકટરે હમેશાં ઘણા ઉંડો દમ લેવા કહ્યુંછ ?

આઈ—તે કેમ ?

દીન્યારજી—(પોતે હાંફીને) જો આય એમ. એથી છાતીની રજો મોટી થઈ, લોહીના જગોને કુલાવેછે.

આઈ—(કાંગલી થઈને) પણ પપા, આખો દહાડો અગાશીપર તે કેમ બેસી રેહું ?

દીન્યારજી—હું! વરી ચેરી થઈ કે? મેં તુને કહ્યું નહિ કે દાકટરે તુને બહારની બહારજ ખુદશી હવામાં રાખવા કહીયો તે? વરી દીકરા (તેણીની આગળ જઈ હસેથી) દરેક છોકરીએ જલદી ઉચકઈ જવાની હંમેશાં તજવીજ કરવી જોઈએ, અને બારીએથી આવતા જતાપર નેગાહ રાખવી જોઈએ. તુ છાં બહાર અગાશીપર બેસી રહેયો, ત્યારેજ જમશેદનું તારીપર ધ્યાન ખેંચાયું કેની? દીકરા એ છોકરાના આપની છાં મોટી જાગીરો છે અને છાં એઓનો સુકી કાલમીનો બહુ મોટો ધીકતો વેપાર ચાલે છે. (ચીડાઈને) દીકરા, એટલી કંડી માંટલાં જેવી કેમ? જોની તારેથી બાઇમાય નાદસી પણ કેવી ચમરાક છે? પોતે પોતાનુંજ કેવું શોધી લેયો, આજે એની સાથે, કાલે પેલા સાથે, એમ ફરીફરીને એ જોજો કે કેવી નીકરી જશે તે? અરે મફત પણુની જશે તે.

આઇ—ચાર જેમ તમે કહો તેમ (આળુ બાળુ જેતાં ટેબલપર મુકેલી સ્ક્રોબેરીની પ્લેટપર એકાએક તેણીની નજર પડેછે) એ આય શું પેલી સ્ક્રોબેરી કહેયો તેજ કે? મરે આપરે તો આજેજ જોઈ? એ એમજ ખાવાની કે?

દીન્યારજી—(ગભરાઈને) હાં! હા! હા! સ્ક્રોબેરી મને માથેરાનથી મારા દોરતે પરજત મોકલીયો. અરે નહિરે, એની તો જેલી બનાવવાની? એ કંઈ કાચી ખવાય કે, એતો હલાયલ એર!

આઇ—એમ?

દીન્યારજી—એમ નહિતો કેમ? (બાળુએ) એમ નહિ કહેતે તો એકબી સલામત રહેવા નહિ પામતે તો. (મોટેથી) હરે જાણી તો દીકરા અગાશી પરજ બેશની, દાકટર કહેયો કે લાભો વખત બંધવાર ચોરડામાં બેસેતો, ‘શીવીલ બી કાલેપ્સ’

આઇ—એટલે પપા, કાલેપ્સ તે શું?

દીન્યારજી—(અડાવીને) માણસ ધણું આય તેને કાલેપ્સ કહેયો, લે જ પેલી કેરી બરી જતી હોશે.

(આઇ અગાશી પર જઇને ખેરોછે, દીન્યારજી જવા કરેછે,
તેટલાં ક્યતાંન દોડી આવેછે.)

ક્યતાંન—(એકદમ ધસી આવી) અરરર! સખ ધીપર ભરકા લગ
ગીઆ, ઓર જલ ગીઆ, એ અમારી જાતવાલા કોઇ હમકુ
મીલનેકુ આયા હયે ઉસકુ દેખનેકુ ગીયા છતનેમે સત્યાનાસ
હો ગયા.

(પેસી ઇંગ્લેજ ટ્રેસમાં દાખલ થાય છે. ક્યતાંન તેને પોતાની
જાતનો સમજ, તેની સાથે વાત કરવા જાય છે.)

ક્યતાંન—ચે! કાયરે! રાંધણી મડી ચલરે! છકરે કસા એલોરે! શેઠ
બગતેરે!

દીન્યારજી—(તેને ધમકાવી) કેમરે એ ઉજળખ? એ તો પારસી છે?
જોતો નહિ કે? નીકલ હાંધથી!

ક્યતાંન—(ચોંકી બાબુએ) વુહ, વુહ, એ પારસી જાંગલો બનલોરે?
અરે તેનચી!

(જાય છે.)

દીન્યારજી—(તેની આગળ જઇ) કેમ બા કોણુને પુછોછ?

પેસી—ખાનખાઉના દીન્યારજી દુકકરખાઉ તમેજ કે?

દીન્યારજી—નહિયા, તે હું નહિ, હું તો ખાનસાહેબ દીન્યારજી
દુકકરવારા.

પેસી—હું બી તેજ બોલ્યો!

દીન્યારજી—તમે તો ખાનખાઉ ને વરી દુકકરખાઉ બોલ્યા.

પેસી—હાજતો જેઓ ધણી ખાન ખાઇ દાયાબેતીસના ભોગ થઇ પડેછ
તેઓનેજ સરકાર ખાનસાહેબ બનાવેછ (આબુબાબુ જોઇ)
હુ! કેવું કંગાલ ફરનીચર!

દીન્યારજી—(બાબુએ) એ તો કોઇ કેક મુવોછ! એની સાથે કેમ
પરવડશે. (તેને) ત્યારે શું તમે ફરનીચર વેચનારા છેઓ
કે? ત્યારે તો બા હું તમને મદદ કરી શકતો નથી (અંદર
જોઇ) મારી પાએરી દાજી જતી હોશે, આય ફરનીચર તો
અસલનું જે છે તે છે. જાય છોકરીઓના ભગન પર
આવજો, ઓડર આપસ.

પેસી—નહિ સાહેબ, હું તો પેન્ટર છઉં.

દીન્યારજી—(અન્યયળીમાં) પેન્ટર? પણ બા આય બંગલાને તો હમણાજ થોડો વખત થયોજ રંગ લગાડવેલો છે. કંઈ પચીસએક વરસ થયાં હોસે. એહેસ્તીખપાવા ગુજર્યા તેવણુના વીસની સરત મુજબ એને અરધયા રંગના ચાર એક હાથ લગાડવેલા, તે એમના એમ છે. પણ વાઈ તમે મારી મારી રંગોજ કે અમાઈ હ્યાં ખટારા રંગવાનું કારખાનું છે, જોડે વાઈ જોલો તમે છતાં ઘેર પુછીને આયા તો તમુંને પાછા વારતાં મને સરમ લાગેજ, પોપત્યા રંગનો એક હાથ ઉપરના ખોખાને, પૈડાંને દામરના જે હાથ, ને જરા ઉપર પીરા દાંણાની નકશી, એટલું કરી આપવાનું શું લેશો? વાઈ ને તમે બલદની પીઠપર દામ દધને નંબર પારોજ કે? જો તમે નારળી મારી જાણુતા હોવ તો અમારે ત્યાં જાથુ-કનું એક માણસ જોઈએજ. તમે ઓછામાં ઓછો પગાર શું લેશો તે મને કહો કે પછી હું વિચાર—

પેસી—હું તો ચીતારો છઉં.

દીન્યારજી—જુતારો! ત્યારે શું તમે સાવરની જુતારાનો વેપાર કરોજ કે?

પેસી—મારા સાહેબ ચીતારો કેહુંજ.

દીન્યારજી—ચીતારો! ત્યારે તો દીવાળીને દહાડે હ્યાં આવજો, હમારાં ઘેરની દીવાલ પર તાજુતના વાઘના ચિતાર પડાવશું, અને વળી ગામના મારવાડીઓનેળી તમારે વરે ભલામણ કરશું કે—

પેસી—સાહેબ, હું તો એક આરતીસ્ત છઉં અને તમારી સાથે અગતની બાબદપર વાત કરવા માંચુજ.

દીન્યારજી—પણ ત્યારે, મારા સાહેબ આટલો વખત માઈ કેહુંજ ભોપ્યા કરીને શું કરોજ? બોલી દેવોતી?

પેસી—તમે મને બોલવાજ નહિ દેતા તે? વાઈ ચાલો આવો બેશો.

દીન્યારજી—(બાબુએ) જાણે એના બાપનું ઘેર?

પેસી—(ખુરશીપર બેસતાં બેઠક જોઈને) કુ કેવો કંગાલ મેલો મહેપ? એ શું કામ સારથો હોશે?

દીન્યારજી—આ અંદરની ગાડી ઘણી ઉંચી છે.

પેસી—ઉંચી છે, ત્યારે આવાં મેલાં ચીટ્ટાંમાં ઢાંકીજી શું કામ? ખેસક તે ખરાબ હોવીજ નેમએ જેથીજ એમ ઢાંકીને છુપાવીજ.
(ખેડ ખુરશીપર બેસે છે.)

દીન્યારજી—હવે આ તમે કહેવા શું માંગોજી તે પરજ આવોની?
(અંદર નેમ) મારી કેરી બદ્દાજ જતી હોશેતી !

પેસી—હું તેજ કેહવુંજ પણ તમેજ કાંચર માર્યા કરોજ, પણ તમે એ કેરી બદ્દાજ જશે એમ શું બોલ્યા? કંઈ હયાં અચાર ભરવાનો ધંધો ઉઘાડ્યોજી શું? શું તમે અચારિયા, કે મસાલાવારા, કે પાપટવારા છેવો?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) કેમ મારતર છેક ફાસ્ટ જાવોજ કે? અટ કહી દેવો તમે હયાં શું માંગોજી? (આજુએ) એનું નખખોદ જાય કેરીની બાજ ઉઠવાની!

પેસી—(સમજી જઇને) બાજ ઉઠવાની? કોણના બાજ? તમારાં કે? ત્યારે તમે કોઇ બાજને ત્યાં નોકરીએ છેઓ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સામાં) કેમ થયું કેમ? હવે સીધા સીધા બોલશો કે નહિ?

પેસી—પણ ત્યારે તમે મને બોલવાજ નહિ દેતા તે? મકુન્જે આય બે એક મહિનામાં એકઝીગીશન ભરાવાનું છે જેથી—

દીન્યારજી—જેથી તમુંને મદદ નેમતી હોશે, કેમ કાકા? એમ ચાલી ચલાવીને લોકોને ત્યાં ભીખ માંગોજી કે?

પેસી—હવે મુંગા રહેવો નહિ તો કાંઈ સમજશો. ગુપચુપ સાંભળો. ત્યારે આય વખતના એકઝીગીશનમાં હું એક પીકચર મુકવાનો છેઉ.

કચતાંન—(અંદરથી ખુબ મારી) અરે શેઠ! શેઠ! તુમારા કચેરી જળ જતા હયે! રહેને દું કે નીકાલ દું?

પેસી—(ગભરાટમાં ઉઠી) અરરર! તમારી બૈરી બરી જાયજી! જાય તો, એ ઉજાખ રહેને દું કે નીકાળ દું એમ શું કેહેજી?
(અંદર ખુબ પાડી) અરે બોલવી નાખ, બોલવી નાખ?

દીન્યારજી—અરે માસ્તર એ તો કેરીને વરે બોલેય.

ચેસી—કેરી ? હું પેલાં તમે અચાર ભરોજ તે કે ? શાનું અચાર ભરોજ ? ગોર કેરીનું કે ?

દીન્યારજી—કેમ હવે પતાવશો કે નહિ ?

ચેસી—હા, ત્યારે તમે વચે બોલ્યા ના કરો. મકું આય એકઝીખી-શનમાં હું એક પીકચર મુકવાનો છઉં. તમે હિન્દુસ્તાનની મોગમોની લગ્ન વાંચીજ કે ?

દીન્યારજી—(કંતાલીને) અરરર ! આય કાંહાં પીડા—

ચેસી—પણ તમે સમજો તો ખરા ! એ લગ્નના બનાવનું એક પીકચર હું રંગુજ. ત્યારે શિવાજીએ આય એમ (દીન્યારજીની ગલચી પકડી) અફઝુલખાંનની ગલચી પકડી (ચાલા કરી) આય એમ ઉભો થઈ, છુપીરીતે વાધનખ કહાડી તેના પેટમાં (ચાલા કરી) આય એમ બોકી દીધો તેનો એ દેખાવ ચિતારયોજ.

દીન્યારજી—(ચુસ્સાથી તેને ઝટકાટી કહાડી બાબુએ) સાંજ વખત આય કાંહાં બલા આવી, એ તો કોઈ ભેગાં ગેપ મુવોજ (મોટેથી) પણ સમજાવી મરતી જલદી કે તું કેહવા શું માંગેજ તે ?

ચેસી—હું તેજ કેહેવુંજ તો ! તમે વરી એટલો મીઠસ સાનો કરોજ ! આય પીકચર મેં આંક વરસ થયાં હાથમાં લીધુંજ, પણ હજી તે પુરું નથી થયું. બસ દર સીઝને એકઝીખીશન આવતાં તે પુરું કરવા હું હાથમાં લેવુંજ કે થોડું ઘણું રંગયું નહિ રંગયું કે—

દીન્યારજી—(ખીચ પાડી) કે ! કે શું ?

ચેસી—હું પ્યારમાં પડી જાઉંજ.

દીન્યારજી—એમલાનની તો હદ થઈ ! (બાબુએ) રખે ને આઈ સમ-જતી હોય (ગેલરીપર જોયછં) (મોટેથી) પણ હવે તેનું મને શું કહેવોજ ? કેમ હયાંગી કોઇપર આશક બાશક પડ્યાજ કે ? ને મોખેદ નહિ મળતો હોશે તેથી મને આશીરવાદ જાંતવા લઈ જવાનો વિચાર હોશે. નહિ બા. હું કંઈ મોખેદ નહિ હુંતો બેહદીન છઉં.

પેસી—(ચીડાઇને) તમે સમજશો કે પીજનજ કરવા કન્સો ? ત્યારે સાત વખત મેં એ પીકચર એકઝીપીશનમાં મુકવા હાથ ધર્યું. પણ સાત વખત હું અંતની ધડીએજ પ્યારમા પડ્યો, અને મને તે કામ છોડી દેવાની ફરજ પડી. હવે આઠમું એકઝીપીશન આવી લાગ્યું—

દીન્યારજી—(વચ્ચે બોલી) હું તમને ધલાજ દેખાડું. હલકો ખોરાક લેવો, ને રોજ થંડાં પાણીએ નાહો. આવજો સાહેબજી (જવા કરેછે)

પેસી—(તેને રોકી) ઉભા રહો જરા માઈં સાંભલી લેવો. ત્યારે આય વરસના એકઝીપીશનમાં મેં આય માઈં પીકચર જરૂર મુકવાનો ઠેરાવ કીધો, અને મુખ્યમાં દર વખત લાલચોમા ફસી જતો હોવાથી—

દીન્યારજી—(બાળુએ) પોરીઓ બધી મરી શીટતી હોશે તો ?

પેસી—મેં કોઇ એકાંત જગ્યામાં જઇ આ કામ આટોપવાનો વિચાર કીધો, અને આ મુજબ હું આજે ત્રણ મહિના થયા હયાં આવી રહ્યો છું. હું તમારા બંગલાની સામેની બાળુમાંજ રહું છું—

દીન્યારજી—(વચ્ચે બોલી) ને તેથી તમે ઝોળખાણ કરવા આવ્યા હશે ? ઠીક, ઠીક, લલે પધારયા. એમજ મમરૂરીમાં મરી રહેવા કરતાં આડોશી પાડોશીઓએ એક બીજાં સાથે કાંઇની શરમ રાખ્યા વગર બેઘડક બેળાવું જોઇયે. ઠીક ફરવા બરવા આવ્યા કરજો, સાહેબજી, મારી ફરી ચચરી જતી હોશે. બીજી વખત મળજો વાત કરશું.

પેસી—(તેને રોકી) ઉભા રહેવો જરા બરાબર સમજી લેવો. (આંગલી કરી દેખાડી) હું આય તમારી સામેના બંગલામા પુર ઉલટથી મારાં કામપર મંડતો હતો પણ ?

દીન્યારજી—શું ? પાછો આશક પડી ગયો કે ?

પેસી—સમજો, મારાં કામ પર માઈં પુરેપુરું ધ્યાન હતું, અને હું મારા ઝોરઘાની બારી આગળ બેશી વિચારમાં દુરનો દેખાવ જોઇ શાંતપણે માઈં કામ કર્યો જતો હતો, તેટલાં આય તમારા બંગલાએ તેમાં ફાંચર મારી.

દીન્યારજી—મારા બંગલાએ ?

પેસી—હા, તમારો બંગલો મારી બારીની બરાબર સામેજ છે અને એની (બંગલી કરી) આય અગાશી ત્યાંથી સીધીજ દેખાય છે. વેલ, હું કંઈ મારાં કામ પરથી ધ્યાન ખસાડી હયાં જોતોજ નથી, પણ એક અબળાની લાલ ચણેટી, આગ-ગાડીના લાલ ફાનસ અને દેંજર સીગનલ જેવી સાડી સુરજના કીરણોમાં આપો દિવસ સવારથી સાંજ મારી સાંમે ચમક્યા કરેજ, અને મારાં કામપર બિલકુલ મારું ધ્યાન લાગતું નથી.

દીન્યારજી—તેથી ?

પેસી—તેણીને મારા રસ્તામાંથી દુર કરો, તમારાં ઝાડોની સંભાળ લેવા માટે કોઈ ધરિનન રાખીજ કે? આપો દહાડો અગા-શીપર બેસી ઝાડના કુડાં સાથેજ ફાંફાં માર્યા કરેજ તે?

દીન્યારજી—કેમ એ, છેક વધેજ કે? એ તો મારી બહાલી દીકરી આઇ છે.

પેસી—એ આઇ, (બાબુએ) ને થઇ વાઇ, (મોટે) પણ હવે મેહરબાની કરી તમે એણીને અગાસીપર જવા દેવોના.

દીન્યારજી—(ખીચપાડી) અગાશીપર જવા દેવો ના, મારા સાહેબ આલી ચલાવીને એ કેહેવા હયાં આયા કે? તમારી બારીયે પડદો કાંય નહિ નાખતા ?

પેસી—પણ હું અંધારામાં કામ કેમ કરું? મને એજ બારીએથી મગની રોશની મળેજ, બીજી બધી બારીઓ નકામી છે.

દીન્યારજી—હોસેઆ, હું દલગીર છેઉં. મારી દીકરીને દાક્ટરે આપો દહાડો ખુલ્લી હવામાં બેસી સ્વચ્છ હવા ખાવા ફરમાવેલું છે જેથી તેણીને હું ઓરડામાં ગાંધી શકતો નથી. જાંવ આવજો સાહેબજી, (અંદર જોઇ) મારી કેરી આવી રહી.

પેસી—(ચીડાઇ) પણ ત્યારે આપો દહાડો એક પ્રમાણીક મેહેનતુ જવાન સાંમે તેનું મગજ ફેરવી નાખવા ચાલુ ખેંચાણુ રાખી મુકવું એ બહુજ ઘાટકી અને શરમ ભર્યું છે ?

દીન્યારજી—ખાલી કંચ નહિ કરી જતા.

પેસી—મેં ચાર વરસ વેર એ મકાન ભાડે રાખ્યું છે, અને હવેથી હું મારો સ્ટુડયો હયાંજ કહાડનાર છું. એક વરસનું ભાડું તો આંગપર આપેલું છે.

દીન્યારજી—દલગીર છું, આય બંગલો મારો પોતાનો છે, ને હયાં હું જનમ સુધી રહેનાર છઉં.

પેસી—ત્યારે તમે માફ નહિ માગતા ?

દીન્યારજી—જરાબી નહિ.

પેસી—ત્યારે તમે દુશ્મનીજ કરવા માંગોછ કે ?

દીન્યારજી—દુશ્મની ? જા, જા, કંઈ હયાં દબરાવેછ કે ?

પેસી—એઈ બુઢાજી જરા ધીરા પડી—

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) ખબરદાર એઈ પોરયા બોલે તે સાંભળીને બોલજે. વાત શું લઈ આવ્યોછ ? (ખીચ પાડી) તમારી છોકરીને દુર કરો.

પેસી—પણ તમારી છોકરી ખુબસુરત છે, અને વરી પાછો હું—

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી તેની આગળ જઈ) કેમ બચા, દાદરપરથી ગમરવાનો થયોછ કે—

પેસી—(થંડો થઈ) અરે ! મીસ્તર, ખાનખાઉ દુક્રરખાઉ જરા ધીરજ થી સાંભળો. જીવોની માફ કેહેવું એમ છે કે મને જોત જોતામાં પ્યારમાં પડી જવાનો ગરજ લાગુ પડ્યોછ, જેથી નાચારીએ આય એલાજ કરવો પડેછ ને બીજું એમ કે જ્યારે હું થંડો હોઉંછ ત્યારે આવો ગરીબ ગાય જેવો દેખાઉંછ, પણ જ્યારે હું છેરાઉંછ (ઝતુનથી) ત્યારે સગા બાપનો નથી થતો. બસ બંદુક સાથેજ કામ લેઉંછ, માટે હું તમને એક વખત ફરીથી કેહુંછ કે મારાં કામમાં નડતી તમારી છોકરીને આય અગાશીપરથી દુર કરો, નહિ તો હું ઘેલાપણામાં એકદમ ઉશ્કેરાઈ બંદુક—

દીન્યારજી—પ્રીકર નહિ, મારી દીકરી ગોલી મુક છે.

પેસી—(ચીડાઈ) ત્યારે તમે મારું નથી માનતા?

દીન્યારજી—(ચીડાઈ) તારું કપ્પાલ માને?

પેસી—પણ હું બીજો કેથે ક્યાં જાઉં?

દીન્યારજી—કુવો તમાવ છે કેની?

પેસી—હું તુંને ફરીથી ચેતાઉં છું !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) ચાલ રસ્તો પકડ.

પેસી—(જતાં જતાં) ઠીક છે.

દીન્યારજી—બાકી તારી બીક છે.

(પેસી ગુસ્સાથી જાય છે, દીન્યારજી હસે છે)

દીન્યારજી—(હસ્તાં) જહા ! આયબી ઘેર પુછીને કાલાં આયો ? નહતાઈ નીતો હદ થઈ ! (ખીચ પાડી) તમારી છોકરીને દુર કરો ? કાંય ? એના આપનું કંઈ ખાધું છું ખાધું છું ?

(પેસી પાછો ઘસી આવે છે)

પેસી—એમ જુદા હવે ગરાબર સમજ પડી. જ્યાં છે ત્યાં તે તારી દીકરીને મને પેહરાની દેવાનો તાગડો રચેલો લાગેછ, વાઈ તું રીત શું આપશે ?

દીન્યારજી—એનું નખખોદ જાય એનું આયતો કોઈ દામીજ મુવેલો છે ? ઉભો રહે તારો રસ્તો કરેછ. (ખુમ પાડી) અરે કયતાંન, કયતાંન ઇસકુ નીકાલ !

કયતાંન—(અંદરથી) અરજા કએરી નીકાલ દેતા.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) અરે હયાં આવ, હયાં આવ.

કયતાંન—(અંદરથી) કીસકું જુલાઉં ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) અરે લાકરી લાવ, હયાં આવ.

કયતાંન—(અંદરથી) બાખરી ખાવ, અરજા આતા હયે

(આવેછ)

કયતાંન—કીધર હયે બાખરી ?

(પેસી હસીને ચાલી જાયછ)

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) બદમાશ, છાકકા હુવા હએ કયાં, કીટને બખત
ખુલાયા ?

કયતાંન—ખાયા ! હમ કયા ખાયા, હમ કુછગી નહિ ખાયા !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જાવ,

કયતાંન—(તેની આગલ જઈ) આવ, એ કયા આયા.

દીન્યારજી—મુવો તું. જાવ કલસી તુમકુ રખ દેગા. આજ નવા પારસી
બખરચી આનેકા હએ.

(ગુસ્સાથી ચાલી જાય છે, કયતાંન હસે છે, ખુશાલીથી ગીત ગાય છે.)

ગાયન પ મુ ઇંગ્રેજ.

રાહ (ફોમ ફાવ ચાવ ફાહ આઈ કેમ મેકી વોકી)
પારસીકા ધર બરા મગ્ગહ હએ, નોકરીમે બોત મુખ,
ઇંગ્રેજ લોકકા કામ ખરાખ, લાટ ખાનેકા બોત દુઃખ.
હયાં તો ખાવ ધાન કાળ પાટિયા, વ્હાં તો મારતા ભુખ,
હયાં તો ખાવ ઘી ગગરતા, વ્હાંતો હએ ખાતા ભુખ.

કોરસ

હાં, હાં, હાં, એ ખાના બોત રવાદ,
ઇંગ્રેજ લોકકા ખાનામેં કહાં મીલતા હએ કવાખ ?
એ લોકકા ખાના અચ્છ હએ કયા, મુજકા તુમ દેસે જવાખ ?
કુચ્છગી નહિ અચ્છ, મયે કહેતા હું સચ્ચા, જયસા બાસ મારતા
શરાખ.

કયેતાંન—(ગાયન બલાસ થતાં) છે ! આજ પારસી બોખરચી આનેકા
હયરે ! છે, એ પારસી લોકકુ કયા ફકાનેકુ આતા હએ રે !
ચાવલ મેં હલદ દાલ દીયા કે ખીચડી હુવા, છે, અપણા
કારી ચાવલ જયેસા કોઇ નહિ.

(અંદરથી અવાજ આવે છે)

એધરે ! એ કોન આતા હયેરે ! હાં, હાં, શેકને નવા પારસી
મીસ્ત્રી ખુલાયા હએ વો હોએગા, જરા છીપકે દેખતા ચાલીએ.

(જમશેદ અને ફરામરોઝ દાખલ થાય છે,
કયતાંન એક બાજુએ હુપાયે છે)

ફરામરોઝ—(જમશેદને) લેવો આપ તમારું સાસરું ! અરે ! વહા !
ધાનસાકનો મધમધાન આવેછ !

કથેતાંન—(આબુએ) ધાનસાક ! વુહ ! વુહ ! વેજ બબરચી રહેનેકુ
આયા હોયેગા. અછા, ઇસ્કો જરા પુછકે ગર લેના ચાહીએ.
(તેઓ આગળ જાયછ.)

એધરે તુમારો નામશું છે ? તું કીદરસે આયોરે ?

ફરામરોઝ—(જમશેદને) એ લોકનો કાઠ બબરચી છે. આપરે જરા
એને અમે મમે પુછીને ઘેરનો ગર લઇ લઇએ. (કથેતાંનને)
કેમરે મીસ્ત્રી તું હયાં કેટલો વખત થયો નોકરીએ છે ?

કથેતાંન—શેઠકા બાઇ મર ગયા જમ મયે હયાં રહ્યો તો.

ફરામરોઝ—હોશો, પણ તેને કેટલાં વરસ થયાં ?

કથેતાંન—તુમગી દીવાના હયરે ! વો મેરેકું કયા માલુમરે (આબુએ)
ખીલકુલ ગધ્ધા હયે, એ કયા પકાયેગારે !

ફરામરોઝ—(જમશેદને) ખીયારો ઉદ્દુ છે, જરા એને વધારે ચાંખી
જોઇએ. (કથેતાંનને) વાડું પણ શેઠ બાઇ કયેસા હયે ?

કથેતાંન—(આબુએ) અમ ઇસ્કુ લડકાઉં (મોટેથી) છે, કુછ કામકા
નહિ, સારા દિવસ મોસ્તક ફીરાતા, ઓર રાંધણીમેં બેઠકર
ગરલકા અચાર ભરતા હયે, જોલતા કે કુછ નવી જતકા
અચારે જનાકે ખીલાતકી પારલામેંતકુ ભેજનેકા હયે.

જમશેદ—ઓર આઇ કયેસા ?

કથેતાંન—વો તો મર ગયા !

(બેઠું ચાંકેછ.)

જમશેદ—હેં કળી ?

કથેતાંન—વેજ તો હમકું માલુમ નહિ.

જમશેદ—અરે તુમારા બાઇ નહિ, શેઠકા, છોકરી આઇ, આઇમાય.

કથેતાંન—છે, વો સારા દિવસ અગાસીપર સો રહેતા હયે. કુછ કામ
કરનેકા બાત નહિ. ઇસકી સાથ શાદીખી કાણ કરેગા, જો
કરેગા વો મરેગા. ઇસકા મુ કયેસા હય (ચાલા કરી) વું,
જયેસા મંગુસ, બોત મીજરસી. અછા તુમ ખીસ રૂપિયાસે
કમતી પગાર મત લો, કામ બોત હયે. કાણુ રહેનેકા હયે
તુમ કે વો (બેઠને દેખાડી)

ફરામરોઝ—હમ દો જલુ રહેગા.

કચેતાંન—(બાબુએ) બાપરે દો મિસ્ત્રી ! (મોટેથી) અથ દેખો !
કીરીસ્તાંબિ આયા, તો એકલા સથ કામ કરો, ઓર પારસી
આયા તો દો માણસ ? (તેઓને) અજા તુંમ દો જલુ
પકાએગા કે ?

ફરામરોઝ—(ગુસ્સાથી) એઇ ગેપાંબિ ! કાઈ સારાં માણસકુ દેખતાજ
નહિ કે હમ તો શેઠકા દોસ્ત હય ઓર મીઠનેકુ આયા હયે.

કચેતાંન—(ગભરાટથી બાબુએ) દોસ્ત ! બાપરે ! એ તો સથ કસ્યુંગર
હો ગયા, અરે શેઠ ! માફ કરનારે.

(ચાલી નય છે.)

ફરામરોઝ—(હસીને) પેસો ગેપાંબિ આપુને કાઈ નોકરીએ રહેવા
આવેલા બગરચીઓ સમજ્યો. ખરેખર આપરો અવતારળી
એવોજ મેસો ઘેસો થઇ ગીયોજ. છેક સ્ટેશન વેરથી
ચાલતાં આવતાં મારા તો આંતા ફેરફાર થઇ ગીયોજ.

જમશેદ—તમે બેશુદ્ધ નહિ થઇ ગીયા એ અજબ છે, મેં તમુંને
ઘણું કહ્યું કે ગારી કરીયે પણ તમે માંડ માંડુજ નહિ.

ફરામરોઝ—એ તારાજ ફાયદાને માટે દિકરા, જ્યારથી તેં આય
ખાનસાહેબ દિન્યારજીની છોકરી જોઇ, ત્યારથી તું તેની
પર આશક પડ્યો, અને તેં એની પર ભેટ સોગાદો મોકલવા
મારી પાસે ધુમ ખરચ કરાવ્યો. એ બધો મેં નોંધી
રાખ્યો છે, અને હવે ગારીમાં બેસિયાથી તો તેમાં ઓરજી
વધારો થતે, વરી તુંને બે હજાર આપી, હયાં વસક્રમાં સુકી
કાલમીઓ પુરી પાડવાની પેહેડી કહડાવી આપીજ, બધા
મલીને તારી પછવાડે કેટલા ખરચાયાજ (વિચર કરીને) ઉભો
રહેની (ખીસાંમાંથી પોકીટ બુક કહાડી તેમાં જોઇ) હા,
જલુ હજાર બસો સાડી સતાવન રૂપિયા, પોણા ચૌદ આના,
ને બાર પૈ. હવે એ બધા પૈસા તું જે દહાડે અદરાય
તે દહાડે બ્યાજ સીકે મને પાછા આપવા તેં કબુલ્યું છે
માટે દીકરા, જરા અપલઘ કર, ખોદા, કરેને આજે તું
ઠેકાણે પડી જાય. હું રૂપિયા પાછા લઇ જવા માટે
કાઠલીઓળી લઇ આવ્યો છું (ખીસાંમાંથી કાઠલીઓ
કહાડેછે) વખતે રોકડા બોકડા આપે તેથી અગાઉથી
બંદોબસ્ત કાઢેલો સારો.

જમશેદ—કાકાજી આટલી મારી પર મેહેરબાની કાઢી તો તે પૂરીજ કરો. પણ્યાં પછી હું એ બધા રૂપિયા તમને હવાલે કરી દેવસં મારી આટલી ઉમ્મરમાં એજ તમે મને મદદ કાઢીજ.

ફરામરોઝ—હં, ને તારી નવજોત કરી આપેલી તે જુલો ગીયો કે? તારો બાપ તુંને નાનો મુકી મરી ગીયો, ને તુંને પાલવાનું મારાં માથે આવી પડ્યું, મેં તે ખુશીથી માથે લીધું, પણ તારી પછવાડે જેટલો ખરચ થયો તેટલો આજની ઘડી સુધી હું મારી નોટ ખુકમાં નોંધતો ગયો છ કે વરી કોઇ દહાડે તારો દહાડો ઉઘડે તો માંગવા કામ લાગે. બરાબર નોંધ રાખેલી છે (પાછું નોટ ખુકમાં નોંધે છે) ફલાણે દહાડે બુટ અપાવ્યાં, બુટને ઠીંગરી મરાવી, પેપરમીટ અપાવી, અરધીના ચણા અપાવ્યા, કપડાં સીવારયાં, ઇસ્કોલની ચોપડીઓ, ઇસ્કોલના પગાર વિગેરે વિગેરે, દરેક બાબતની તારીકવાર સાથે નોંધ રાખેલી છે, જે બધાંનું આપરે બીલ કરશું. હા બા, બીઝનેસ ઇઝ બીઝનેસ. હજુ તો પાંચ છોકરી પરણાવવાની છે. જોઇએ આજે આય કાઠલીઓ કેટલી ભરાએજ (કાઠલી દહાડે છે)

જમશેદ—(અંદર જોઇ ચોંકીને) અરર ! કાકાજી પેલા ખાનસાહેબજ હયાં આવેજ ! એ કાઠલીઓ સાંતી દેવો તો ! એ શું ધુર મુઠવા લઇ આયા !

(ફરામરોઝ કાઠલીઓ પાછી ખીસાંમાં મુકી દે છે. દીન્યારજી હાખલ થાય છે)

દીન્યારજી—(જમશેદને) ઓલો ગુડ મોરનીંગ ! ઓપુલી પ્લીઝડ તુ સી યુ (ફરામરોઝને) બા ઓટલાપર બેશો (જમશેદને) એ કાણુ ? તમારો કારભારી કે ?

જમશેદ—અરેજી ! એવણુ તો મારા કાકાજી થાય.

દીન્યારજી—માફ કરજો સાહેબ, સેવક ઓજર ખવાઇથી માફ માગેજ. કેમ છેવ શેઠ ? (તેને શેકહેન્ડ કરે છે)

(ફરામરોઝ ખીસાંમાંથી રૂમાલ કઢાડવા બચે, પણ એક કાઠલી નીકળી આવે, જે

દીન્યારજી જાય છે. તે પાછી ખીસાંમાં મુઠ્ઠી દેછે.)

દીન્યારજી—શેઠ તમે હમેશાં માજરપાટના રમાલ વાપરો છ કે ? બહા !
એજ પરમાણે દરેક જણે કરકસર કરતાં શિખ્યું જોઈએ.
આપણે અસવના, તે અસવના, આજના છકેલ જવાનોને
તો રેશમી રમાલ વગર આલેજ નહિ. છટ, આછ મરત
નોટ લાઇક ઘેટ.

ફરામરોઝ—જી નહિ, એતો હમે વેપારી પરવા એટલે ખીસાંમાં આવ્ય
જમી રૂપિયાની કાથડીઓ મુઠ્ઠી રાખી જોઈએ. (કાઠડીઓ
બહાર કહાડેછે) વખતે કાંઈ રોકડા આવે.

દીન્યારજી—(ગાળુએ) મની બેગસ ધન ધતસ પોકેટ! આહ! વોટ
આ નોતીસએજલ ખીજનેસ હી, હેડ. (મોટેથી) બા
આવોની બેશોની, ઘેર તમારુંજ સમજાવે હં!

(બેગને બેસાડેછે.)

ઉભા રહો હું મારી દીકરીને બોલાઉં.

જમશેદ—જી નહિ, જરા હું મ્હોડું હાથ ધોઈ લેઉં પગી. બધું ધુરે
ધુરે કાફ થઈ ગીયુંછ.

દીન્યારજી—તે કંઈ નહિ, મારી દીકરીને તો બધું આવશે. તે કાંઈ
ગોરો કારો જોતીજ નથી. જુવોની તેશીને તો આવે વર
જોઈએ. શું જો હું જુઝી ગીયો. હા મેં બધું લખી રાખ્યુંછ
(ખીસાંમાંથી કામળ કહાડેછે, તે વાંચેછે) આવ રહ્યું.
માલદાર, હોસનદાર, જરદાર, કેરદાર, રૂપદાર ને સરદાર.
મારી બીજી ત્રણ દીકરીઓને આવા આવા વરો જોઈછ.
બાઈમાયને શું ? ફનાદાત્યો ! (પરાયર વાંચેછે) નહિ
નહિ ! સુલતાન સાથીયો ! યાને સુલતાનની સાથ વારો !
ખીજું શું ? બકરી દાત્યો ! (સુધારી) નહિ રે બકરી દાત્યો
એટલે બકરીનો દાતનાર યાને દુર કરનાર યાને નેક. પુતલીને
ખીજલી જુક (સુધારી) અરે શીજમુક, ને જરને ધોબીનો
અરે ! મકું સોબીનો. (કામલ પાછું ખીસાંમાં મુકેછે) ત્યારે
સાહેબો આવા-તેઓના મનપસંદ વરો દરકને અપાવવાના

છે. મારી જે વડી દીકરીઓનાં તો સાટાં થઇ ચુક્યાં. પુત્રીને માંગવા મુજબનો એક શીલસુક માને વંદીદાદ અરે મકું પંડીત મલી ગીયોછ, ને જર મારા ભાણેજ સાથે લટકી રહીછ. આઘ આય હમસી સાથે અરે જમશેદ સાથે તીંગાઇછ, ને બાઇને ખાંધ મારનાર અરે મકું ઉચકનાર, મકું લઇ જનાર, અરે હાથ ધરનાર, (ચીડાઇ) પરણનારજ કહોની, તે મલી જશે. એટલે એની મરી જશે, અરે મકું પરણીજશે. પછી, માર મારયા. મકું પાર પરયા. ઉભા રહો, હું તમારી આરેલી અરે મારી ધારેલીને બોલાઉંછ, બીજી બધીઓ તો ફરવા ગઇછ તે હજી આવી નથી. (મોટેથી) અરે ગાયમાય ! છટ, છટ, બકરીમાય, મકું નામ શું ? (જમશેદને પુછેછે, જમશેદ કહેછે) હા, આઘમાય ! ઓ ! આઘમાય ! જરા આવતો માય !

આઘ—(અગાશીપરથી) જી ! જી ! આવી !

(આઘ આવેછે જમશેદ ને ફરામરોઝ ઉભા થાય છે)

દીન્યારજી—આવતી દીકરા, આય આપરા જમશેદજી કવાજ અરે સવાજ અરે મકું નવાજ આયાછ તેવણુને મળતી.

(આઘને જોઇ અજાણતાં ફરામરોઝ સાથે શોકહેંડ કરાવેછે)

આય તારા ધારેલા ધણી

(ફરામરોઝને જોઇ ચોકેછ, જમશેદ સાથે પાછી શોકહેંડ કરાવેછે)

મકું હું તારો વર ! અરે આય તારો ધારેલો ખર ! અરે વર !

આઘ—(ડોકુંકરી) વેરી પ્તીઝડ ! આવોજી !

જમશેદ—આયાજી. (નીચે નમેછે)

દીન્યારજી—(તેણીને બાબુએ લઇ જઇ) કેમ દીકરી એ ચાલશે કે ?

આઘ—(તેને હરસેથી) પણ પપા, એને કાલર ક્યાં પેહેરયોછ ને !

દીન્યારજી—(તેને ચીમકતે જોઇ) બસબસ! ઇટ ઇઝ ધી હાઇત
ઓફ ઇનજસ્ટીસ. આજના જમાનામાં તો કોલર પેહેર-
વોજ જોઇએ. કંઇ નહિ દીકરી, હું એને કેહેવશ. (તેઓ
આગળ જાયછે, જમશેદને હરસેથી) યુ મસન્ટ વેર કોક્કરસ,
શી ઇઝ લાઇફીંગ યુ! (આઇ આગળ જઇ) જા માય
ખાણી તારી જગ્યાએ જા, હયાં (આસપાસ જોઇ) ઘેરાએલી
હવામાં ના ઉભી રહે. (જમશેદને ફરામરોઝને જોઇ) માઇ
દીટલ્સ બીઇંગ ઇઝ સીક સર. જમશેદજી જાવો તમેબી
જઇને એની સાથે અગાશીપરજ વાત કરો (તેના કાનમાં)
એન્ડ એતેક શીઝ હાઈ.

જમશેદ—(તેને હરસેથી) ઓલ રાઇત આઇ એમ કમેનસ્ટીંગ માઇ
ઓગ્નાઈમેન્ટ (આઇને નમનતાઇથી) આવો માય અગાશીપર
જેકે.

આઇ—ચાલોતી, આઇ ઓફુલી પ્લીઝડ.

બેઠ જન અગાશીપર જાયછે. દીન્યારજી તેઓ
પાછળ હેતથી જાયછે.)

દીન્યારજી—(એક ઉડો સ્વાસ ખેંચી) ઘેર ઇઝ માઇ સ્વીટ હાઈ
(ફરામરોઝને) છોકરાએ જરા કાચું કાપ્યુંજી ખરું, એ કોલર
પેહેરી આવો હોતે તો જલદી પાસ થઇ જતે, મારી દીક-
રીએ કાંઇ બરાબર ઓપીનીન આપ્યું નથી, અત, વેલ
દોન્ટ મેનસન. આવો મીસ્તર ફરામરોઝ! હું તમારો
ઓરડો દેખાડું, ત્યાં જરા મ્હોડું હાથ ધોઇને જરા અલ્લે
તાવ. પછી આપરે જરા બહાર ફરી આવિયે. જમીનેજ
આયાયકેની?

(બેઠ જાયછે પડદો પડેછે.)

અંક પહેલો. પ્રવેશ ત્રીજો.

જા'સન-ખેતર.

(સાંજના ઝગમગાણો અને અંધારાનો દેખાવ માલમ પડેછે, મોટાં દરખતોથી ઘંકાયેલી એક બાજુએ શાપુર મોતાકરામની બંગલી દીસેછે. પુતલી, જરૂર ને બાક ગજરાટમાં આવેછે.)

પુતલી—ઓ માયરે! હવે કેમ કરિયે? મેં તે મુવાને બરાબર આપરી પછવાડે આવતાં જોયાં !

જરૂર—પુતલી તું મારેથી વડી થઇ ને આટલી બીહો, એ મને અજબ લાગેછે. એક મુસાફરને જોઇને બીહવું, એ કેવું ગોળું લાગેછે, વરી મુસાફરો મેલા ઘેલા નહિ તો કેવા આવે? હોસે કાઇ બીચારો દુર વેરથી રખડતો પડતો પડતો આવે હોસે?

પુતલી—બીચારો! અરે મુવાના લખી આવ તેવા ડોળા જોયા તાકે? મુવો કાઇ નફનજ પીઠારા જેવોજ ઉતો ! મુવાનો દગલો જરા પવનથી ખુલ્લો થયે કે કમ્બરમાં બાંધેલા પતામાં એક પીસ્તોલ ખોસેલી મેં નજરો નજર જોઇ !

જરૂર—તું અમથી ગજરાટ કરેછ. મુસાફરો વરી પોતાના બચાવ માટે હથિયાર નહિ રાખે કે? લે ચાલ, એ હવે પીગન મુકી દે, જો આપ તારા વહાલા શાપુરનો બંગલો આવી લાગો, ચાલ આપરે અંદર જઇ એવણુને મળીએ.

(અંદર જવા બચે, તેટલાં શાપુરજ બહાર નીકળી આવી, તેઓને ભેટેછે.)

શાપુર—ઓહો, બાક સાહેબો, હમારાં જરીજ ધર આજબ તમારાં દરસન ! કેમ કંઇ ફગનાએલાં જેવાં દીસેછ ?

પુતલી—અરે હારે, હમે હીરાના પીઠાં આગળ ફરતાં ફરતાં જઇ પુગાં, તો ત્યાં કાઇ મુવો બીલ જેવો પારસી દેખાયો ! હીરો કેહે જે કાઇ મુસાફર આવેલો છે ! પત્રી હમે ત્યાંથી ચાલી ગીચું કે મુવો તો અમારી પુઠે પુઠે આવ્યો !

શાપુર—અરેઅર ! ત્યારે તેમો ડાળો આય તમારી હીન મોતીની જલસમાંતો નહિ ખોલાયો હોય ? વાઈં ચાલો, હું તમુંને ધર વેર મુકવા આઉં.

પુતલી—ઓ નહિ રે, હવે હમે હયાંથી એક દગલું બી દથવા માંગનાં નથી. અંધાઈં થવા આયુંછ, ને મુવો તે આપુને વાયેગ્ગન કેઠે મલીને લુતે તો તમે શું કરવાના ઉતા ! ક્યાં તમાઈં સીધું સરોવર જેવું આંગ, ને ક્યાં તેનું પારા જેવું આંગ !

જર—અરે, કાંય તું કોઇ બીચારને અમરથો વગોવ્યા કરેછ, તેના પતામાં ખીસ્તેલ ખોસેલી ઉતી એટલે તે તારા મનસે પીંડારોજ કે ?

આધ—(અણકાથી) મરે જર તું ઉંદરને જોઇને તો ગજગજ ઉછરેછ, ને એટલી બહાદુર સાએ થઇ ગેલ !

શાપુર—પણ ત્યારે ઉભાં રહેઓ હું તમારા બંગલે જઇને ગાડી જોરાવી લાઉં ?

પુતલી—કની નહિ, હું તમુંને કદી એમ એકલા મોકલવાની નથી, મુવો તે પછવાડેથી આવીને તમારી ગત્તથી પકડે, તો તમે બચાં જેવા શું કરવાના ઉતા ?

શાપુર—તમે અમથાં ગમ્મરાવો છો, વાઈં પગ તેને તો તમે પેલી બાબુના ખેતર તરફ જોયો હતો ની, ત્યારે તમારાં ધર તરફનો તો આય બાબુનો રસ્તો ! માઈં માનીને તમે મારા બંગલામાં જઇને બેશો, હું હમણા માડી લઇને આયો.

(શાપુર પુતલીને સમજાવે છે, ત્રણે સમજીને બંગલામાં જઇ બહારનું બારણું ધાંકે, બીજી બાબુએથી શાપુર બચે, ને સામી બાબુએથી ધનને ગીતમાંતો ને અફસોસ કરતો દાખલ થાય છે.)

ગાયન ૬ થું

(દુનિયા એક મુસાફરખાના) રાહા.

દુનિયા છે ઠગારી, વધારીને દે, નાખે ઉતારી

આજે અમીર તે, કાલે કપીર છે, વઝીર તે છે બેગારી-દુનિયા.

૨-આજે એક બાદશાહ ગાડીએ બેઠો કાલે ઉઠાયો ધિકારી

૨-આજે લેહેર છે, પૈસાની મેહેર છે કાલે છે બસ લાચારી

૨-એવી આ ગારી છે, બધે બસ જારી છે, દુનિયામાં છે બસ

મજારી-દુનિયા.

ધનજી—(ગાયન ગાઇ રહ્યા પછી એક અફસોસની અવાજી ખાઇ)
 અહા! દુનિયા, દુનિયા, કેવી મુસીબત, કેવી રંજ, કેવી હાદમારી !
 જ્યાં અને જ્યાં જાયું, ત્યાં બસ ગમ, ગમ, અને ગમજ.
 કેથેળી ખુશી ખુશાલીનો જોછજ નહિ. એમની હોય કે
 જાણે આપરે ધંધો ચાકરી નહિ કરતા હોઇએ, ને તેથી
 હાદમાર થતા હોઇએ ! આજે તો હાદકાં કસતાંની હાદ-
 મારીજ. કોઇ કંઇ મેહેનત કરીને કમાય, કોઇ કંઈ કરે,
 ત્યારે શું રાતના કોઇનું ઘેર ફાડી દરોરો પાડ્યો, ને માહા
 મેહેનત કરી તેનું ફળ મેળવવું એ શું ધંધો ને હુન્નર નહિ
 કે ? નખખોદ જાય પોલીસનોની શું જીવમ છે, કે બસ
 હમે જરા તરા કરી હાદકાં કસી ધંધો કરિયેંજ, તો પકડી
 લઇ જઇને હમને હરામનુ ખવાડેજ ! ત્યારે, શું હમે ધંધો
 કરિયેંજ નહિ ? એતો કોઇનો કંઇમાં હાથ, તો કોઇનું કંઇમાં
 ધ્યાન, એમાં પોલીસનું શું બગડેજ ? સાંમા હમે તો લોકોને
 હુશિયાર ને સાવચેત બનાવીયેજ ! નહિ તો તમામ દુનિયાના
 લોકો બેખાખરાં જવાંજ રહીજતે. અહા ! પોલીસ પોલીસ !
 તારા કાજો પોશાક ને પીલી પાઘડી પહેરેલા એતલીદાર
 વાંદરાને જોઇનેજ ખુણે ખુણે નાંસવું પડેજ, ને તેમજ
 મુંબઇમાં પેલા સાહેબને ત્યાં દરોરો પાડ્યો, તો તેની નાહસ
 ભાગમાં હયાં વેર નાંસી આવવું પડ્યું ! પણ હયાં નરીજે
 કેવાં નખરાં દેખાડ્યાં ! અહા, શાપુર, શાપુર, અંતે બાર વરસે
 બી તું મને હાથ લાગો ખરો ! પેલી તોફાની રાત પછી
 તેં વતેણા વાવયા, મારો ભાગબી તું લાભને પોલ થયો,

પણ તું જો હવે, કે બાર વરસે બી હું મારો હિસ્સો માંગવા હયાં હાજર થયો છું. અહા કીનો, કીનો.

(શાપુરની બંગલીના બારણા આગળ નયછે, ને તે જોરથી અફાળે છે.)

જર—(અંદરથી) એ કોણ છે ?

પુતલી—(બારીના કાચમાંથી જોઇને અંદરથી) ઝો માયરે ! એતો એજ !

જર—(અંદરથી) ચપકર પુતલી, તું તારે મુંગી રહે હું એને પૂછુંચ. (ધનજને) બા તમે કોણને પુછેચ ?

ધનજો—શાપુરજી મોતાકરામનું આયેજ ઘેર કે ?

જર—(અંદરથી) હા, પણ તેવણ કાંઈ ઘેરમાં નથી બહાર સધાવ્યાછ તે થોડો વાર રહીને આવશે.

ધનજો—દીક છે. હું બીજી વખતે મળશ.

(ધનજો ચાલી નય છે. અંદરથી ગાડી થોભવાનો અવાજ સંભળાય છે, ખાનસાહેબ દીન્યારજી ને શાપુર દાખલ થાયછે, શાપુર જઇને બારણું ઠોકેછે.)

પુતલી—(અંદરથી) કેમ મુવા વરી આવ્યો કે ?

જર—(અંદરથી) અરે પુતલી પુતલી એતો શાપુરજી છે !

(બારણું ઉઘાડી ત્રણે બહાર દોડી આવી પોતાના પીતાને ભેટેછ.)

શાપુર—કેમ પુતલીગાઇ તમે દીક ચોપરવાડી ચલાવી ?

પુતલી—માફ કરજો, હું તો પેલા મુવાને સમજી ! તે મુવો પાછો હયાં આવીને આય તમારું બારણું ઠોકી તમારે માટે પુછી ગીયો, ને મુવો તો પછી પાછો આવવા કહી ગયોજ !

દીન્યારજી—શાપુર દીકરી, પેલી તેં રસ્તામાં વાત કીધી તે કે ?

શાપુર—હા, તેનેથીજ એ લોકો બીધાં, તે મારે માટે પુછી ગીયો, ત્યારે તો એ કોઇ મારો દુરનો ઝોળખીતો મદદને માટે આવ્યો હોસે.

દીન્યારજી—જર, જર, એવાં ગરીબ ગુરખાંઓને મદદ કરતો રહેજો. છોકરીઓ ચાલો હવે રાત થવા આવી. પુતલી તું તો હજુ બચાં જેવીજ બીકણ રહી ગઇ, ધાર કે શાપુર દીકરી હમં

નહિ હોતે તો તું શું બીકની મારી કુવો તળાવ પુરી દેતે કે? એ તો એ બીચારો આપણાં ઘેર વેરે આયો, ને હું બી તરતનોજ ફરી આવીને હજુતો કપડાં કઢાકુંછ તેટલાંજ એ આવી લાગો, જેથી ચાન્ન મકું હુંબી સાથે આંઉ. વારં ચાલો, શાપુર દીકરી 'ગુડ-નાઇટ'. દીકરા, હવે તું તારી આવી એકલી અતુલી જીંદગી મુકી દે ને વાંચવાનુખી કમ કર ને હમારે ત્યાંજ આવીને રહે.

શાપુર—તમારો ધણો ઉપકાર થયો, દીન્યારજી શેઠ, પણ દિલગીર છું કે હું મારો અભ્યાસ કમી કરી શકતો નથી. આ તકલીદી જીંદગીની એકે એક પળો નવા નવા અભ્યાસ તેમજ શોધખોળ પાછળ રોકી રાખવી જોઈએ અને પાશુના રોહ મીસાલ વહી જતા વખતનો ખારીક માં ખારીક ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

દીન્યારજી—(આનુઓ) આહા! કેવો બાહોસ! વોટ પ્રીનોસોરી! જમન તે એ! (શાપુરને) પણ તમે સાંજ સાંજના તો રોજીંદા આવતા રહો?

પુતલી—જર, જર, આવ્યા કરજો.

શાપુર—હું બનતી કોરોસે આવ્યા કરસ સાહેબજી.

(દીન્યારજી, પુતલી, જર ને બાઇ જાયછે. ગાડી હંકરાઇ જવાનો અવાજ સંભળાયછે શાપુર તેઓ પાછળ એકા ટગરે જોતો વીચારમાં થોડોવાર હસો રહી મોહબતનું ગાયન ગાયછે.)

ગાયન ૭ મું.

હીરા કાતીલને તુમકો મારા કીસ ખંજરસે હીલ હયે પારા (રાહાં).

૨—મોહેની જલ એવી છે ન્યારી, રાખે જો કાઇ ધીરજ સારી.

પણ નહિ જો મળે દિલદારી, મારે તો તે જખમ કારી-૨.

એવી ફગારી, પાડે આત્મરી, જળાવી મારનારી-૨.

ઓ લાઇ ના આશનાઇ કર, ખુદા ખાતર પાછો ફર, એ છે ધણી ખારી-મોહેની.

શાપુર - (અફસોસ ભર્યા અવાજે) ઝો, આકાશી ખાપ, ઝો બેટી શક્તિઝો, આઝે તમારાં કામોનો ભેદ શું છે? ઝો ખાશી, ખવન, ભુમી, અને આતશ તમને કાણે અને શામાંથી પેદા ફાધેલાં છે? ઝો ઝાડો અને ખેતરો, ઝો ખડકો અને પહાડો! ઝો જંગલો અને રણો, ઝો પશુઝો અને પક્ષીઝો અને છેવટ ઝો માનવીઝો, તમને કે.જી પેદા ફાધાં છે? શા માટે આ અધર્મી ધરતીપર મોકલ્યાં છે? અફસોસ કોઈ એનો ભેદ સમજાવી શકતું નથી. મેં તમામ દુનિયાને તેના સિદ્ધ કાળાશમાં જોત, એકે એકે માનવીને અધર્મી ને ગુન્હેગાર જોયો ને છેવટ હું પણ તેવોજ થયો, પણ, અહા, ઝો કંગાળ દાસ્યાં તું શું હજી બાર વરસે ખી મને રહત આપવાનું નથી (દાસ્યાંપર મુકી મારી) અહા! હું ગુન્હેગારે, હું ગુન્હેગાર! અહ! કંગાલ હેઠો બાર વરસમાં કેટલીવાર તમોએ આ બોલ બોલ્યો હશે? (હોક પર મુકી મારી) ઝો, દગાબોર જીભલી તેં મારી જરાખી દયા ખાધી નથી, મારી સાશુકની દયાલીમાંખી તું પોતાનું ભાન ભુલી જઈ તરહેવાર ભયંકર બે.ટી દેજ, અને, અને પછી તે બીચારી ફરેસ્તાઈ ખત્રાલતની છોકરીનું દેવું જીગર ચાક થાયછ! ઝો! બાર વરસ, પણ બધું જેનું તેજ, તેજ તેજ અને તેજ. ફશામાં જરાખી ફરક પડેલો દીરતો નથી, અને પેલા ભયંકર બનાવના સ્વપનામાંખી કંઈજ ફરક થયો નથી, જાણે કાલેજ તે બનાવ બન્યો હોયની! (કપોલે મુકી મારી) અરે પણ ઝો! પાશ્વું તે મને યાદ આવ્યું, ઝો છુતારા ધનગ્ન, તારીજ શીખવણીથી દુસ્લાઈ તે મેં કીધું! ઝો લોહી! લોહી! મારા હાથપર લોહી, મારા આંખે દીને મને લાલ રંગજ દેખાયછ! ઝો હું મેલ થઈ જાઉંછ! ઝો ખુદા મને બચાવ, બચાવ!

(આજપણે ધનજો આવી તેની સામે હલો રહેછે, શાપુર તેને દબાવે તેની સામે એકી ટગરે જોયછે, તે આવી હાંફતો માલમ પડેછે, ધીમે ધીમે પડદો પડેછે.)

તેજલો.

અંક પહેલો. પ્રવેશ ૪ થો.

(ખાનસાહેબ દીનચારણના બંગલા આગળનો બગીચો.
તીસમાર લેહેરે લેહેરે ગીત ગાતો આવેછે.)

ગાયન ૮ મું.

જ્યા કાઢે આઢે દુઃખ, સહેનારે (રાહ.)

દુનિયા હયે ખેવફાઈ,
છોરકે ખાતેલ, કરલો ભલાઈ.
હોરમતગી લો સેઆદતગી લો,
રખકે હાસદ હેદાયતગી લો.
સાનેહ છુંદગીમેં એનતેકામ,
ખીકદરે અવજ ખદનામ.

તીસમાર—અગર મુજે ખીલાયતકી પારલામેન્ટમે પુછે જાન, કે
દુનિયામે સખાવતમે બહાદુર કોમ કોણુ ? તો મંથે, પારસી
લોકકુ દીખાદું. આહા ! ક્યા એ લોકકા સીના સાફ ઓર
નરમ હયે ! કોઈગી જા કે અપણા તંગદસ્ત હાથ એ લોક
આમે સુના દે, તો એ લોક ઉસીકુ મદદ કે લીયે કબી
નહિ કી સુખન નહિ નીકાલે. સખાવતમે બહાદુર સર
જમશેદજી ઓર સર દીનશાજી પીટીટ દેખો ! બસ ગરીબોકુ
મદદ કરતેમે કબી ઉનોને અપના હાથ ન ખાંચ્યા ઓર જીસ
જગે પૈસેકી હાજત મોલુમ હુઈ ઉસ તરફ જરસાત માફક
પૈસે ઉંરાએ. આહા ! પારસી ! પારસી ! કંઈ જમાના હોગયે
ધરાનસે ભાગતે ભાગતે ઇસ મુલકમે મુકામ કીયા ઓર
અપને સાહાસ કરમ, દાનાઈ, ઓર સખાવતસે બહોત
જલદી મશહુર હોગયે. સચ હય, એક આદમી આહેસો
ભીખારી ઓર કમીના હો, મગર એ અપને સાફ દીલ
ઓર હીમ્મતસે ઇસ દુનિયામે પાર હોજતે હયે. આહા,
કબી હાફેઝ તુંને સચ કહા હયે.

ગાયન ૯ મું

કહે રહા હયે આસમા એ સખ સમા કુચ્છભી નહિ (રાહ)

સખાવતી ઇનસાનપે હયે સાહયે મેલાયકેહ,
સાહેબજીર બખીલ પે હયે ચદરે એગવસી,

મોશરફ મે ઉનોને ક્યા નીકાલે ફવાયદેહ,
ઉનકે દિદારોમે હુયે ખગીસ.
ગરીબોંકા માલ ખાકે વહેા જરદાર હુવે,
રસ્તાખીજકી ન હય ઉન્હોકુ તશવીશ.

(ગાયન પુરૂં થતાં શીરોઝ દાખલ થાયછે.)

શીરોઝ—અલો તીસ્માર કાંઈ ખુશ તોરમાજ છે ?

તીસ્માર—(સલામ કરી) જી શેઠ, બંદો તમારા પારસી લોકની સંખ્યાવત
ને યાદ કરી કાંઈ આફ્રીનના બે બોલ લલકારેછે. પણ વાડેં
શેઠ શીરોઝજી આજ કેટલોક વખત થયો તમે એમ ઉદાસ
જેવા કેમ દેખાઓછ ? હું એ બધું સમજું છું !

શીરોઝ—શું સમજેછ ?

તીસ્માર—શું વરી, તમારો પ્યાર.

શીરોઝ—પ્યાર ? કોણ પર !

તીસ્માર—વરી કોણપર, પુતલીપર !

શીરોઝ—અહા.

તીસ્માર—(બાજુએ) અહા.

શીરોઝ—વારૂં, પણ, તેં એ કેમ જાણ્યું ?

તીસ્માર—અરે શેઠ, જેમ કસ્તુરીને ગમે તેટલી છુપાવ્યાથી તે છુપી
રહી શકતી નથી, યાને તેના વાસથીજ તે પરખાઈ આવેછે,
તેમજ મહોળતને ગમે એટલી છુપાવ્યાથી છુપી રહેતી
નથી, યાને આંખ પરથી પ્યાર પકડાઈ આવે છે.

શીરોઝ—ત્યારે તો તું ફીલસુફીની જાણેછ ખરી.

તીસ્માર—હા, એમ છે ખરૂં. પણ, શેઠ એ પોરીઓ, પર વિશ્વાસ
ન રાખવો હું ! એમ તો હુંની એક કામાટન સાથે પ્યારમાં
પડેલો, પણ હાય !

શીરોઝ—કેમ શું થયું તે જોવકા થઈ કે ?

તીસ્માર—અરે, તો તો ધુર નાખી, પણ (અચકાઈને) રાંડે મને માર માર્યો.

શીરોઝ—ઓહો, જૈરીને હાથનો માર ખાધો !

તીરમાર—શેઠ આય કસબુમનો જમાનો છે ! જોઝોઝી હાથથી
બુતિયાં ખાના ઘોર મુછોપર તાવ ચહડાના !

દીરોઝ—વેત્ર, વેત્ર,

તીરમાર—પણ શેઠ, બીજું બી હું ખાત્રીથી કહું છ કે આ પુત્રી-
સાથે તમે કદી પરણી શકશો નહિ.

દીરોઝ—કેમ ?

તીરમાર—હું ખાત્રીથી કહું છ કે તેણી પેલા કહેવાતા ફીલમુદ શાપુર
મોતાદરામ સાથે પ્યારમાં પડેલી છે.

દીરોઝ—હા, મેં બી એમજ ધાર્યું તું.

તીરમાર—પણ એ શાપુર મને કાંઈ બરો ઘોંગી ને પંચી માલમ
પડેછે. એ હમેશાં એકાંત નો એકાંતજ રહેછ, ને કેટલીક
વખતે તો કાંઈ ભેદ ભરેલી રીતે બડબડતાં મેં એને
સાંભળ્યોછ. વરી, થોડાજ દીવસની વાતપર હીરા તાડીવાલાના
પીકાંમાં એક ભામતા જેવો પારસી આવ્યો તો, જેની એનું
નમ સાંભલાને ચોંક્યો હતો.

દીરોઝ—હું બી, એને કાંઈ જબરો ઉઠાડીગીરજ સમજું છું. એ
આજે બાર વરસ થયાં હયાં આવી એની પેલી એકાંત
બંગલીમાં પડેલો કહેવાય છે. હું મારા કાકા દીન્યારજીને
એના વિષે વારંવાર ચેનાઉંછ, પણ એવણના ધ્યાનમાં
કાંઈમી ઉતરતું નથી. પણ જો એ વાત રહેવા દે, હું
હમણાં મુસફરીએ જવાનો વિચાર કરુંછ. તુંને તો માલ-
મજ હશે કે મારા બાવા મને બાર વરસનો મારા કાકાને
આશરે સોંપી કે થે જતા રહ્યા હતા, જેવણનો આજ
વેર કશો પતો મળ્યો નથી. આજે મારી ચોપીસ વરસની
ઉમર થઈ અને તેવણના ગયાને આજે બાર વરસ વહી ગયાં
પણ તેવણ તરફથી કંઈમી સમાચાર મેં કે મારા કાકાએ
આજ વેર સાંભળ્યા નથી, માટે મારો તેવણની શોધમાં
જવાનો વિચાર છે. મને મારી સાથે કાંઈ મદદગાર જોઈએછ
માટે જો ત.રી ખુશી હે.મ તો—

તીરમાર—તમારો સેવક તૈયાર છે, સાહેબ, એમાં પુછવાનું શું, અરે શેઠ, આ વસઇ ગામના એકે એક લોક ખાનસાહેબ દીન્યારજીના કુટુંબ વાસ્તે પોતાનો જીન આપવાને તૈયાર છે, એટલાં તેઓ તેમના ઉપકારમાં છે. ત્યારે તમે કહો ત્યારે આવવાને હું તૈયાર છું.

ફીરોઝ—ઠીક ત્યારે હું તે તુંને જણાવશ.

તીરમાર—જરૂર, જરૂર, જણાવજો સાહેબજી.

(તીરમાર જાય છે, ફીરોઝ અફસોસ કરે છે)

ફીરોઝ—હાય, પુતલાં, પુતલાં.

ગાયન ૧૦ મું

તાન્તુળ ઠોકોરોસે કયું સરે ફગફુર હોતા હએ. (રાહ)

આહાત, એવી બલાગાત, કરે એક લેહેજમા તાટ
નથી એમાં કંઈ વફાત, રમાડી મારે લાટ.
એ વાત છાની કડી નવ રહે લોક જાત,
છુપે પ્રખ્યાત થમ ઇજતની કરે પારેવાટ.
દેખાય ચમકાટ, મગર માંહે જીની છાંટ,
મગકાટ દેખાડી નાંખે ચટોપાટ, સુવાડે ખાટ.

(ગાયન પૂરું થતાં પુતલી હાથમાં ગુંડવાનું લઈ શાપુર સાથે દાખલ થાય છે. પુતલાં ગાતી ગાતી આવે છે. ફીરોઝ એક બાન્તુએ છુપાય છે)

ગાયન ૧૧ મું.

બીપતા ચીંતા હરના જી સારી (રાહ)

૨-રોશન તારા છે, આ જગતના એવો છે આ, પ્યારનો બહાર-રોશન
તીર છુપો કારી મારે, સીનો એક લેહેજમા ફારે, એવો છે પ્રહાર
એચેની લગાડે, આગ તે સળગાડે, એક પળકારામા બીગાડે.
હગારી જળાવે, બીગારી હસાવે, લગારી તવનાવે —(રોશન)

શાપુર—(ગાયન પૂરું થતાં) અહા, શું સરસ રાગ છે, દીયર, ખરેખર તારું ગળું એક બુલબુલ કરતાંબી ધણું મધુર છે.

પુતલી—હવે હા ના કરોની, મુઠું મરંખી એવું સુશીયાનું પડ્યું તે વરી, જસજરામા તમે તે જસ મને કાયલ ને પુલપુલનોજ એલકાળ આપો છે.

શાપુર—નહિ દીવર ખરું કેહું, તું ગાયજ ત્યારે હું એક પણ મારું તમામ લાન લુલી જાઉં ને ગોયા મને મીડી નીંદ આવી જતી હોય એમ લાગેજ, હાઆ !

(શીરોઝ ગુસ્સામાં હાંફેછે)

પુતલી—કાંય તમે એમ ઉદાસ કાંય થઈ ગયા ?

શાપુર—નહિ દીવર કંઈ નહિ.

પુતલી—નહિ શાપુર, તમે કેટલીક વખતે વાત વાતમાં એવા તો અંચીતા ઉદાસ થઈ જઈ કંઈ ફાતું ફાતું બોલોજ કે જેથી દીલમા અજાયબી અને દેહેસ્ત લાગેજ. મને કેહેવો વહાલા તમને શું ગમ છે ?

શાપુર—આ ધરતીપર એવો એકળી ધનસાન નહિ હશે કે જેને કોઈની કોસમનો એકળી ગમ નહિ હોય. વહાલી, મારા પાછલા દીવસોમા મેં કંઈક લાદમારી મુરીખત અને સંકતો વેઠેલાં છે, મને મારાં પોતાના સ્નેહીઓથી તરહેવાર દગા થયા છે. મેં ઘણું ખમ્યું છે. મારું આ દુન્યામાં હવે કોઈ રહ્યું નથી, એવો ખ્યાલ દિલગીરીના ખંખાર સાથે જ્યારે હું વારંવાર પોકારતો હતો, ત્યારે અરે ત્યારેજ તું મને મલી અને તેં મને એક તડાકે ચહાયો, કે જે સુખની ઘડી હું જીંદગીના છેડા તુચીક લુલીશ નહિ. પણ પ્યારી પુતલી, હજી તું તારા આ પ્યારથી ખાઝ આવ. તું મારા જેવા એક ગરીબ, એક મારગી અને બીન પાછના ખાવાંદને લઈ શું કરશે.

(પુતલી તેને ગળે લાગી)

પુતલી—હરગીજ નહિ વહાલા, મારાં આપેલાં પવીત્ર વચનમાં હું હરગીજ ભંગાંલ પડવા દેનાર નથી. ઓ શાપુર, તમે એમ બોલી મને કેવી નાઉમેદ કરોજ, તમુને જરાબી દયા નથી.

શીરોઝ—(ખાલુએ) હાથ, હાથ.

શાપુર—હું શું કરું, તુંજ શિવાય આમ ફુનિયામાં હવે મારું કંઈ નથી. મારી અંતની ધડીએ તે ખારે હકતાલાએ તુંને મારી પાસે મોકલી, તેં મને ચાહાયો અને હું મારું તમામ દુઃખ છુટ્ટી મયો, કે જે બનાવ મારે માટે ધણો અસાધારણ ક્રેખાતો જોઈએ. મારીપર વીતેલા મજબ પછી, મેં ગુમરેલી જીંદગી પછી, મેં કષ્ટિલાં કામ પછી, મારી સુખની ધડી આટલી જલદી આવે, તે મારે માટે ધણું ધણુંજ સુખી લેખાય. ઓ તે કામ તે કામ, અહા, (મોઢાં પર મુકી મારી મોઢું બંધ કરેછે.)

પુતલી—કીયું કામ ? તમે શું બોલોછ, વહાલા ?

શાપુર—કંઈ નહિ, વહાલી એતો અમથો ધખારો હતો, વારું પણ વહાલી પુતલી, આપણા લગનનો દિવસ તારા બાવા હવે જલદી નક્કી કરે તો ઠીક.

પુતલી—હા તેવણુનોબી એવોજ વિચાર છે.

શાપુર—એમ કે ! ઠીક છે, ત્યારે તો એ વાત હું એવણુ આગળ પાછી છેડશ, ચાલ દીયર હવે હું જાઉંછ, મને ધણું કામ છે.

પુતલી—વરી શું કામ ! આખો દીવસ વાંચવાનું તેજ તો, જે શાપુર હવે જરા વાંચવા લખવાનું કમી કરો ને હમારે ત્યાંજ આવ્યા કરો, ચાલો હમણા જરા જમીનેજ જજો.

શાપુર—નહિ દીયર મને માફ કર. હું બીજી વખતે આવશ. હમણા જરા હું થોડો વખત જઈ આવઉંછ. હું જરા વારમાંજ પાછો આવશ.

(શાપુર પુતલીનો હાથ ચુમે છે)

શીરોઝ—(ખાલુએ) બાપરે એ, જાણે એના બાપનો માલ.

(શાપુર જાયછ પુતલી તેની પાછળ જોઈ તેની વખાણમાં માયછ)

ગાયન ૧૨ મું.

છારો છારો મોરી કલેયાં દુઃખાવ નહિ જલ્દીયાં, પડું મય પૈયાં પૈયાં (રાહ)

પ્યારો, પ્યારો છે, કેવો ન્યારો, ઓ મારો છે બહાલો,

ઓ ખુદા જલ્દી ગલે લગારો—પ્યારો

મા પરવરદીગાર, દેખાર જલ્દી દિદાર, ઓ તુંજ છે

બક્ષનાર, તારા પરથી છું હું નીસાર, હું છું ભજનાર—પ્યારો

તુંજ છે કુલ જગત કરતા, દેવો મુચા કાંચ

નથી મરતા, તુંજ છે બસ સજનાર

તારાથીજ જર છે, તારાથીજ સરછે,

તારાથીજ, તારાથીજ કુલ આલમ તારાથીજ

વ્યાપાઈ દુનિયા,—પ્યારો

(ગાયન પુરૂં થતાં શીરોઝ દેખાવ દેછે જને જોઈ

પુતલી મ્હોડું મરડેછે)

શીરોઝ—સાહેબજી, બાપ સાહેબ, કેમ હમણા કોણની યાદમાં ગીત ગાઓછ ?

પુતલી—કોણની યાદમાં ! એટલે ? મારા ખોદાતાલાની !

શીરોઝ—નહિ શાપુરજીની.

પુતલી—તમે ધણજ બે અદબ છેઓ.

શીરોઝ—નહિ, નહિ, પુતલી મને એમ છેકજ એટલો બધો હીન ના, (તેણીનો હાથ પકડી) જો મારી સામે જો, અફસોસ, તારા બહાલા બાપના બાપનો હું એક પુરો દીકરો, તારા બાપનો લાડકવાયો, અરે, અરે, તારાં પાસાંમાં નાનપણથી ઉધરેલો અને બચપણથી તારી મોહીનીમાં ફસેલા એક જણને એમ છેકજ આવી કશરતાથી કચદી ના નાખ. પુતલી, પુતલી મને બચાવ, હું તારોજ છું. (તેણીની આગળ ગુઠણીયે પડેછે)

પુતલી—જ્યારે તમે મ્હોબતનું દુઃખ એટલું સારીરીતે જાણોછ, ત્યારે તમારી સાથે મ્હોબતમાં પડેલાં એક જણનું દીલ તોડી નાખતાં તમને લાજ નહિ લાગી ?

ફીરોઝ—(ખુશાલીથી) કાલુનું તારું ? અહા ત્યારે તો તું મને ચાહેછ ?

પુતલી—નહિ મારી બેહેન જર વિષે હું બોલું છ તે તમારા પ્યારમાં દીવાની બની ગયછ, પણ તેણીને તો તમે ગનકારતાજ નથી અને મારીજ પુઠે ભમ્યા કરોછ. શું આય ગમ તેણી માટે થોડો છે ?

ફીરોઝ—પણ મેં તેણીને મારું દીલ આપ્યુંજ નથી ?

પુતલી—તેમજ મેં તમને નથી આપ્યું ?

ફીરોઝ—જો પુતલી હજુબી કંઈ સમજ તું એ શાપુરપર દીવાની બનીછ ખરી, પણ મને તો એ કાંઈ જખરો ઉઠાઉગીર માલમ પડેછ.

પુતલી—ખખરદાર જો તમેએ એવી બેઅદબી ફરીથી કીધીછ તો ! ચાલો તમારી સાથે મારે વાતજ નથી કરવી.

(પુતલી ગુસ્સાથી ચાલી જાયછ. ફીરોઝ તેણીને રોકવા જાયછ. બીજી બાજુએથી જર દાખલ થાયછ)

(ફીરોઝ જરને જોઈ ચોકેછ અને મોઢું ફેરવી નાખેછ, જર માયાથી નજદીક આવેછ)

જર—કેમ ફીરોઝયા હજુ તમે મારી બેહેનનો પીછો છોડતા નથી કે, અફસોસ જેનું દીલ તમારી તરફ નહિ તેને માટે આટલો ગમ કરવો એ તે કેવી મુરખાઈ ?

ફીરોઝ—હાજી, એમ છે તો ખરું પણ હવે તમે શું કહેવા માંગોછ, વરી પેલું આગલનુંજ પ્યારનું પીજન છે કે ?

જર—તમે એમ એટલા ગુસ્સાથી મારી સાથે કાંય વાત કરોછ ? (તેની આગલ ગુફાણીએ પડી) ફીરોઝ, ફીરોઝ, તમે હજુબી મારો પ્યાર કબુલ નહિ કરી શકો ?

ફીરોઝ—જી નહિ માફ કરો, મેં તમને મારો પ્યાર આપ્યોજ નથી, તેનો જીતનાર તો હમણાજ હયાંથી ચાલી ગયો તેજ છે, અને તેજ રહેશે. અહા, તે છોકરીબી મને ચાહાતીતી પણ

પેલો બેહેલી જાગત શાપુર હયાં મગરી યુવો ને મને. દુઃખી
કીધો. બસ હું એ દુકતાને બરાબર એનો સ્વાદ ચખાડ્યો.

(શ્રુત્સામા ચાલી જાયછે, જર તેની પાછળ અફસોસ
કરી ગીત ગાયછે)

ગાયન ૧૩ મું.

કર ગએાર ગર હએ દાના પડેતા ન પચતાના (રાહ)
જગમાં વ્યપાઇ છે બેવફાઇ, જાણી મિત્રોબી કરેછે ઠગાઇ.
પ્યારી છે સૈને બદકારી, નથી કાઇમાં વફાદારી,
બદીનીજ છે દિલદારી
હાં, મકકારીની છે બધે અધ્યારી, જફાકારીની દુનિયાદારી
હાં, એવી છે જગતની ગારો, ચાલે છે તે બસ બદીથીજ સારી.

(ગાયન પુરું થતાં મોટો અવાજ સંભળાયછે. પુતલી
હાંફલી ફાંફલી ચીચયારી પાડતી ધસી આવેછે. જેની
પુઠે પોશાગીર ધનજો આવેછે. દીન્યારજી, શીરોઝ,
જમશેદ, ફરામરોઝ, આઇમાય, બાઇમાય, કયેતાંન
ગબરાટમાં દોડી આવેછે. એટલામાં શાપુર ત્યાં આવી
લાગેછે જે ધનજોને જોઇ બેશુદ્ધ થાયછે. પુતલી
ફરકાઇ પડેછે. બધાં અભયેબીમાં દંગ થઇ જાયછે.
દ્રોપ પડેછે)

તાજી.

અંક પહેલો સમાપ્ત.

અંક બીજો પ્રવેશ પહેલો.

ખાનસાહેબ દીન્યારજીના મકાનનો ઓરડો.

(જમશેદ આઘ આગળ ગુંઠણીયે પડેલો હીસે છે, તેની આગળ આઘ સરમધને ઉભેલી છે. જમશેદ જુરસાથી રમુછ ગાયન ગાય છે.)

ગાયન ૧૪ મું.

રાહ (એ તોરી નજરીયંન પે જન આજ વારીયાં.)

તું છે મારાં બગલાં, તારાં નાજુક કેવાં ઢગલાં
તારાં નાના નાના ફગલાં, એવાં તારાં છે પગલાં
એ ચુમું હું બધાં સઘળાં, પાકુ હું તેમાં ઢગલાં.

શેર—તારાં માથાખાતું કેવું છે સફેદ કબુતર જેવું,
જાણે હોય ખાલો પર માળો બાંધ્યો હોય તેવું.

જમશેદ—(ગાયન ખલાસ થતાં) ઓ હીમાલય પર્વત પરના બુલબુલી
બુલબુલ ! તે બારે હકતાલાના પેદા કાઢેલાં નાજુક બદનના
ગીતી ફાઉલ ! કાગડાની પાંખ જેવા ચેહેરાના, ને હાંસના
પીછ જેવા બાલનાં, ઓ ગુલબદન પંખેરાં ! હું તારો
પ્યારો માંશુક દિલગ્નનથી તુને ચાહવા ઓરતવાર છે, માટે
બોલ તું મારી આશક થશે કે ? વીલ યુ બી માધ બેરી ?

આઘ—યસ કમ, કીસ મી.

જમશેદ—(ઉભો થઈ) યસ, આઘ એમ રેડી, ફરસ્ત યુ ટેક (ગાલ
આપેછે.)

આઘ—(ગાલ આપી) નો યુ ટેક ફરસ્ત.

જમશેદ—બોલ રાખત.

(બેઠ કાઠી કરેછે. તેટલાં બીજા બાન્ધુએથી કચતાંન આવી
લાગેછે. બેઠ ચોકે છે.)

કચતાંન—(તેઓને દેખીને ચમકી જમશેદને) રહે, એધરે પારસી ! તુમ
અમારા બાઇકી મોશકરી કરતા હયે રે ! રહે, એ ક્યારે ?

ઉરકુ (ચાલા કરી) અયેસા દબાયા કયું રે? વો મોર જાયગા, વો સીક હય, ઇતના દબાયા કયું રે? રૂંછે, આપુન સબ શેઠકુ બોલ દેતારે! વો શેઠ, શેઠ! એ કોઇ પારસી બાઇકુ દબાતા!

જમશેદ—(ગભરાટથી) બાપરે, મુવા છુટા! (તેને) અરે એ કારી ચાવલ! મુગા રહો, એ લેવો ઇનામ, કુછ બોલો મત.

(તેને રૂપિયો આપેછે, તે ખુશી થાયછે. દીન્યારજી ગભરાટ થી આવી લાગેછે.)

કચતાંન—(તેની આગળ જઇ) વો શેઠ! એ દેખો! એ તુમારા દોસ્તને બાઇકુ અયેસા કુછ દબાયા! (તેને કોટી કરેછે.)

દીન્યારજી—(તેને ઝટકાવી કહાડી) જવ! એતો દો હસબોન ચોર વાઇકુ હયે!

કચતાંન—રૂંછે, તો ઇસ્મે કયારે! ઇતના દબાયગા (ચાલા કરી) તો ગધાળી મરજાયગા!

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જવ તુમ તુમારા કામ કરો નીકલો!

કચતાંન—તો ફીર હમકુ કયારે, ઇતના દબાયગા તો વો મોર જાયગા! બાપરે ઇતના દબાયા (ચાલા કરેછે).

(જાયછે)

દીન્યારજી—હું ખુશી છું કે તમે આટલાં જલદી પલોટાઇ ગીયાં. જ દીકરા જમશેદ જમવાનો વખત થયો કસ્તી ખસ્તી કરતો થા.

(જમશેદ જાયછે)

દીન્યારજી—(આજુએ) હવે પેલો માતારો ધુતારો! કોણુ જો? હા, પેતારા, ચીતારો હયાં આવી ગીયો તો તેને વરે એવણુને પુછી જોઈએ! જોઈએ એવણુ બી કંઈ ઉંડાં પાણીમાં ફરેછ બંદે છે કે! નહિતો આય જમશેદને ખજર ખજર પડશે તો ફ્રાંસમાં જેમ ડયુએલ રમાએછ તેવું કંઈ હયાં થઇ બઇ પડશે. (આઇને) કેમ ફીકરી તમિયત આજે કેમ લાગે છે?

આમ—મુવું જરા નહિ ગમતું. બસ તમે તો આખો દહાડો મને અગાશીપરજ ખેંચી રહેવા કેહેવો છો ! મુવું સોહવાય તે કેમ ? પુતલી, જર, ને આઘમાય તો, શૌરાગશાને બંગલે પડ્યાં પાંચરયાં પડી રહેછ, ત્યારે મુવું એકલું જીરવાનુંજ તો !

દીન્યારજી—પણ તેરે મારી બાપુલી હું શું કરું ? તુંને હિસ્તીરિયો એલોપ્સીયાનું દરદ લાગું પડ્યું, ને દાક્ટરે એમ ફરમાવ્યું. દાક્ટર કેહેછ કે એને પચનાવશે તો બધું દરદ દૂર થઈ જશે, તેરે હવે તેજ વિચારમાં છેલ્લી મારી દીકરી ! વાઈ પણ અગાશીપરથી કાંઈ જોવા જવાનું મળતુંજ નહિ ?

આમ—હા, મુંવાં ખેતરોમાં કામ કરતાં ગાય દોરો તેજ તો.

દીન્યારજી—(હલવેથી) કાંઈ જવાન રંગારીઓ ?

આમ—રંગારીઓ ? કાણુ પેલા આપરા ખટારા રંગેછ તે કે ?

દીન્યારજી—નહિરે, હું તો પારસી રંગારી માટે બોલું છું. ગામમાં વાન એવી ઉડી રહીછ, કે મુંબઈમાં હમણા જે ગેલું જોવાનું વેકશીનેશન ! અરે ઇનોક્યુલેશન મકું પેલું શું જો ?

આમ—એકઝીપીશન.

દીન્યારજી—હા, તે હમણા ભરાવાનું છે જેને માટે મુંબઈના કેટલાક પારસી જવાન રંગારીઓ હયાં આવી આપણા વાડામાંના દુકરોના પીકચરો પાડી જાય છે. કેહે જે ગવરનરને દુકકરે આવતો ધણો શોખ છે, જેથી એવું જાહેર કીધું છે કે, જે કોઈ ધણા સરસ ફરમે દુકકરનું પીકચર પાડશે તેને રૂપિયા પાનસોનું ધનામ મળશે. હવે એ દુકતાઓ માટે ભોકો એમ કહેછ કે તેઓ સારાં આખરદાર કુટુંબોની સાંમેજ ઘેર ભાડે લઈને રહેછ ને પછી તે કુટુંબની કોઈ છોકરીઓ અગાશીપર કે બારીએથી દેખાયછ તો તેને આય એમ જોની, (એક હાથ છાતીએ મુંકી દયકું ખાઈ ચાલા કરેછ) આવી રીતે એમ ઇશારત કરેછ, કંઈ એવું તારા જોવામાં આવ્યું, દીકરા ?

આમ—‘ નહીરે પપા ! એમ જો કોઈ મુવો કરે તો હું તો તેને ડાંગા કકડાવીને મુકીજ દેખાડું !

દીન્યારજી—સાખાશ, બેસક એમજ દમ સખવો જોઇએ, કોઇ આપ્તરી મશકરી કરે તેરે આપરે તેની બેવરી કરવી જોઇએ, ત્યારેજ તે ડેકાણે આવે. પેલી કેટલીક ચેંગલ પેંગલ છોકરીઓ આવેછ કે જેવો કોઇ જરાક જોય કે શરમદને બકરાંની કાણી ખીહી ધુજી પરે. સાખાશ દીકરા, હું તારી હીમતથી ખુશ છું. (ખાબુઓ) પેનો ચીતારો કેથો મને અમથોજ દમ ભરાવા આવી ગયેલો લાગેછ. અરે એમ તે કંઈ હયાં ખીહ જાયછ કે ? યુ મસ્ત ખી સેર અપોન સવા સેર !

(અંદરથી અવાજ સંભળાય છે. ફરામરોઝ જમરોદનો ટેકો લઇ દાખલ થાય છે)

જમરોઝ—અરે દીન્યારજીયા ! આય મારા કાકાના પગમાંનું એક લાસ્તીકનું છુત નીકળતું નથી. કેથું છુટ નવું છે, ને પગમાં આંટણુ પડયુ છે !

(ફરામરોઝ કાંસીને સોફાપર બેસેછ)

દીન્યારજી—ઉભા રહેા જોઉં !

(તેની આગલ જાયછ ને છુટ જોરથી ખેંચેછ, ફરામરોઝ ચીચવાયે છે બેઠ જોરથી છુત ખેંચેછ પણ નીકળતું નથી.)

દીન્યારજી—અરે એતો જોરના હાથે બરાબર ખેંચીને કહાડવું જોઇએ. ઉભા રહેા હું નોકરને બોલાઉં (બોલાવેછે) કયેતાંન ! કયેતાન ?

કયેતાંન—(અંદરથી) યસ મેમસાબ !

(આવેછ)

દીન્યારજી—(તેને) આય જો હયાં આય શેઠનું છુટ જરા જો નીકળતું નથી.

કયેતાંન—(ગુસ્સાથી) છે, અમ કુછ મોચી હયેરે ? એક પગારમે દો કામ કએસા કરેગારે ?

દીન્યારજી—અરે હયાં આવ, હયાં આવ, ઇસકા છુત નીકળતા નહિ હયે વો જરા નીકાનો.

(તેની આગલ જાય છે)

કથેતાંન—(તેનો પગ તપાસી) રહે, ઓ સારા દીવસ પાંડિ'મે રખા, તો ચીતક બધા, અખી ઓ કળી નહિ નીકલેગા. અખી પાંડિ' કાટના આઠએરે ! ચેરે મય છુગ લાતા.

દીન્યારજી—અરે ઓ દીવાના છુત નીકાલતા ઉસમે પાંડિ કાતના ? ગધા હયે !

કથેતાંન—તો શીર છુટ કએસા નીકલેગારે ! પેહલા પાંડિ કાટો પીછે મોચી છુટ નીકાલ દેગા. ગોસ કાટનેકા કામ હમેરા હયે, છુટ નીકાલનેકા કામ મોચીકા હય.

(બધાં હસેછે)

અરજા મય દુસરા યુક્તિસે નીકાલતા. ઓ છુતમે તેજ દાલના આહીએ.

(અંદર જઈ કોપરેલ તેલની બાટલી લાવે છે, તેમાંથી કોપરેલ છુતમાં નામે છે)

દીન્યારજી—અરે, ઓ ઉલ્લુ ! આખી બાટલી કોપરેલ છુતમાં નામ્યું કે ?

કથેતાંન—તો પાંડે ઇસકુ નોરોમ કરના આહીએ, હમ રીજમીટમે સાજકા બરા છુત નીકાલતાતા, ઉસમે તો મસકા દાલતાતા.

(ખુબ જોરથી છુટ ખેંચેછે, પણ નીકલતું નથી. ફરામરોજ ખુમ પાડેછે, એકાએક છુટ નીકલી આવેછે, જેના આચકાથી કથેતાંન ઉઠલાઈ જાય છે, બધાં હસેછે)

કથેતાંન - (ધીમેથી ઉઠતાં) અરરર ! સજ કમ્મર કેકોનટકી માફક તુટ ગયા. (છુટને લાટ મારે છે) ચેરે ! ઓ કયા છુટરે ! ઇસકુ ફેંક દો રે !

(છુટ ઉંચલી બારીએથી ફેંકી દે છે બધાં ચોકેછે ફરામરોજ ખુમ પાડેછે.)

દીન્યારજી—કેમરે દીવાના ! ઓ કયા કીયા !

કથેતાંન—કયા કીયા, ફેંક દીયા ! અખી ઓ ફીર પેહેનના તો પાંડિ કાટનેકુ પડતા !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જવ જકે લે આવ !

કથેતાંન—રહે, અમકુ કયા વો શીર પેહેનેઆ અમ નહિ નીકાએઆ.

(નય છે)

ફરામરોઝ—અરરર ! બધો મારો પગ ઉતારી મુકયો. એક તો આંટણુ પડેલું તેમાં વરી ખેંચીને ત્રાલી નાંખ્યો. અરરર !

દીન્યારજી—આ જરા જમને રામની પોતીસ બાંધી, ને મારું માનો ! જરા ઉપર ઘાસલેટ ચોપડીને તાપ આગળ સેક કરો. ચોથ નરમ પડી જશે. કવતાંનને કેહો એ મળ્લનો સેક કરશે.

(ફરામરોઝ લંગડાતો લંગડાતો નય છે)

દીન્યારજી—(આમને એક બાજુએ લઇ જઇ જમશેદને દેખાડી) કેમ દીકરી હવે એ કેવો લાગેછ ?

આમ—જવો છે તેવો તો છે !

દીન્યારજી—પણ હું તો કાલર વરે પૂછુંછ, જોની હવે એ કાલરે શોભેછ કેની ?

આમ—પણ પપા એતો સુતરઉ કાલર છે !

દીન્યારજી—સુતરઉ કાલર ! ત્યારે કેવો પેહેરવો જોઇએ ?

આમ—રેશમી !

દીન્યારજી—(મનસે) યરાળર ! કાલર રેશમીજ હોય (તેણીને) ઉભી રહે હું એ વિષે એને કેહુંછ.

(તેની આગલ નય છે)

દીન્યારજી—(ટકોરથી) મારા સાહેબ ! તમુંજોબી બીજો કાલર પેહેરવાનો મગયોજ નહિ કે આવો માંજરપટનો પેહરી આયાતે ?

જમશેદ—પણ સાહેબ ! હાલની ઢપનો મેં કાલર પેહેરીયોછ ને ?

દીન્યારજી—અરે કાણે કહ્યું ? અમારીપર ઇસ્તીમ ગેઝટ નામનું વેલાતથી પેપર આવેછ, તેમાં લખેલું છે કે ગઇ કાલેજ પારલામેંતમા નવો રૂલ ફેરવાયો કે હવેથી બધાએ લાલ ઘાટપોટનો રેશમીજ કાલર પેહેરવો.

જમશેદ—એમ ? ત્યારે તો હુંબી રેશમીજ રીવરાઉં. રેશમી કપડુ હાલજ જોઇએ કે ?

દીન્યારજી - હા, કોસંગા જેવું. હમણાજ હમારા ક્યુ દરજીને એલાવી
અજ ઘડી સીવારી લેવો, કેમકે મારી દીકરી ઘણીજ
સેનઝીવેતીવ છે, જેથી શી વીજ દોન્ટ પાસ ખીસ એકઝા-
ગરેડેડ મીસટેક ! ને હવે તમે એકે જણા અગાશીપરજ
એસો ને જોવતી (તેના કાનમાં) હવે પ્યારતી જલ જીજોવો ?
તમે કંઈ ઘણી મજાની કવિતા જણોજ કે ? એને કવીતાનો
ઘણોજ શોખ છે. જસ મજાની કવીતા જોલશે ની તો
તમારીપર મરી મરી જશે. જોવો કોઈ કવીતા નહિ યાદ
હોય તો, આપણા મનમાંજ બતાવી દેવાની ! જસ છેલ્લા
જોલ એક સરખા લાવવા જોઈએ. છેલ્લો જોલ મરઘી
હોય તો પછી બકરી આવવોજ જોઈએ. જુવો હું જોજુજ
તે (તાલ આપીને જોલે છે)

દીયર માઈ દીયર

તુને આપું ઘણા પીયર

તુને લઈ જઈ તારે પીયર

તુને ખવાઈ ઘણી પીયર

તુને બનાઈ મારી બેયર !

એમ બધા જોલ રચવા જોઈએ. એ મારી પારો લખાવી
લેજો. હવે તમે જાવો (આઈને) જા માય. એવળુ સાથે
અગાશીપરજ જઈને એસ. પેલાં નવા ઝાડ આપરે
વ્યાયાંય તે એવળુને દેખાડ. વરી પેલાં કોટ ને દારમ છાતના
ઝાડો કેમ ઉગેજ તેનીથી એવળુને સમજ આપજો હં !

(એક અગાશીપર જાયછે, દીન્યારજી એકને હેતથી જોયછે)

દીન્યારજી - (એક સ્વાસ ખેંચી) અહા ! ગયા, ગયા, તે દિવસો, કે
જ્યારે હું મારી કુમતી સાથે મુંબઈની મન્ધા સેરીમાં
આય એમજ (તેઓને દેખાડી) હાથમા હાથ લઈને ફરતો તો,
ને તે વખતે બધી વાડમાંની મરઘીઓ હમારી આસ પાસ
કોક કોક કરી કેરી ફરી વલતીતી ? ખીચારી બેહેરતન રંડાજ
અને હું રંડાથો. (રડેછે) હવે માઈં જધું સુખ આય મારી
છોકરીઓમાંજ સમાયેજુ છે, એઓ બધી ઠેકણે પડી

ભય, કે જાણે ઝોડાવરીની જગ્યા જાન્યુકા. અહા ! નશીબનો પાસો કેટલો ઉલટો મુલટો છે ! મરઘા સેરીમા ફડ્યાના એ ઇંડા વેચ્યાના દહાડાગી કેવા ચાલી ગયા ! ખાતુઓ ને ગ્રહસ્થો ! તમારો સેવક પેહેલાં કોણ હતો ? કાસમ મરઘી ચોરનો નોકર ! ને આજે કોણ ? ખાનસાહેબ, ખાને આગાહ દિન્યારજી દુકકરવારા. તે સાહેબના હોકમથી આસ્તે આસ્તે આપરો સેતારો ફરતો ગયો. તેમજ અગાઉ પડાવી લીધેલાં, કેટલાંક ખેતરો સોનાની મુલના થઇ ગયાં. (વિચારવંત) વાઈં ઓળી તે સાહેબની મરજી. પચાસ એક વરસની વાતપર હયાનાં કીલ્લાપર ઇંએજેએ ઘેરો ધાડ્યો, તે વખતે મારા જાણવરોના ઇસ્તોકમાં જસો ને સાડીયાવીસ દુકકરો હતાં, હવે હયાં લશકર આવી પડ્યું કે તેઓની બધી ખોરાકી ખુટી ગઇ, અને તે વખતે રેત્રવે જેવું બી કાંઈ નહિ હોવાથી તેઓ લાઇલાજ થઇ ગયા. આ વખતે તમારા સેવકે મારાં બધાં જસોને સાડીતેવીસ દુકકરો સરકારને બેટ કીધાં, ને તેના જાદલામાં આપરે ખાનસાહેબ થઇ ગયા. વરી તે દહાડેથી લોકોએ ગાઈં નામ મરઘીવારા છોડીને દુકકરવારા પાંડ્યું. જેવી ખોદાની મરજી (અફસોસથી) અરે ! બેહેસ્તન તું શું કામ રંગાઇ. અત્યારે હેતે તો મારા સુખી દિવસમા રેંકરાઓમા ફેરવતે ! કયાં અગાઉનો ગરદન લચકાવનારો ખતારો ને કયાં હાલનો ઇરોપિયન હપપર બાંધેલો રેંકલો ! અરે આસમાન જમીનનો ફેર ! જેવી મરજી ખોદાની.

(અંદર જવા કરેછે. તેટલાં ચમકે છે)

એ પેલું કોણ આવેછે ! અરે એતો પેલો ખટારાવારો ! અરે મકું રેંકલાવારો ! અરે નહિ રે ! પેલો રંગવારો ! એ પાછો શાનો આવી મુવો ?

(પેસી દાખલ થાય છે.)

પેસી—સાહેબજી, ખાનખાઉ સુવવરવારા.

દિન્યારજી—(ખાતુઓ ગુસ્સાથી) નજબેદગીયો તો આવતાંને વાર

ઓપડેછ ! (મોટેથી) કેમરે ઓ બહમાસ મધા, ગાલ દેછ કે ! તારો બાપ સુવવર !

પેસી—ઓ બુઢાં દુઢર ગાલ કાણ દેછ ! તારી ઓખાર દુકકરવારા, અને દુકકરને મુસલમાનો સુવવર કરીને કહેછ, ત્યારે તો તું સુવવરજ થયો કેની ?

દી-બારજી—કેમ ફરેછ કે, પણ તું કહેવા શું માંગેછ ? તું વરી પાછો કહયા પુછયા વગર ઘેરમાં કાંય ઘુસી આવ્યો ?

પેસી—(મીઝસથી) કાંય આવ્યો ? તે તારી આંખેજ પેક્કી અગાશીપર જોતી ? આખો દહાડો તારી મરઘીને બેસારી રાખેક્કી તે હવે તેની સાથે કુકરેકુક કરવા એક મરઘોળી પેધો પરચોછ ! તે આખો દહાડો આય (ચાલાકરી) એમ આય એમ બેણુ કાતકો કરી મારું પાકવી નાંખેછ તે મારેથી દેખાઇ શકાતું નથી ની ? કંઇ અગાશીપર માઝી જોએર સાંધી આપવાની ઇસ્કોલ ખીસ્કોલ કહાડીછ શું ? તુંખી આવીને અગાશીપરજ અચાર ભરવા બેશની ?

દી-બારજી—મારું ઘેર છે ! ને હું ગમે તેમ કરશા હમણાંજ હું મારો ઘોલ્યો ઘોલકી, કપ્પાટ, ખુરસી તેગલ, હાડો, તસ, કરસિયો, દુર બેસવાની ઘોલકી વગેરે બધું અગાસીપરજ કહકાઢીંછ અને હમે બધાં હવેથી આખો દહાડો અગાસીપરજ બેસ્સું, જમશું, ખાસું પીસું ને સુસું ! તું મને પુછનાર કાણ ? ગોલામના જનીયા !

પેસી—ત્યારે હવે મને બરાબર સમજ પડેછ ! તારા મનમાં એમ હોશે કે (ટકોરકરી) લાવની આય ધણો સરસ ખુબસુરત ચીતારો છે, તેને મારી પોરીઓમાંની એકાદ પેહેરાવી દેઉં ! પણ બચા કંઇ વળશે નહિ !

દી-બારજી—(તુછકારથી) તારા જેવા રંગારીને મારી છોકરી આપું તેના કરતાં તો પરવારી બંધો.

પેસી—ત્યારે એને મારા રસ્તા વંચેથી દુર કરો ! જાહેર રસ્તાપર આવી રીતે જવાન માણસોને ચોકાવી તેવોના કામમા હરકત

કરતું ચમકતું શાલ ફાનસ આખો દિવસ રાખી મુકવાનો તમને ખીલકુલ હક નથી !

દીન્યારજી—(હંઝાધથી) મ્યુનીરીપાલને અરજી કરો ?

પેસી—કેમ હવે સીધો ઉતરશે કે નહિ ? એકઝીખીશનને હવે થોડો વખત રહ્યો છે, ને હવે આય વખતે મારે જરૂરજ એ મુકવું જોઈએ. મારી રોજીપર લાટ મુકવામા તુંને શું હાંસલ થવાનું છે ? મેં ચાર વરસ વેર એ મકાન બાડે લીધુંજ અને હવે હયાંથી દહાય તેમ નથી. વરી મકાનમાં એ એકલીજ બારીમાંથી બરાબર ઉજરકું આવેજ, બાકીની બધી બારીઓ અંધારી છે. હું બારીએ વિચારોમાં બેસુંજ અને દુર જોઈ વિચાર કરી માઈં કામ કરુંજ. હંમેશ પેનતરોને દુર જોવાથીજ ખ્યાલ મળેજ. અફઝુલખાંને શિવાજીએ (તેને પકડી) આય એમ ગલચીમાંથી પડ્યો, તે પોઝીશનનો ખ્યાલ કરવા હું બારીએ બેસી દુર જોઈ વિચાર કરતો હતો, તેટલાં તારી છોકરી બેઠેલી અને તેની આગલ એક મરદ આય એમ (ચાલા કરી) બેઠેલો જોઈ મેં ધકમાંને ધકમા તેઓનુંજ પીકચર સ્કેચ કરી લીધું. મારા ઉંડા ખ્યાલોમાં હું તેઓનેજ શિવાજી ને અફઝુલખાંન સમજ્યો ને છેવટ અફઝુલખાંનને બદલે એક ખુલસુરત નાર અને શિવાજીને બદલે એક જવાન નર ચિત્રાઈ ગયાં, ને માઈં પીકચર ખરાબ થઈ ગયું.

દીન્યારજી—(ટકારથી) તેથી શું થયું ? એળી ચાલશે ? પીકચરની હેઠે લખજો કે અફઝુલખાંને પારસી બૈરીનો વેશ લીધેલો છે, ને પેલા જવાન પારસીને માંથે લગતો હળમ જેવી પાઘડી ચીતારી કે શિવાજી થઈજ ગીયો ! એમાં ફેર નહિ.

પેસી—ત્યારે તમુંને ચિત્ર કામના હુનરની કદરજ નથી ?

દીન્યારજી—ખીલકુલ નહિ ! હુનરમાં, હુનર, મને જાત જાતના અચાર બનાવવાનો હુનરજ ગમેજ. તે અગર તું જાણતો હોતે, ને સાથે લાશું તુંને પકાવતાં આવડતું હોતે તો તુંને ઘેર જમાઈજ કરી લેતે. બાકી હમણા તો તુંને સેતાનનોજ હવાલો આપુંજ (દમથી) ચાલ રસ્તો પકડ !

ધેસી—(ગુસ્સાથી) ઝેમ ! જો આય હું તુંને ફરીથી ચેતાઉં છ. એતો જ્યારે હું મારા પીકચરના ખ્યાલમાં રોકાએલો હોઉં છ, ત્યારેજ એવો નરમ બકરાં જેવો દેખાઉં છ ! પણ (ઝતુનથી) જ્યારે હું ઊરાઉં છ ત્યારે ગનપાઉંદર તો મારી બીસાડમાંજ નથી !

દીન્યારજી—ઠીક છે, હું હમણાંજ મીયાસીંગ લુહારને બખ્તરોની વરદી આપું છ, ચાલ પત, ઉભો રહે મારા નોકર પાસે ધકકા મરાવીનેજ તુંને કહડાંઉં છ (બુમ પાડે છે) અરે કયેતાંન, કયેતાંન. !

(ધેસી ચાલી નય છે. કયેતાંન દોડી આવે છે)

કયેતાંન—(ધેસી આવી) અરે શેઠ ! શેઠ ! આગ લગા !

દીન્યારજી—(ગભરાઇ) અરે કહાં લાગી, આપરાં ઘેરમાં લાગી કે ?

કયેતાંન—જરગાઇકા સગ્ગ હાથ જલ ગયા, ઓર વો બચ ગયા !

દીન્યારજી—અરે પણ ચાલની બહાર નીકળી પડીયે ! બુમ મારી મરતી ! (બુમપાડી) અરે આગ લાગી આગ !

કયેતાંન—રહે, એરે કાયકા આગરે ! વો બચડા કરનેકુ ગયા તો સગ્ગ ઘી જળ ગયા. ઇતના બચેડા કરનેકુ ઉસકુ નહિ આતા ! ખાનેખરાય ઇતના ઉપરસી (દેખાડી) બચેડા દાલતા હય ! તો સગ્ગ જમ જમ હોકે ભડકા લગ ગયા. રહે, અયેસા જોડ કીસ કામકારે ! ઇસકી સાથ કોણુ પણુનેગારે, રહે, અમકુ દેવોતો હમ અયેસા જોડકી સાથ કળી શાદી નહિ કરતા. (દીન્યારજીને) ચતોરે ! વો તુમારા કઝેરીકુ કયા કરતારે સગ્ગ સુકા આંપોસી હો ગયા !

દીન્યારજી—(દમથી) ચતો આતા હયે !

(કયેતાંન નય છે. તેને નંધ)

નખખોદ ગીયો ભોટપણુનો નમુનોજ છે. છે, ભરભરયો, પણ દિલમાં એના કંઈ નથી; વરી માણસ એખું બીલોર જેવું છે ! એનીપર આખું ઘેર સોંપીને છ સાત મહિના

કેથે ગયા હોયએ તો કહત પચ્ચીસ પચાસનો સામાનજ
 એપ થયા શિવાય બાકીનું બધું અનામત રહે. પચ્ચીસથી
 વધારેના માલપર કચેતાંન બંદો હાથ લગાડેજ નહિ તો !
 એમતો તે દહાડે મેં એની દયાનતની કસોતી કરી જોઇતી !
 મારું સાઠ રૂપિયાનું ધડિયાલ ખુલું ટેબલપર મુકી હમે
 અસે મસે બહાર જતાં રહ્યાં, તોપણ ધડિયાલતો એને
 સલામતજ રાખ્યું; પણ પુત્રીની વીસ રૂપિયાની સારંગી
 આયોડીન અરે પેલું શું જો બે હાથે વગડવાનું વાળું
 સેકાતીન, સેકાતાંને, સારંગીજ કેહોની ! તે હિડારી ગીયો,
 ને નામુકર ગીયો. પછી એક દહાડે પપેતીપર બટોરાવાડનો
 ડથુ કોરતક દરજી નાનખતધ બેંદ સાથે આસોદાત માંગવા
 આયો તો તેના હાથમાંથી તે ઝોરખધ. નખખોદ ગીયા
 એ તો એક ખાતલી રાસી ફેંનીની લાલચે તે તેને વેચી
 નાંખી હતી ! શું કરીયે જેમ તેમ વેડી લેવો પડેછ. આજે
 પારસી બખરચીઓ મળતાજ નહિ તેહેરેજ કેની ? પારસીઓ
 હવે એવા હલકા ધંધા છોડતા જાયછ, એખી ખુશી થવા
 જોગ છે. (લોકોને) કાંઈ તમારામાં સારો બખરચી છે ?
 કાંઈ હોયતો બા ખાનસાહેબ દીન્યારજ દુકકરવારાને પુછતા
 વસધ આવજો. પગાર રૂપિયા ચાર આપસ ને એક વખત
 ખાવાનું. વરી કાંઈ શોખીન પીનાર હોશે તો રાતના એક
 પેંટ સરકાની ખી મળશે.

(બંધ છે ખીજી બાજુએથી પેસી આવેછ)

પેસી—(જોયા વગર) મકું ઓ ખુદા! હવે સીધો સીધો કાંઈ રાહ
 પર ઉતરની? (જોય છે) કાંઠાં! મુવો! અંદર ગયેલો
 હોસે. નખખોદ ગીયો તો કાતરયાંનો ધસેલો લાગેછ! પણ
 હવે થંડાઇથી એની કાસર કહાડવી જોઇયે. જોઇયે સો
 પચાસ રૂપિયાથી લલચાતો હોય તો. નહિ તો પછી પ્યારમાં
 પડી જવા શિવાય છુટકો નથી, અને એકઝીખીશન હવાપર
 ઉડતું થઇ જવાનું. સાત સાત વખત એ પીકચર બના-
 વવાનું મે હાથ ધર્યું, અને સાત સાત વખત હું મોહીની
 બલમાં ફર્યો, જાણે હજુખી આય પોરીપર પ્યારમાં પડી
 જતો હોઉં એમ લાગેછ. આહા! પ્યાર! પ્યાર!

ગાયન ૧૫ મું.

Forget Me Not Polka.

ઓમેર પંથરાયસો પ્યાર છે
જ્યાં ત્યાં એજ બદકાર છે
એથીજ બધું હયાં જાર છે
નથી એમાંથી કોઇ પાર છે

નથી એમાંથી કોઇ થયો પસાર
સપડાયા વગર જરાખી વાર
નથી કોઇ બચ્યો પડવા એ ગાર
નથી કોઇને પચ્યો એ નાપેકાર

નથી કોઇ બચ્યો, નહિજ બચશે
એની જલમાંથી સાતે અવતાર

કોરસ.

એનો છે કેવો માર, એ પ્યાર બદકાર
એનો છે કેવો ખાર, એ બદીનુ દાર
એનો કેવો સજગાર, પાડે કળેજે સાર
એનો છે કેવો, એનો છે કેવો,

આ દુનિયામાં ચમત્કાર.

(ગાયન ખલાસ થતાં આઇ દાખલ થાય છે.)

આઇ—(પેસીને જોયા વગર) મરે વોટ ધીસ કાંઈક ઓફ પ્યાર!
પેસો જમશેદ તો બસ જરા જરામાં ગુફાણુ પરજ પડી
જયજ, ને પછી (ચાલા કરી) આય એમ છાતીપર હાથ
મુકાને ખેણુ કોટક કર્યામાં બાકીજ નથી રાખ્તો!

(એકાએક પેસી પર નજર પડે છે. પેસીએ તેણીની
બાજુ પીઠ કરેલી હોવાથી તેણી તેને જમશેદ સમજે છે.)

આઇ—(તેની આગલ જઇ તેની ખાંધે હાથ મુકા) કેમ જમશેદ!
દીવર હયાં શું કરેછ?

પેસી—(ચમકીને તેણીને ચીમકને જોઇ બાબુએ) માયો થાર! અરર!
 ઓ તો પેલીજ સફેદ મરઘી! હવે એના ફાંડામાંથી કેમ
 છુટું? (ચીમકને જોઇ) પરવરદેગાર! શું ખુલસુરત છે?
 એકઝીગીશન વાપર થઇ જવાનું! (તેણીની ખાંધ પર
 હાથ મુકી જોયા વગર તેણીને) વેલ પ્યારી! મકું હયાં
 (જમીન પર જોઇ) આય જમીનપર કીરી બહુ થઇય તે
 જેઉંચ (ગાલપર હાથ ફેરવે છે બાબુએ) યા પરવરદીગાર
 જાણે મખમલ? એકઝીગીશનના આવરદા!

(આઇ એકાએક પેસીનો ચહેરો જોઇ ચમકે છે.)

આઇ—(ગમરાટથી બાબુએ) ઓ માયરે! આય તો કોઇ અગ્નણો
 પારસી છે! (ગુસ્સાથી તેને) કેમ બા તમે હયાં કોણને
 પુછોછ? ને એમ પારકાં ઘેરમાં ઘુસી આવી નાબુક અગ્ન-
 લાઓની મસ્કેરી કરતાં તમુને શરમ નથી આવતી કે?
 ઉભા રેહો હું મારા ગાવાનેજ જમને કેહેવુંછ (જવા કરે છે.)

પેસી—(તેણીને અગ્નણો થઈ એકાએક જોઇ, રોકીને) બાઇ ગોડ!
 ઓ બાનું! હું ઘણો દક્ષગીરછું મેં તમુને બીજકુલ જોયાં
 નહિ, જેથી આવી બેઅદબી થઇ ગઇછ. હું તો મકું
 હયાં દિન્યારજી દુકકરવારાએ એવણની આય અગાશીપરના
 ઝાડોને પાની સીપવા પેલી જે ધરાનન માલન રાખીછ તે
 સગજ્યો.

આઇ—(ગુસ્સાથી) શરમ છે! હયાં માલન બાલન કોઇજ નથી!
 ઓ તો હુંજ ઝાડોમાં પાણી સીપુછ!

પેસી—બાઇ દેવીજ! તમે? ત્યારે તો મેં ઘણી સજર ભુલ થાપ
 બાધી. હું તો મકું આય કોઇ ધરાનથી નથી આવેલી
 માલન દીન્યારજી શેઠે રાખી હોસે, ને તેણી આખો દિવસ
 આય અગાશીપર બેસી અપુનેજ તીકયા કરતી હોવાથી
 મકું ચાલ જરા એવણ સાથે ઝાલખાણ કરિયે. માફ
 કરજો બાનું. મારેથી બહુ ગંભીર ભુલ થઇ ગઇછ. પણ
 હું એમ પુછું કે તમે આખો દિવસ અગાશીપરજ બેસીને
 શું કંઈ?

આમ—(છણકાથી) હું મારાં ઝાડોમાં પાણી સીપું છું.

પેસી—આખો દહાડો ! પણ ત્યારે તમે ઝાડ પાણીનું વૈધક જાણતાં નથી. જેમ માણસ ધણું ખાધાથી આપરા (આંગડી કરી) દુકકરવારા જેવું મકું જાડું થઇ જાય તેમજ ઝાડમાં ધણું પાણી નાખ્યા કીધાથી તે કે.હી જાય છે.

આમ—ત્યારે તમે જોતેનિસ્ટ હોશો.

પેસી—નહિયું હું તો પેન્ટર છું.

આમ—પેન્ટર ! વ્હા ! કેવો સરસ ધંધો.

પેસી—કેમ તમેગી ફેન્ટીંગના શોખીન, અરે પેન્ટીંગના શોખીન છેઓ કે ?

આમ—હા, ને હું, દ્રેઇંગ પાડી જાણું છું. મેં ધણાક દ્રેઇંગ કીધેલાં છે, જે હું તમુંને દેખાડશ. તમે હયાંજ રેહો છ કે ? તમે મને શીખવવા રોજ આવોની ? હું પપાને કેહું ?

પેસી—જી હા, હું તમારા આય બંગલાની બાજુમાંજ રહેવું છું પણ હમણા મારેથી બને તેમ નથી. આવતાં એકઝીગીશનમાં મારે એક પીકચર મુકવાનું છે, ને તે એકાંતમાં પુરું કરવા માટે હું હયાં આવી રહેલો છું. હવે વાત એમ છે કે હું મારું કામ કરું છું તેમાં—(બાજુએ) છટ આય પોરી નડેજ એમ કેહેવાની મરજી થતીજ નથી. જસ જઇ ચુકું, એકઝીગીશન વાપર થઇ ગીયું, પ્યારમાં પડી ચુકા !

આમ—મરે, હું જે મારીડો હોતે તો એજ ધંધો પકડતે !

પેસી—પણ તે તો ધણું દક્ષગીરી ભરયું થઇ પડતે !

આમ—શાને વરે હું પેન્ટર થતે તેને વરે ?

પેસી—નહિરે તમે મરદ થતે તેને વરે !

આમ—(સાદાધથી) કાંય ?

પેસી—કેમકે તમારો આવો મોહક ચેહેરો પછી જોવાને મક્કતે નહિ. આવી સુંદર આંખ, આવા સુંવાલા બાલ, આવા લાલ

માત્ર (ખાનુએ) મારી નાખ્યા. સપાટામાં આવી ગીલા એકઝીબીશના પર પાણી. (હીંમત કરી, ખાનુએ) પણ છટ, છટ, પછી મારા શિવાજીના વાઘનખનું શું થશે ? (મોટેથી) મકું જોવોની જી, તમે આય અગાશીપર આખો દહાડો (ખાનુએ) હું'ઉં જોલવાની હીંમત થતીજ નહિ.

આમ—તમે હમણા શું દેહેતા તા ?

પેસી—મકું જે તમે જે આય જે અગાશીપર જે જેસોય કેની જે, તે તે (ખાનુએ) હવે શું જોલું ? (મોટેથી) તે તે આખો દહાડો હજાજ જેસી રહેજો, મને ઘણુંજ ગમેછ ને મારાં કામમાં મને સોવાઈ જાયછ (ખાનુએ) થઈ ચુકું !

આમ—(હસીને) હા, હું હયાંજ જેસી રહેવશ. મને દાક્ટરે ખુદ્દી હવામાંજ જેસી રહેવા કહ્યું'છ.

પેસી—વાહં તમુંને ગાયનનો શોખ ખરો કે ?

આમ—જેશક, હમો ચારે જેહેનો વાંચોલીન હારમોનિયમ વળડીયેછ.

પેસી—(ખાનુએ) આખાદ મારા તેસ્તનીજ છે. પણ મારા શિવાજી ને અફઝુલખાનનું શું થશે ? (મોટેથી) તે તમે અગાસીપર જેશીને એકુ દહાડો મને તો વળડી સંભળાવો ? જાનું !

(તેણીનો હાથ પકડવા જાયછ. તેણી ખસી જાયછે તો પણ તે તેણીને પકડેછ અને તેણી આગલ ગુઠણ મંડી પડે છે)

પેસી—(ખાનુએ) શિવાજીના વાઘનખે આવતે વરસ પર મુક્તતરી રહેવું પડશે.

(કથેતાંન દાખલ થાયછ, તેઓને જોઈ ચોકેછ)

કથેતાંન (અખયેખીથી ખાનુએ) વુધરે ! અખીતો એક જણ સાથ લવ કીયા જોર અખ એ દુસરા ! રહે એ કયારે ? હમ રોઠકુજ ખુશા લાતા !

(અંદર દોડી જાયછ, ને દીન્યારજી, જમશેદ ને ફરાસરોજને જોલાવી લાવે છે. બધાં અજબ થઈ જાય છે. દીન્યારજીના હાથમાં અચારની ખરણી જે હાથે પકડેલી માલમ પડેછ)

કપેતાંન—(દલવેથી આપ અને પેસીની પુઠે જઈ આપને) મહે ! એ ક્યારે ? અગી તો એકેકી સાથે લવ કીયા, ઓર અગ એ દુસરા ? શીર કલ મેરી સાથે લવ કરો ! એ એ અમકુ પસન નહિ વન હોસખાંન વન વાછક હોના આપએ !

દીન્યારજી—(કપેતાંનને) જવરે એ ! તુમ તુમારા કામ કરો ! (કપેતાંન જાયછે. પેસીને) કેમરે સેતાન તું પાછો મારાં ઘેરમા આયો કે ? ને વરી મારી દીકરી સાથે અટક્યાલી કરેછ ? માથું બાથું સત્રામન રાખવુંછ કે નહિ ? કેમરે દુકતી ? આય લુચ્ચા સાથે શું કરેછ ?

આપ—પપાજી એવણુ તો કોઇ પેન્ટર છે, ને કંઈ કામ મેળવવાની આશામા હયાં આવેલા લાગેછ, જો આપરી સગી એવણુ પાસે રંગાવિયે ?

દીન્યારજી—(ચુસ્સાથી) અરે પેન્ટર કોણનો મુવોછ ? નખખોદ ગીયો તો કોઇ દામીજ મુવોછ (પેસીને) ચાલ અતર ધરી હયાંથી નીકલ !

પેસી—તે નહિ બનસે !

દીન્યારજી—કેમ ?

પેસી—(થંડાઈથી) કેમ કે હું તમારી દીકરી સાથે પ્યારમાં પડયોછ. (દયામણું મ્હો કરી) હા, ઘણોજ, અતીશ. તમે માફ માન્યું નહિ, તે આખરે એમજ થયું, ને મારાં પીકચરપર પાણી ફર્યું.

દીન્યારજી—દુવાર, અગર મારા હાથમાં આય જરણી નહિ હોતે તો તાર માંથુંજ લાંગી નાખતે, ચાલ રસ્તો પકડ !

પેસી—હવે તે નહિ બનશે. (નમીને) મી. દીન્યારજી દુકકર કાપુ અરે દુકકરવારા ! હું છું તમારો સેવક પેસી પેપરમીંટ પેન્ટર ! બહારકોટ કવરી મોહલ્લામા સ્તુડ્યો ધરાવનાર ને મરેકા લગાઇના પીસીસો રંગવા માટે સીસાંનો ચાંદ મેળવનાર, ઉમર વરસ અઠાવીસ, ખુશસુરત, ચાલાક, નીરોગી છોના-

ક્યુલેટેક માને મરણીની રસી મુકાયેલો. હું છું તમારી પેટીના હાથનો ઉમેદવાર, અરે બેટીના, તમારો સેવક, આશકે જીવર ઓફ ચોર બેટી.

જમશેદ—ચાલ, ચાલ, એનો માથુક તો હું છેલ્લું.

પેસી—(જોરથી હસીને) તું? હા, હા, (આછાને) કેમ ગીસ દુકકરે ખાઉ! તમે આય આવા એળસગામનાને પસંદ કરોજ? આછ એમ કાર બેટર ધેન હી એન્ડ ચોર કાધર સર!

દીન્યારજી—ઉભા રહેો એનો રસતોજ કરજો!

(હાથમાની બરણી ટેબલ પર મુકી દેશે ને પેસીના આંગ પર ઘસી જાય છે.)

ચાલ અતતર ધરી બહાર નીકલ!

પેસી—કીયે રસ્તે જાઉં? મને રસ્તો ખબર નથી.

દીન્યારજી—(આંગલી કરી) પેલ્લો રહ્યો દરવાજો.

પેસી—(તેને કોટી કરી) ઓ મારા વહાલા સસરા? હવે તમે મને નાઉમેદ ના કરો. તમે આખો દહાડો એણીને મને દેખાડ્યા કાધી એટલે હું એની પર દીવાનો થઈ ગીયો. એમાં મારો શું વાંક? હવે હું એના વગર જીવી શકનાર નથી. જો તમે મને એની સથે નહિ પરણાવશો તો હું આપઘાત કરી મરી જવસ ને કારોતરને લખી જવસ કે તમે મને મારી નાંખ્યોજ. બસ, હવે એ મારીજ છે, ઓ વહાલી! વહાલી!

(આછ તરફ ધસવા જાય છે દીન્યારજી તેને પકડી રાખે છે. બધાં દીગમુઠ થઈને ઉભા રહે છે)

દીન્યારજી—(ભ્રમ પાડી) અરે કયેતાંન, કયેતાંન, જલદી ઇધર આવ!

કયેતાંન—(અંદરથી) ગાલી કીસકું દેતા રે? તુમારા બાપ મર જાવ!

ફરામશેઝ—અરે હયાં આવ, હયાં આવ!

(કયેતાંન આવે છે)

કચેતાંન—ક્યારે, કયું બુલાયા ! (હીન્યારજીને જોઇ) ઓ રે, ઇસ્ક કોટી કયું કીયારે ?

હીન્યારજી—(તેને) અરે નીકાલ, નીકાલ, ઇસ્ક !

કચેતાંન—કયા હુવારે ! કયા ચીતક ગીયા ! તો ઇતના કયુ દયાયા ! કોટી કરનેકુચી નહી આતા હમે !

(હીન્યારજીને પકડીને ખેંચે છે)

હીન્યારજી—(ચીડાઇ) અરે મુવો તું (જમશેદ ને ફરામરોઝને) મારા સાહેબ જોયા શું કરોજ એને કહાડોની બહાર !

પેસી—(તેના હાથમાંથી છુટવાંના અજાડ પજાડ કરતાં) નહિ યસ હું એની સાથેજ પણવાનો ને દર પણવાનો !

(હીન્યારજી ઝનુનથી તેની ગલચી પકડે છે, પેસી મરી જવાના ઢાંગ કરી પડી જાય છે)

પેસી—આપરે ! મને મારી નાંખ્યો રે ! ઓ વ્હાલ્લી છેલ્લી સલામ !

(જમીનપર મુડદાં માફક સુધ જાય છે, બધાં ખીકથી તેને જોય છે.)

ફરામરોઝ—અરર ! તમે તો એની ગલચી ભચડી નાંખી ! એતો મરી ગીયો !

કચેતાંન—મોર મીમા ! થેથેરો મથ સીપાઇકુ બુઝાતા !

(જવા કરે છે)

હીન્યારજી—(તેને રોકી) થથેરો, થથેરો, મર નહિ ગીયા ! વાંધવ્ય બેશુબ્ધ હો ગયા હો ! જાવ, જાવ, પાણી ! કોલાંવાદર, સરકો, રાઇ, અચાર, સખ લે આવ !

જમશેદ—અરરર ! આપરીપર ખુનમા મદદ કરવાનો ચાર્જ આવશે ! પાણી, પાણી.

(આઇ સિવાય બધાં અંદર દોડી જાય છે, આઇ ગલ-રાટમા ઢલી રહે છે)

આઈ—(જમીન પર પડેલા પેસી નજદીક આવી) મરીબ બીચારો !
મારે ખાતર માથો ગીયો ! (તેની જાતી પર હાથ મુકી તેને) શું
તમે બરાબર મરી ગયા છ ?

પેસી—(એકદમ ઉડી) નહિ વ્હાલી, તારે ખાતર જીવતો છેઉં !

(આઈ ઝોંકીને પેસીના હાથમાં બેશુધ્ધ થઈ જાય છે)

ચાલ, મારી સાથે ચાલ, આપરે નહાસી જઈએ ! (તેણીને
જોઈ) યા ખુદા ! એતો બેશુધ્ધ થઈ ગઈ !

દીન્યારજી—(અંદરથી જીમ પાડી) અરે પેલા બાળાજી હાડવૈદને
બોલાવી લાવો તો !

પેસી—(ઝોંકીને) અરરર ! આવી લાગાં ! હવે શું કરું ? હા, એને
લઈને નહાસી જઈઉં !

(તેણીને ઉચકી લઈ નહાસી જાય છે. બીજી બાલુએથી
દીન્યારજી હાથમાં પાણી સીપવાની ઝારી લઈ ધસી
આવે છે. તેની પુઠે કચેતાંન એક હાથમાં સરકાની
ખાટલી ને બીજા હાથમાં અચારની બરણી લઈ દોડી
આવે છે, તેમજ જમશેદ પાણીનો હાંડો, ને ફરામરોઝ
ચુલામાં ફૂકવાની ધમણ લઈ ધસી આવે છે. દીન્યારજી
આવતાને વાર પેસી ન્યાં પડેલા હોતો તે જગ્યા પર
હોં જોયા વગર પાણી સીપવા પડી જાય છે. કચેતાંન
ધસી આવી ત્યાં સરકાની ખાટલી ખાલી કરે છે. જમ-
શેદ હાંડો ઉચકી લાવી પાંખી રેડી દે છે, ને ફરામરોઝ
ધમણ ફૂકવા પડી જાય છે. જે પછી બધાંની નજર
હોં પડે છે, ને બધાં ચોંકે છે.)

બધાં સાથે—અરે એ ક્યાં ગીયો ?

(બધાં આસપાસ દોડે છે)

દીન્યારજી—(ગભરાટથી) મારી દીકરી ક્યાં ગઈ ? ગઈ ! ગઈ ! એજ
બદમાશ ઉઠાવી ગીયો !

કચેતાંન—(એટથી જીમ પાડી) પોલીસ, પોલીસ, સીપાઈ રોકડા
ઓરત ઉઠા ગીયા !

(બધાં ગભરાટથી આમ તેમ દોડે છે,
ને સાથે ખીત ગાય છે.)

ગાયન ૧૬ મું. (ધ્રોણ)

Fairy Land Waltz.

દીન્યારજી—(હાંફતાં હાંફતાં જાતી કુડી.)

મધ મધ મારી દીકરી મધ

ફસમરોજી—

કહાં મધ, કહાંથી મધ, શું હવામાંજ એવ મધ ?

દીન્યારજી—પેત્રો મુજી તેને ઉઠાવી ગીયો લખ.

જમશેદ—

હાં તેરે ચોરી પકરધ, એ હોસે તેની સધ.

કયેતાંન—

અળ દેખો એ છોકરીકુ શીગનેકા ફલ

ઉરકે લછનકા છલ, લે મીયા દો પાંઉકા બલ

અળ ઉરકુ ઓ ખેતરમે જોરેગા હલ

ઓ હવે બરા બલ, તુમ અળ દીખાવો અપણા બલ.

કોરસ બધાં—

હાય હાયરે, હાય હાયરે

હાયરે, હાયરે, હાયરે, હાયરે, હાયરે, હાય—૨

હાય, હાય, હાય, હાય.

દીન્યારજી—(ગાયન ખલાસ થતાં શોકાતુર અવાજે ફરડાઈ પડી)

અફસોસ ! એ મુજી મારી દીકરીને ઉઠાવી ગીયો ! ઘેરમાં

કોઈ મળે નહિ બધાં ફરવા ગીયેલાં છે (કયતાંનને) જાવો.

તુમ જાકે વો રાધોઆ ફોજદાર કો જુલા લાવ ઓર વો

નહિ મીલે તો—

કયતાંન—(ચે બોલી) ઉરકી જોરકુ લેઆઉં ?

દીન્યારજી—(ચીડાઈ) ગધેરા ! બાઈ માણસને લાવીને શું કરશે ?

નહિ તો કોઈ સીપઈ ને બોલાવી લાવ. જા દોર જલદી,

અગર જલદી આવસે તો એક ફેનીની બાટલી ધનામ મળસે.

કચતાંન—અરજા મથે જતા હયે. મમર તુમારા ઊકરીજ ઉસ્કી સાથ લાગ ગીયા ઉસ્મે સીપાઇ આકે કયા કરેગારે ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) ચલ જતા કે નહિ ?

કચતાંન—(જતાં) જતા હયરે ! મમર હમારા જોવેકા સપાટ નવા હયે, ઉસ્કે લીયે ચલનેકુ ખખત લગેગા. અરજા સીપાઇખી નહિ મીલે તો ફીર કાણુકું લાઉં ?

દીન્યારજી—(ઝુસ્સામાં ઉઠી) એનું નખખોદ જાય એનું, માયું બાયું ભાંખવાનો થયોજ કેમ !

કચતાંન—જતા હયેરે !

(નય છે.)

દીન્યારજી—(જમશેદ ને ફરામરોઝને) હવે આપરે એના આય સાંમેના બંજલાપર જઇ ત્યાં ચોકી રાખીયે, ને એને હયાંથી નાહારતો અટકાવિયે. એ ત્યાંજ મારી દીકરીને લઇ ગીયો હોસે. (જમશેદને) મારા સાહેબ તમારંખી પમડું કેથું દુવાર દેખું ! તમે હયાં આયાનેજ બધી ગડબડ મંડાઇ !

(ત્રણે જણુ નય છે. ખીજ બાજુએથી પુતલી જર, બાધ ને સાપુર દાખલ થાય છે.)

પુતલી—મરે ઘેરમાં કોઇ દેખાતું નથી, બધાં કાહાં ગીયાં હોસે ?

જર—અમદના વર આયાજ તેવણુને લઇને પપા ફરવા ગીયા હોસે !

બાધ—શીરોઝખી તેઓ સાથેજ ગીયો હોસે એનોખી ઓરડો ખાલી છે !

સાપુર—એઓ આવી લાગે તેટલાં તમે લોક વારા ફરતી એક એક ગીત ગાઓ જોઉં. પુતલાં પેહલાં તું ગા !

જર—હા, તે તમુને તો પુતલાંનુંજ ગીત સાંભળવા ગમશે તો !

બાધ—પણ પછી તુંજી ગાજેતી ! વરી એમાં અદેખી સાની પડેજ ?

શાપુર—હા, બાપ, પછી તમેજી બેઠે જણા ગાંને ને તમે ત્રણેનું
બરાબર સમજીનેજ હું મારું મત આપશ. ચલાવ બેઠે
પુતલાં, શરમા ના.

(બધાં બેસે છે, પુતળાં ગીત ગાય છે)

ગાયન ૧૭ મું.

દાતા તારોરે બેડો લવપાર (રાહ)

ફરદેગાર, તારો છે શું આ જગમાં ચિતાર—૨
તુંજ છે સરકાર, તુંજ છે લવપાર, તુંજપર નિસાર,
ઉગાર, ઉધાર, નેકીએ લગાર, અમારે ત્યાં સિધાર.

ધ્યારી, ન્યારી કુદ્રત તારી, જગતનો શું શું

ચમતકાર, તુંજ કરનાર.

તું છે બક્ષનાર, અમે તારા ભજનાર.

ધ્યારી છે, વારિ છે, એ તારી બલીહારી છે

ઓ તુંજ છે દાતાર, અમે તારા બાકસાર.

શાપુર—વહા ! વહા ! વેલડન ! હવે તું ચલાવ જર, પછી બાપમાય
ગાસે.

જર—બાકીજે તમને મારું ગીત પસંદ પડવાનું ઉતું જે !

બાપ—પણ તું ગાતો ખરી અમથો મીઝસ સાનો કર્યા કરતી હોસે?

(જર ગીત ગાય છે)

ગાયન ૧૮ મું.

રાહ (હર જગ થલ થલ રબ તારી)

દુનિયા જુડી છે, જુડી છે, લજીએ ખુદા બાપ,—૨
સગાઇ, આઇ બાપ સૌ ચાલી જશે પી બાપ.—દુનિયા
ના બુદ્ધો તેને તે છે સાથી વડો.

ના લડો તમ, ના વઢો તમ

હર હર ધડી નામ લો, નેકીથી તમ કામ લો,

સખાવતી દામ લો,

તેનો છે આભાર ભારી— ભણલે ખુદ ભાષ
કરી બસ પસ્વારી લો, નેકીથી સજ થઈ લો,
બદીને તણ તમ રહો—તેનો છે આભાર ભારી

શ્રીર—આકાશી બાપ તુંજ છે એકલો જગતનો સારનાર,
તુંજ કલ દુનિયા કરનાર તુંજ એકલો તારનાર,
પવન, પાણી આતશ જાની, એ બધાંને હમો વખાણી
ઝાડ, પાન, પંખેરાં, બેહેસ્ત કાંણી, એ તારાંજ
ચાહીએં માની—ના બુલો

શાપુર—(તાલી આપી) વ્હા, વ્હા, એળી કાંઈ નકાંઈ નથી, હવે બાધ-
માય તું ચલાવ જોઉં ?

(બાધમાય ગીત ગાવા બચ છે, તેટલાં દીન્યારજી
ધણાજ ગુસ્સામાં દાખલ થાય છે)

દીન્યારજી—(આબુઆબુ જોઈ) વ્હા ! વ્હા ! તમે લોક ક્યાં ઉતાં !
અરે બધું ઘેરમાં ઉઠલ પાડલ થઈ ગીયું ને !

બધાં—(ગભરાઈને સાથે) શું થયું ?

દીન્યારજી—(ખુરશીપર બેસી જઈને હાંફતાં) હું કેહું, પણ શીરોઝ
ક્યાં છે ? એ કાલે સવારે તો બહારગામ જવાનો છે
તેથી હું તો આયો. મને એક ઘરીનો વખત નથી. કોઈ
જલદી શીરોઝને બોલાવો તો !

(શીરોઝ દાખલ થાય છે)

શીરોઝ—કેમ કાકાજી શું ફરમાસ છે ? તમે એટલા ગભરાયેલા કેમ
છેવો ?

દીન્યારજી—(હાંફતાં હાંફતાં) હું કેહું દીકરા, તારે ખાતરજી હું આયો.
કાલે તો તું હયાંથી બચજ, ને હજી તો તુંને મારાં સુરતના
ને પુનાના ઓળખીતાંઓપર બલામણુ પત્રો આપવાના છે.
આપરી આધને આય પાસેનો પેટો રંગારી ઉચકી ગીયો !

બધાં—(ચોકીને) હેં શું ?

દીન્યારજી—ગભરાવાની કાંઈજ જરૂર નથી. ઘોડાજ વખતમા એ બદ-
માસના મુસ્કા તાટ થવાના. ક્યેતાંન રાધોયા જમાદારને

એભાવવા ગીયો છે, તેટલાં ફરામરોજ ને જમરોદ એના ઘેરના ઓટલાપર ચોઢી કરતા બેઠેલા છે. જાવો તમે લોકથી જઇને જોઇ આવો, તેટલાં હું જરા ફીરોજ સાથે વાત કરવીજ તે કરી લેઉં.

(શાપુર, પુતલી, જર, ને બાહ બચે)

ફીરોજ—પણ કાકાજી એ શું બીના બનીજ તેતો કેહો ?

દીન્યારજી—પેલા આપરી પાસે રહેતા રંગારી વાશે-મેં તમારી આગલ પરમ દહાડે વાત કાંધીતીની, તેજ આજે પાછો ધાંધલ કરતો હયાં આવ્યો, ને આજને ઉઠાવી ગીયો. પણ તેની ચીંતા નહિ. એના માંથે મોત લમી રહેલું લાગેજ. કાલ સવારમા તો એ તુરંગમા પહોંચી જવાનો; પણ હવે તું તારી વાત કર. પાઠલી રાતમાંતો તુંને સ્તેશનપર જવું પડશે; ને હજી તો મારે તુંને ઘણું કહેવુંજ !

ફીરોજ—ને મારેથી તમુંને ઘણુંક કહેવુંજ !

દીન્યારજી—તે વરી શું ?

ફીરોજ—આય શાપુર બાબત. કાકાજી હું હજીથી કેહુંજ કે એ પોર્થાને તમારે હજીથી આપરાં ઘેરમાં આવતો અટકાવવો જોઇએ ?

દીન્યારજી—અને તેનો સખબ હું જાણુજ, એનીપર પુતલી મોહી પડીને તુંને દાહ નથી આપતી તેથીજ કેની ? ફીરોજ, દીકરા તું હવે પુતલીનો ખ્યાલ છોડી દે ને જર તરફ ધ્યાન આપ. જો કે તેણી તુંને કેવી ખરાં હેતથી ચાહેજ ? હું ધારુંજ કે તું તારી આય ધારેલી મુસાફરીથી આન્યા પછી તારો ખ્યાર ખચીત જરનેજ આપશે. જા દીકરા ફાટે કરી આવ, ને પછી મારી ચારે દીકરીઓના સાથેજ લગન કરે. હું હવે જીવી જીવીને કેટલાં વરસ કહાડસ, પાછું મારું હવે રહ્યુંજથી કાણુ, એકત્ર દોકલ એક ભાઇ હતો તેથી આજ બાર વરસ થયાં કેથે શુભ થઇ ગીયો ! (રડેજ)

કીરોઝ—(દીવાસો દઇ) બહાલા કાકાજી એમ ના રડો. બોલાવું કરવું હોશે તો હું મારા બહાલા પિતાને હયાં લઇ આવશ. હવે આપરે કામની વાત કરીયે. તમે કહોજ કે એવણને હયાંથી ગીયાને આજે પાર વરસ થયાં, વાઈં પણ એવણ હયાંથી ગયા પછી તમુને હમેશાં કાગળ લખતા હતા કે ની ?

દીન્યારજી—હા, પહેલાં સુરતથી કાગલ આયાંતાં, ત્યાર પછી પુનાથી આયાં તાં, જે પછી આજની ધડી સુધી કશો પત્તો મળ્યો નથી.

કીરોઝ—ત્યારે મારે પહેલાં સુરત અને પછી પુનામા ખબર કહાડવી પડશે, કદાચ તેવજી પોતાનું નામ અદલીબી નાખ્યું હોય, અને એમ અદલેલાંજ નામે ધણાં વરસો રહ્યા હોય. અરે હું ખાતરીથી કેહું છું કે હું તેવણને જીવતા જાગતાં હયાં મારી સાથે લઇ હરતો રમતો પાછો ફરસ. પણ કાકાજી જીવો હજી તમે માઈં માનો, આ પોરયો શાપુર મને ઘણો બેદી માલમ પડેજ, તમેજ તે દિવસે જોયું હતું કેની, કે એ પેલા લુચ્યા જેવા દેખાતા પારસીને જોઇને કેવો જોશુધ્ધ થઇ ગયોતો ને પછી તે માટે પુછતાં એને કેવું ભાગ્યંતુતું આપુને સમજાવ્યું તું ?

દીન્યારજી—તું અમરથો વહેમ કરેજ દીકરા, પ્યાર આંધજો છે, એ કેહેવન કાંઇ ખોટી નથી. પ્યારમાં પડેલાં દરેક માણસને અગર તે પોતાનો હરીફ થઇ પડ્યો હોય, તો તેને માટે એકએક ઉપર તે જોડેને ચિત્કાર છુતેજ. પેલા લુચ્યા પારસી વિશે પુછતાં એને મને અરાખર ખુલાશો આપ્યોછે. એ કેહેજ કે તે એનો કાઈ દુરનો સગો થાયજ, અને એની માયના મોતના ખીજાના આગળ એ પારસી હાજર હતો જેથી એ લુચ્યાની હાજરીથી શાપુરના મનમાં આગલા ગમખાર બનાવે. યાદ આવી ગયા, જેથી એ જોશુધ્ધ થઈ ગયો, ને પુતલી તો એને જોઇનેજ ખીલકુજી પડતી હોવાથી તે પણ ગભરઇ ગઇ, અને એ બધું જોઇને આપરેખી ગમરઇ જઇ દિગમુઢ જેવાં થઇ ગીયાં. શે ચાલ, ઉભો રહે

હું અંદર જઈ નીરાંતે મારાં સુરતના અને પુનાના ઓળખીતાંપર ભલામણ પત્ર તુંને લખી આપું છું (જતાં જતાં) પેન્નો રંગારી આવતો મરે ! એનું નખખોદ જાય એનું !

(દીન્યારજ જાય છે, શાપુર આવે છે, ફીરોઝ એક બાન્ડુએ છુપાય છે. શાપુર ગાય છે)

ગાયન ૧૯ મું

બદકિરમતીસે હો ગયે સામા નએ નએ (રાહ)

૨—કિરમતનો છે જખરો પાસો, તેજાજ છે હયાં વાસો.
ધડીકમા રખડથી નાંસો, તો ધડીકમાં સૂખે ખાસો.
ધડીકમા એનથી ગાસો, તો લેહેજમા ગલે ફાંસો.
ધડીકમા જરદાર થાસો, તો પાછા પળકમા હિનાસો.

શાપુર—(શોકકારક આવાજમા) ઓ રખ, ઓ હકતાલા, ઓ કુલ જગતના પેદા કરનાર બાપ, શું આ દુનિયામાં મારે માટે હાદમારીજ સરજેલી હોશે ? અફસોસ, મેં એવો તે શું ગુન્હા કીધો હોશે ? (માંથાપર તડાપ મારી) અહા, પાછું મને તે યાદ આયું ! ઓ ખોત ! મદદ, મદદ, ઓ નાપેકાર ધનજી, આખરે તું કૃતી નીકલ્યો ખરો ! પહેલી વખતે જેમ તેમ બસો ત્રણસો આપી એ બદમાસનું મોટું દાખી એને હયાંથી ખેરવ્યો, પણ એ નાપેકાર પાછો મને સતાવા હયાં આયો. હવે મારું શું થશે ? સાંભળવા મુજબ એ કેટલાક બદમાસ લુનારાઓની સંગતમાં પાછો હયાં આવેલો લાગે છે. અહા, બસ, હેલ્લોજ ઇલાજ, એની ગલચીજ પકડું ; પણ નહિ, એથી તો હું બમનો ગુન્હેગાર થવસ, હવે તો જે થાય તે ખરું !

(એકાએક શાપુરની નજરે ફીરોઝ પડે છે તે ચાંકે છે)

શાપુર—અહા, કેમ હવે કાનાસુરી લેવા માંડી કે ? ઓ તમે સાંભળ્યું ? તમે સાંભળ્યું કે ?

ફીરોઝ—શું સાંભળ્યું ?

શાપુર—જે હું હમણા બોલ્યો તે ?

શીરોઝ—કંઈક કાને પડ્યું ખરું !

શાપુર—હે ! ત્યારે તમે ઘણીજ બેશરમીથી કાઢતો બેદ નાણાની કાશેસ કીધી !

શીરોઝ—ત્યારે તમારો બેદ કાંઈ હશે ખરો ?

શાપુર—કેમ હવે છેક ફાસ નવોછ કે ?

શીરોઝ—અરે ફાસ શું નામ ? હું ઝોરખુંછ તુંને સારીકાણી, અને એ તારો બેદ મારેથી છુપો નથી !

શાપુર—(એકદમ ચોંકી) ત્યારે તમે જાણોછ, શું જાણોછ ?

શીરોઝ—કે તમે એક ઘણાંજ ગંભીર ગુન્હામાં સપડાએલા છેવો !

શાપુર—યસ એટલુંજ !

શીરોઝ—હા, અને તે તમારા ગુન્હાની એક મજબુત સાબેતી છે. અફસોસ, મારા કાકા આંધલા બની પોતાની દીકરીને એક તદ્દન અજ્ઞાણ શખસને આપવા માંગેછ !

શાપુર—(નરમ અવાજમાં) શીરોઝ, શીરોઝબા, અફસોસ હું ઘણો દિલગીર છું. હુંજી તમારા પુતલી સાથના પ્યાર વિષે વાકેફ છું. પણ હું શું કરું ? પુતલીએ મને પસંદ કીધો, એમાં મારો શું વાક ? અરે, અરે, હુંજી એથી ઘણોજ અજ્ઞાન છું, કે મારે જેવા એક અજ્ઞાણને તેણીએ કેમ પોતાનો પ્યાર આપ્યો હોશે ? મારી પાસે શું છે ? હું કાણુ છું ? તદ્દન એક મ્હોતાજ. મારીપાસે જ્ઞાનના જંદાર શિવાય બીજું કશું નથી. અને આ માફ જ્ઞાન મેળવવા મારે મેં શું શું ભોગ આપ્યા છે, અફસોસ મેં મારી તબીયેતની ધુળધાણી કરી નાખી, મેં મારી આંખોનું સત્યાનાસ વાળ્યું, મારી ઉંઘ ખોલ દીધી, અને આ સઘળા નિકારોને લીધેજ હું વારંવાર ફાટું ફાટું બોલું છું !

શીરોઝ—હા, બરાબર, તેથીજ, તેથીજ !

શાપુર—તમે કંઈક મશકરીની ધપે બોલો છ ?

ફીરોઝ—અરે હવે મશકરી ને અશકરી, હવે પતો ની હયાંથી ?

શાપુર—ત્યારે તમેતો ખાધ પીને મારી પુષ્કળ લાગેલા દીસો છો !

(શાપુર ગુસ્સાથી ચાલી નય છે, ફીરોઝ તેની પાછલ
જેતો હમો રહે છે, ખીછ બાબુએથી પુતલી આવે છે.)

પુતલી—(સામે જોયા વગર) શાપુરજી ક્યતાંન રીપધને બોલાવી લાગો
કે ? (ફીરોઝને જોઈ) ફીરોઝ, હમણા હયાં શાપુરજી ઉતાની ?

ફીરોઝ—હા, કાંય ?

પુતલી—જરા એવણુને મળવું છ.

ફીરોઝ—(ગંભીરાધર્થી) પુતલી, પુતલી, તું એ પોરયાનો ખ્યાલ નહિ
છોડતી ? જો પરતાશે ! મેં હમણાંજ, હયાંજ, આય
ઓરડામાંજ, એને ઘણોજ બેદ ભરેલી રીતે કાંઈ બગડનાં
સાંભળ્યો છ !

પુતલી—ફીરોઝ, જો આય હું તમને છેલ્લી વખત કહું છ, કે હવે
તમે એવણુ માટે જરાખી આરં તીરં બોલશે તો તમે
જાણો !

ફીરોઝ—હું કંઈખી આરં તીરં બોલતો નથી, હું તો જો છે, તેજ
કેહું છ. એ માણસ મને કોઈ મે.ટા અપરાધમાં સપડાયેલો
માલમ પડ્યો છ, મેં એના મોઢેની બોલતાં સાંભળ્યો છ.
(તેણી આગળ ગુઠણીયે પડી) જો પુતલી હજુખી મને કશું કર ?

પુતલી—હા રહો હું જઈને એ બધું બાવાજીનેજ કેહું છ !

(ગુસ્સાથી ચાલી નય છે.)

ફીરોઝ—પુતલી ! પુતલી !

(તેની પાછલ અભયેખીથી જેતો હમો રહે છે, ખીછ
બાબુએથી જર આવી લાગે છે. જેડની નજર એક
ધાય છે. થોડો વાર જેડ શરમીંદગીમાં પુતળાં માફક
હમાં રહે છે, પછી ફીરોઝ તેણી આગળ જઈ તેણીનો
હાથ ઝુમે છે.)

દીરોઝ—માફ કર જર, અફસોસ, તારા સાચા પ્યારને મેં નહિ સ્વીકાર્યો, અને જેતું મારી પર દીલ નહિ તેની પુકે ભમ્યો; પણ હવે મેં મારી ભુલ જોઇ, માટે આશા છે, જે તું મને માફ કરશે !

(તેણી આગલ શુદ્ધમંડીએ પડે છે. તેણી તેને હઠાડી લે છે)

જર—માફ માંગવાની કંઈખી જરૂર નથી, હમેશાં માણસો દગલે ને પગલે ભુલ કરતાં આવે છે, ને તેમને અનુભવ મળ્યા પછીજ તેઓ પોતાની ભુલ જોય છે; પણ વહાલા દીરોઝ, શું ખરે-ખર તમે મને આહો છ?

દીરોઝ—હું સદાનો તારોજ છું, મારી વહાલી. હું ફક્તગીર એટલાજ માટે છું કે તું મને આટલો બધો ચાહતીતી જે મેં ઘણા લાંબા વખતે જાણ્યું છે, પણ એ હવે તું ભૂલી ગ. ચાલ એક ગીત ગા કે દીલ શાદ થાય.

જર—કીયું ગાઉં?

દીરોઝ—તારે ગમે તે ગાની.

ગાયન ૨૦ મું.

(પ્યારી પ્યારી સુરતપે વારી કયસી પ્યારી બની મતવારી. (૨૬)

૨-છુપી નથી રહેતી સાચી મહોગત, તેનો છે આ દુનિયામાં ચમતકાર.

અરે એનો કેવો ન્યારો સણગાર—૨

૨-ઓ બાપ તારો છે શું આ ચીતાર

પાલનહાર, બક્ષનહાર, દુનિયાદાર, કિરદેગાર, દાતાર.

ઓ ખુદા તારો એજગેની છે, પ્યાર, તાર, ઉગાર, દેખાડ દિદાર.

શેર—ઓ યજદાં તારો પાડ અપાર,

જગતનો તારનાર, દુનિયાનો અલેહદાર, બદીને મારનાર,

સાચને ઉગાર, ભુલને ખાર.—ઓ ખુદા

(ગાયન પુરું થતાં દીન્યારજી આવી લાગે છે)

દીન્યારજી—અરે વ્હા ! જોઈ સંધ્યું ખરું કે ? સાખાસ, સાખાસ, હુખી રહેજે દીકરા. બાલો દવે તમે આરે જણના લગન સાથેજ એક દહાડો ઠેરવીને કરી નાંખશું. આપને જમશેદ મળી મળિયો, ને આપનેજી કામ મળી જશે. તું તારી ધારેલી મુસાફરીથી વહેતો હસ્તો રમતો પાછો ફર, કે આપરે વીચાર કરી નાખીયે. લે આપ જે કામળ ખી મેં મારાં સુસ્તના અને પુનાના ઓગળીતાંપર લખેલાં છે. એમાં તારા આપ અરદેશર માટેની જણાવેલું છે. પણ દીકરા તું એખલો કેમ જશે ?

ફીરોજ—મેં મારીસાથે આપણા તીસ્મારનેખી આવવા જણાવેલું છે.
(સાંમે નજર પડતાં) ઓ. લેવો એજ આવેજ !
(તીસ્માર આવેજ)

તીસ્માર—સાહેબજી, બદે નવાજ !

દીન્યારજી—કેમ, ખેટા તીસ્માર ! શું ખજર ?

તીસ્માર—ખજર, તો ધણી ભુરી શેકજી ! અપણા ગામમા ચોરોએ દરોરો પાડ્યો. ગઘ કાલે રાતે ખુબ ધંધલ મચી રહી, પેલા આનતુન કાલીનુતો તેઓએ સલાનાસ વાલી નાખ્યું, બધી પેટીઓ ફાડીને ઘરેણાં ગાંઠા જે કાંઈ હતું તે બધું એ પીઠારાઓ ઉઠાવી ગીયા !

દીન્યારજી—અરરર, એ વરી નવી આફત શું ! સંભાળજે અં બચા ! તારી બારી પર ધાર નહિ આવે !

તીસ્માર—અરે શેક મને પુછે તેને જમ પુછે, પણ મને તો બીક લાગેજી, કે એ બદમાસો તમારાં આપ આલીસાના મકાનની ખજર લીધા વગર હયાંથી જાય, એમ લાગતું નથી. વરી હયાં તમારાં આવાં મોટાં મકાન અને ગંગવર વાડી છતાં કાંઈખી ચોટી પાહરા દીરતા નથી, એટલે તો તેઓ માટે સવલતા છે ?

દીન્યારજી—ત્યારે તું એક કામ કર તીસ્માર. તું હમણા જા અને તું હીરો અને ખીજા જે ચાર માણસો હયાં આવીને આખી રાત ચોટીપર રેહો. હું બહું સારું ઇનામ આપશ.

તીરમાર—જેવો તમારો હોકમ, હું હમણાંજ જાતને એ માટે હીરા સાથે બંદોબસ્ત કરું. વરી પાઠલી રાતમાં તો મને શીરોજ શેઠ સાથે જવું પડશે, એટલે મારો સામાનજી સાથે લેતો આવસ કે હયાંથીજ ઉઠાંગરી આવ. સલામ શેઠ.

(તીરમાર જાય છે, બીજા બાબુએથી, શાપુર અને પુતલી આવેછે)

દીન્યારજી—શાપુર, તીરમાર હમણાં એવી ધારતી આપી ગીયોછ, કે આપણા આ નાનાં ગામમાં યોગેએ દરોરો પાડ્યોછ. (શાપુર ચોંકેછે) માટે દીકરા-તુંબી હયાં આવીને બે ચાર દહાડા રહે, મેં હયાં ચોકીપાહરા રાખવાનો બંદોબસ્ત કરીધોછ.

શાપુર—તમારો ઉપકાર થયો, સાહેબ, પણ મને માફ કરો.

પુતલી—નહિ શાપુરજી એમ હુજત ના કરો.

શાપુર—હીક છે, ત્યારે આજની રાત હું હયાંજ થોભીશ.

દીન્યારજી—લેવો ચાલો હવે પેલા રંગારીની ખબર લઇએ. એનું નખખોદ જાય એનું કચેતાંન સીપાઇને લાવી મુવો કે નહિ ?

(બધાં જાયછે, ચોરડામાંની અગાસી ઉપરથી બહુ સાવચેતીથી ધનજે આવેછે)

ધનજે—(આસપાસ જોઇ) અહા, અંદર આયા તો ખરા. આવ આપરા શાપુરજી શેઠનું સાસરું. બચો શાપુર શાપુર, એમ તે કાંઇ તું મને જાસો ત્રણસો રૂપિયા આપી ખેરવસે, તે હું કંઇ ખરવાનો છેઉં ? તેં મારો લાગ પચાવ્યો, હવે મારી વારી આવી. જસ આજે રાતે આવ ઘેરમાં ફના ફાટ્યો કરી નાખવાનો ; પછી જસ મગ્ગહી, મગ્ગહ હય, મગ્ગહી, મગ્ગહ હયે !

ગાયન ૨૧ મું ઇંગ્રેજી.

મય આફતકા હું પર કાલાહું (૨:૬)

હું બદકારીનો દેવ છું, હું ઠગારીનો કેવ છું,

હું આરીનો છું, ગરીનો છું, જખમ મારનાર કારીનો છું.

હું રાપતાનોનો સરદાર છું, હું પાપોનો પરથાર છું,
હું બદીનો કેરદાર, ધારદાર, જેથી નેકાથી જરદાર છું

(માયન પુરં થતાં શાપુર અચાનક આવી લાગે છે, જે
ધનળને જોઈ એકદમ ચમકે છે)

શાપુર—ધનળ ! ધનળ ! તું હયાં ?

ધનળે—હા, મેહેરબાન, તમારી શોધમાં !

શાપુર—ઓ, દેવેનામ દેવ ! એકદમ હયાંથી ચાલી જા ! જા, બસ
જા, નહિ તો તારું હમણા પુન કરશ !

ધનળે—જરા, આસ્તે, આસ્તે એટલા બધા ઉશકેરાવાની કંઈ જરૂર
નથી.

શાપુર—પણ નંખખોદ ગીયા ખોલી મરની પાછો તું હયાં કાંય આયો ?
તેં તો મને વચન આપ્યું તું, કે ફરીથી હયાં તું પગ
નહિ મુકશે ?

ધનળે—(થંડાઈથી) તે તે સાહેબ વાત એમ છે કે પેલા જે તમે
ત્રણસો રૂપિયા આપયાતા તે અમીનાના જલસામાં છકપો
પર સજા ગુલ થઈ ગીયા. હવે આપરો જીવ પરચો ખાતો
પાતો, તે એમ કુત્યાં વગર ચાલે ? એટલે પાછા મારા
જેવાજ બે પાંચ બીલોરોની ટોલીમાં સેવક જોડાઈ ગીયા
ને, તે ટોલીએ પહેલ વહેલો હયાંજ ધામો નાખ્યો, એટલે
મારેબી હયાં આવવું પડ્યું !

શાપુર—પણ ત્યારે હવે તું કહેવા શું માંગેછ ? તું હયાં કાંય હમણા
છુપઈથી આયો ?

ધનળે—તે સાહેબ, તે ટોલીનો આય મકાનપર ખાટો મીઠો જીવ
થયોછ, જેથી તેઓએ મને હયાં ચોરી છુપેથી સધલી બાતમી
લેવા મોકળયો.

શાપુર—ત્યારે શું તમે લોકો આય ઘેરમાંથી દરોરો પાડશો ?

ધનળે—એમ છે ખરું.

શાપુર—ક્યારે ?

ધનજી—આજેજ વરી ક્યારે, કાલે તો કદાચ હમે હયાથી ઉપડીની જમશે. પણ કદાચ તમે કંઈ આપીને માંદવાલ કરાવે તો હમે આય ઘેર કદાચ ખાતલ કરીએ ખરા.

શાપુર—ધનજી, ધનજી, તું કેવો કુર માણસ છે, તારાં દીલમાં જરાબી દયા નથી. હું તુંને ધડી ધડી તે શું આપું? પેહેલી વખતે મેં તુંને આપ્યું કે તું બીજી વખતે પાછો માંગવા આવે અને વરી હમણા પાછો તું નફત થઈને મને સતાવવા આવેજી ? જો કાંઈ સમજ, મેં તુંને અગાઉનું કહ્યું તું કે મારાં લગન આ મકાનના માલેક ખાનસાહેબ દીન્યારજીની દીકરી સાથે થોડાજ વખતમાં થશે, અને મને પક્ષમાં દસ પ્યાર હજાર મલે એવી આશા છે ; જા, તું ફરીથી મને નહિ સતાવે, અને હયાં કદી તારો પગ નહિ મુકે એવી મને કબુલાત આપશે, તો હું ધણી સારી રકમ આપી તુંને નવાજશ.

ધનજી—હવે તે બધી પછીની વાત પછી, હમણા તમે શું કેહોજી, અગર હમણાને હમણા તમે એક હજાર તોફી દો તો આ કામ મારી ટોલી પડતી નાખે.

શાપુર—એક હજાર !

ધનજી—હા એક પાંચળીં ઓછી નહિ, મારી સરદારી હેઠલ જો આ કામ થવાનું હોતે તો વરી હું કાંઈ ઓછું કરતે, પણ મારો સરદાર તેમ કરે એ લાગતું નથી.

શાપુર—અને જો હું નહિજ આપું તો ?

ધનજી—તો વરી ઘેર ફારવાનુંજ તો ?

શાપુર—એમ ! જા ત્યારે મારી તરફથી હવે એક પાંચળીં તું આજી રાખતો ના. હુંબી હવે છેલ્લે પાતલે બેઠોજી. તારા મનમાં હોશે કે તું મને દખરાવી સકશે, પણ હવે હું કદી બીજા વાનો નથી, તારે ગમે તો મને ફસાવ, પણ યાદ રાખજે કે એથી તો તુંબી ફસશે !

(આજ પંજે સીપતીનો અવાજ આવેછે. ધનજી ચોકેછે)

ધનજી—હું ! મને બોલાવવાની વ્હીસલ થઇ ! ત્યારે તમે કંઇખી નકી સેવટપર આયા નહીં. હું તો મંકુ તમે રહાપર આવી જશો. હું તમારાં ઘેર જઇ ત્યાં તમે નહિ હોવાથી હયાં તમારી શોધમાં છુપેથી આવી લાગ્યો, કારણ મારી ખાતરીજ હતી કે હયાં તમે મળશોજ, અને મને તમને મળવુંતુંજ; નહિ તો વરી તમે મને બદનામ કરો કે મને પૂછ્યા વગર તેં મારું સાસરું ઘેર લાંબયું. હવે તો તમારી સલાહ લઇને હમે કામ કરિયેંછ, એટલે હમારામાંનું કાંઇખી જોખમદાર નથી, લેવો સાહેબજી.

(ધનજી અગાસીની નાની સ્પીંટ કુદાવી ગેબ થાયછે, શાપુર તેને ઘણેક વાર શોકકારક રીતે જોઇ અફસોસ ભર્યા અવાજમાં બબડેછે)

શાપુર—ગીયો, બસ ગીયો, કંઇક મારામારી કરીને ગીયો, મેં તેને અમથો જવા દીધો ; પણ હું શું કરું ? ક્યાં સુધી એને પૈસા આપ્યા કરું ? ક્યાં સુધી એ દેવના પંજમાં રેહું ? અહા, એના પંજમાંથી છુટવાનો એકખી રસ્તો નથી. (થોડો-વાર વીચાર કરી જુસ્સાથી) રસ્તો છે, છે, અહા, કેવો વિચાર ! બસ આખીરનો એજ છલાજ, એજ, એજ ! (ગાંડો જેવો થઇ) બસ લોહી, લોહી, આજે રાતે હયાં લોહીની નેહર ચાલશે તે હું સદાનો છુટો થવશ !

(જુસ્સામાં માયન માયછે)

માયન રર મું. (ધંમેજી)

(ઝાંસુ ફાંસુ અબ દમમે સર કાટું છાટું. મય અબ દમમે (રાહ)

મારું મરું આજ દીને, કીનો તેના ધડથી સરથી ઉતારું દીવથી, તેના લોહીથી પડશે માથાં પરથી.—મારું

ખુન, ખુનને ખુનથીજ બસ લું.—ર

લોહીની નેહરો, રંગથી ઘેરો, પડશે ચીથની શેરો—ર

તેનો સીનો, મારો કીનો—ર

આહા, આહા, ખંજર ચીરશે, તેનો દમડો રસથી બીડસે, નાખી તેને છીદસે.—મારું.

(ભાવન પુરૂં થતાં દીન્યારજી, ખુતલી, જર, બાઈ ને શીરોજ દાખલ થાય છે. શીરોજ શાપુર તરફ ધિક્કારથી જાય છે.)

દીન્યારજી—ઓહો શાપુર, કેમ કંઈ કુદીકુદીને આજે ખુબ લહેરમા ગીત ગાયછ ? કેમ લમનના સપના અત્યારમાંથીજ જોયેછ કે ? હં ! હં હું સમજ્યો ! છોકરાંઓપર કેમ તરાસ બેસાડવો તેનો તું (ચાલાકરી) એમ કુદી કુદીને અભ્યાસ કરતો હોશે. (સાંમે નજર પડતાં) ઓહો, પલુ પેલું સામેથી એ લશકર કોણનું આવેછ ?

(તીરમાર, હીરો, અને ચાર ફરમા કોલીઓ બાંધુના સોતા લઈ લશકરી ધપ પ્રમાણે ક્વાએત કરતા દાખલ થાય છે. તીરમાર બધાંની આગલ ચાલેછે, તેના હાથમાં એક કીતાઈ ગયેલી તલવાર છે, હીરાના હાથમાં એક જુની પુરાની બંદુક છે, ને સદરાની કર્તીએ એક ભાંગી તુટી તલવાર લટકાવી છે. તીરમાર બધાંને લશકરી ક્વાએત સીખાવે છે, ને 'હોલ્ત' બોલતાં બધા લશકરી ઢપ પ્રમાણે ઉભા રહે છે)

દીન્યારજી—જહા, જહા, પલતનતો ઠીક બનીછ ! તીરમાર, તું હજી પલતનમાંજ રહ્યો હોતેની તો અત્યારે તો કમાનડર થતેજો ! વાઈ ચાલો આજે રાતે આપરે નંચિતાઈથી ઉંધાસું.

હીરો—અરે હેઠ, તમે તમારે મજેહથી ઉંધાઈ રહેજો, હમે એવી ચોકી કરીહું કે ઘેરમાં એક બીલાઈંબી આવવા નથી પામવાનું.

તીરમાર—અરે, આય મારી તલવારથી આજે હું ખુના મરકી કરી મુકસ, એકજ ઝટકે ધડ વીસ શીટ દુર ઉરાડી દેવસ.

હીરો—ને આય મારી બંદુક એવી છે કે એકજ બારમાં બાવીસ માણસ ચતાંપાત થઈ જાય.

દીન્યારજી—ઠીક છે, ઠીક છે, તમે બહાદુરી દેખાડશો તો હું ધણું સાઈં ધનામ આપશ ; લેવો ચાલો હવે રાત થવા આવી. હવે પાછા પેલા રંગારીના ઘેરની બપર લઈ આવ્યો. જોઈએ ક્યેતાંન આથી મુવો કે નહિ. એ રંગારીને તેનાજ

ઓરડામા પુરી લઈ બહારથી તાળું મારેલું છે એટલે શીકર નથી.

(બધાં જાય છે. તીસ્માર, હીરો, અને ચાર ફરંગીઓ જમીનપર બેસે છે. ધીમે ધીમે સાંજનું અંધારું થાય છે)

તીસ્માર—બચા હીરા, કાલે તો હું તારેથી છુટો પડસ, હુંબી હીરો-
ઝળ સાથે જનાર છું, બચા મારાં ઘેરની સંભાળ રાખજે
હું ને મારી બીલાડીનેબી સાચવસે કેની ?

હીરો—નારે બાપા, તે રાંડને કાણુ રાખે, તે લોકોનું ખાધ પી આવે
ને લોકો મારે ત્યાં મરાવા આવે, એ ઝંઘડો કાણુ ચુકવે,
પેલા પીન્ટો પાંડિવાળાના એ પાંડિ ખાધ ગઈ ને પછી તેને
તારી હાથે વીઝોકું લીધું તે તું ને યાદ છેની ?

તીસ્માર—અરે તેનું શું થયું. એ પીન્ટો સાથે તો મને બીયાબાઈ
હતું, એટલે તેથીતો હું ખુશીજ થયો એમ તો એ અન-
દુન કાલીની તે દહાડે માછલી ચોરી લાવી તી, પણ એ
અનતુનજ તારી સામેજ તાડીની દુકાન ખોલવા માટે
કુદી રહ્યો તો, તે ભુલી ગયો કે ?

હીરો—વાઈ, ત્યારે હું મારી જીલુને પુછીને જોવસ; પણ લાવ હયાં
નાક સુકાયજ, પેલી કબાતમાં જેની બખાની બાતલી
બાતલી છે ?

(તીસ્માર કબાત આગલ જઈ તે ઉઘાડી અંદર બાતલી
શોધે છે અને દારૂની બાતલી લઈ આવે છે)

તીસ્માર—આખે હયાત હાત લાગું તો ખઈ. (સુંઘીને) ઓહો
બીરાનડીન છે !

હીરો—અરે લાવરે, લાવ, માઈ નાક ગરી ચાલ્યું !

(તીસ્માર પીને હીરાને આપે છે. હીરો પીને કાલીઓને
આપે છે)

હીરો—લેરે એ ગેપાંડિ, તમેબી થોડો થોડો પીઓ. ચાલ તીસ્માર
હવે જોઈ એક ધણું સરસ ગીત ગા ?

તીસ્માર—ગાયન વગર શરાબ પીવો હરામ છે.

ગાયન ૨૩ મું.

(રાહ) હેતવંતા પિતા તણી, મળશે મિત્રી ધણી યાદ બુલે મન માયછ)

ખુશ રંગી શરાબ, બના દેવે નવાબ,

પીનેમે સવાબ, અગર સાથ જે કવાબ—ખુશ.

શરાબ પીના હરામ હયે, અગર સાથ ન હોવે રંગ બાઝી

શરાબ પીના હલાલ હયે, અગર સાથ જે હોવે જંગ બાઝી.

૨—એ આપકુ પરેદા કરનેવાલેકુ યા પરવર તું બેહેસ્ત દેના,

૨—ધસ્કી ઉપર તેકસ દાલને વાલેકી મીતી તું ખરાબ કરના.

શરાબ પીયો શિતાબ, ઓર દેખો ખવાબ, ઉસ્કી લેહેઝતકા જવાબ દોગે, હોકે ખેતાબ.

(તીરમાર ગીત ગાય છે, હીરો તાલ આપીને નાચેછે, બધા કોલીઓળી નાચેછે. દારૂ પીવાનું બધા ચાહુજ રાખેછે, જેની અસરથી ગાયન બલાસ થતાં બધા સુધ જાય છે. રાતનું અંધારું થવા માંડે છે. સધલું શાંત થતાં થોડે વારે શાપુર સુવાના પોશાકમાં ફગલાએલા જેવો હાથમાં પીસ્તોલ લઈ સાવચેતીથી આમ તેમ જોતો આવેછે)

(શાપુર ધણા ધુજતા અવાજે ધણુંજ શોકાતુર ગીત ગાય છે)

ગાયન ૨૪ મું. ઇંગ્રેજી.

Valse Espagnole.

રાહ (એ ગુલ ઓર ખુતા મીટી ઓર પાંતી ફાંતી હએ ફાંતી)

આય ખુની જખુની (પીસ્તોલ દેખાડી)

હું; દીલથી જખુની (પોતાને દેખાડી)

ખેઉ કરશું કરની

તેના દિલમાં થશે બહુ ધુની

એ છે બસ, મારો બસ, છેલ્લોજ રસ્તો

સંભાલથી, સંભાલથી, રખે ફસ્તો—૨

(આસપાસ બીકથી જોઈ)

શાપુર—(ધુળતે અવાજે) અહા ! કેવી શાંત રાત ! કેવી કાલી બીહામણી રાત ! આકાશપર એક તારોજી નજરે પડતો નથી કે નથી પવનનો સુસવાટો માલમ પડતો ! બધું શાંત છે, બધું ઘોરસ્તાન માફક શાંત છે ; અહા, અને ચાર વરસેથી તે વખતે એવુંજ શાંત હતું, જાણે હમણા હું તેજ કામ કરતો હોઉંતી ? અફસોસ, આ જીંદગીમાં કેટલી હાદમારી ખમવી પડેછ ! કેવાં પાપો કરવાં પડેછ ! ઓ પાપ, પાપ, મેં એક વખત તો કીધું, ને હવે પાછું કરું ? નહિ, નહિ, ઓ જીવજીવ હથિયાર મારો પીછો છોડ. નીકલ હંધથી, દુર થા ! (પીસ્તોલ નાખી દે છે થોડોવાર ચુપ રહી પીસ્તોલ પાછી ઉંચકેછે) પણ એ શિવાય બીજો છુતકો શું છે ? ધનજો મારે હાથે મરવો જંદગીએ, યાતો મારે મરવું જોઈએ ; અહા, અને તે આજેજ મરવો જોઈએ, આજના જેવો લાગ હવે કદી આવશે નહિ. તે હયાં ચોરી કરવા આવશે ને હું તે બહાનામાં એને ખુશાલ ઠાર કરશ !

(એક ધીમી સીપતીનો અવાજ સંભળાય છે, જેથી શાપુર દીવાનખાનામાંના એક કોચ પાછળ છુપાય છે. થોડો વખત રહી બે દાળા પોશાક પહેરેલા રાખસો ધીમેથી અગાશી ઉપરથી આવેછ. તેઓ કબાત આગલ જઈ તે ખોલવામાં રોકાય છે, એટલાં શાપુર પોતાની છુપાવાની જગ્યામાંથી બહાર નીકલી આવી તે બે રાખસોમાંના એકને ધનજો સમજી તેને ગોલી મારે છે. તે રાખસ પટકાઈ પડેછ, પણ ગોલી તેના હાથનેજ લાગેલી હોવાથી પાછા તે જીતી તેના ગોઠીયાસાથે નહાસી જાય છે. પીસ્તોલનો અવાજ થયાથી દીન્યારજી પુતલી, જર, બાઇ, શીરોજી હંધાએલાં બીહાનામાંથી જીતી રાતના પોશાકમાં દોડી આવેછ, તેમજ તીસ્માર હીરો અને ચાર કોલીઓ બરફી ઉડેછ. શાપુર દગાએલો દેખાય છે. બધાં તેને અન્યેબીથી જોયછ ધીમે ધીમે દ્રોષ પડેછ.)

તાજલો.

અંક બીજો સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો. પ્રવેશ પહેલો.

પેસી પેન્ટરનો સ્ટુડયો.

(વખત પાછલી શતનો. સ્ટુડયોમાં થોડુંક ફરનીચર અને પીકચરો માલમ પડેછે. સામ સામે ત્રણ કોચ મુકેલા દીસેછે, જેમાંના એક પર દીન્યારજી, બીજાપર ફરામરોઝ અને ત્રીજાપર જમશેદ સુતેલા દીસેછે)

દીન્યારજી—(ઉંઘમાં) અરે, સીપાઇ ! સીપાઇ ! મેરી જોરૂક ઉઠા ગયા !

(ફાર મંડવા જતાં ઉઠલાઇ હેઠે પડેછે, ને જગી ઉઠેછે)

હેં ! હું હયાં કયાં ? એ આય કે.ચપર મને કોણે નાખ્યો ! કંઈ મુવેલો ધારીને સચકીને તો નથી મુંકયો ?

(આજી બાજી જોયછે)

એ આય લોકો કોણ સુતાછ ? એનો ફરામરોઝ ને જમશેદ છે ! (યાદ કરી) જરાજર, પેલો બદમાસ પેન્ટર કાલે સાંજે મારી દીકરીને ઉઠાત્રી ગીયો, ને તેની પુઠે ધસી આવી હયાં આપરે ધામો નાખ્યો, ને હયાંજ સુઇ ગયા.

જમશેદ—(ઉંઘમાં) મારી બહાલી ! મારી પ્યારી !

(ફાર મંડવા જતાં ઉઠલાઇ જાયછે. અવાજથી ચોંકી ફરામરોઝબી ચમકી ઉઠેછે.)

ઓ આપરે એ શું ?

દીન્યારજી—(તકોરથી) એ શું ને છું ! તમારી બહાલી ને પ્યારીતો (આંગલી કરી) પેલા ઓરડામાં કેદ છે.

જમશેદ—(આંખ ચોલી) જરાજર ! ગઇ કાલે સાંજે આપરે પેલા બદમાસ પેન્ટરને તમારી દીકરીને પેલા ઓરડામા બંધ કરી આય ઓરડામાં જતાં જોયો હતો. તમે અંદર ધસી જતા ગીયા ત્યારે—

દીન્યારજી—હા, તે ખોલ્યો કે 'બુઢા ધધેરા એક પગલું વધારે ભરસે તો આંટરડાં કહાડી નાંખસ. એમ બોલી તેને દરવાજો ઢાંકી

દીધો હતો. અને પછી આપરે બહારથી આય બારણે તારૂં મારી તેનેજ કેદ કીધો; પણ પેલો કચેતાંન કાલ સાંજના સાત વાગેનો ફેજદારને બોલાવવા ગીયોછ તે હજી કેમ નહિ આયો ?

જમશેદ—નખખોદ ગીયો તો કેહેતો ગીયો તો કે તેની ગોવેની સપાટ નવી હોવાથી પગમાં આંતન પડ્યુંતું, ને ચક્ષાતું નહિ હતું. એથી એને ચાલીને જતાં વખત લાગ્યો હોશે.

દીન્યારજી—(ચીડાઇ) પણ હયાં તે કેટલો વખત પડી રહિયે ? રાતે વરી આપરા ઘેરમા ચોરો પેલા પરિયાતા આખી રાત આય કોચપર સુતાં કમ્મરનો કાંઠો અરી ગીયો છ.

(આસપાસ જોઇ)

ત્યારે આય પેલા રંગારીઓનો ઇસતુડયો કેહેછ તે કે ? પણ હયાંતો કંઇ રંગના તખીલાં કે કપડાં તો દેખાતાં નથી ? (આજી બાજી જોઇ) આય શું કંઇ રંગેલાં લાકડાંના તુકડાં માલમ પડેછ !

જમશેદ—આય તો કોઇ લડાઇતું પીકચર છે !

દીન્યારજી—(તે તરફ જોઇ) હા, એ પેલા શિવાજીના વાઘનખતું હોસે ? આય ખંજરનો આકાર સુધી કોલમીના જેવો વાંકો ચીતારવો જોઇતોતો. અસન્નના વખતમાં તો તુર્યાં જેવાં વાંકાંજ ખંજર ઉતાં !

(બારણું ઠોકાવાનો અવાજ સંભળાયછ)

પેસી—(અંદરથી) કેમરે બુઢા ? ઉઠ્યોછ કે ? લે ઉડી જ સવાર થઇ !

જમશેદ—(દીન્યારજીને) એ ઉઠ્યોચ હં !

દીન્યારજી—(બારણા આગલ જઇ) કેમરે શું માંગેછ ?

પેસી—(અંદરથી) મકું રાતના બરાબર ઉંઘ આવીતી કે ? કોચની ગાડી ખુલી હોસે ?

દીન્યારજી—નખખોદ ગીયો તે જાણે લાભ આપોછા (તેને) મકું હવે મારી છોકરીને મુંગા મુંગા હવાસે કરવુંછ, કે સાત વરસ જારી આવવુંછ, જ્યા તારી પર અસતરી હરણ કરવાનો ચાર્જ લાગ્ય પડશે ! મેં ફેજદારને બોલાવી મંગાવ્યોય !

પેસી—(અંદરથી) રાધોઆ જમાદાર આવે તો બહુ સાફ, એ મારો દોસ્ત થાય. એ પાંચ જાતી દેશું. વરી મારીપર હરણ કાપવાનો ચાર્જ લાગશે નહિ, કેમકે હું તો તમારી છોકરી સાથે પણવા માંગુંછ.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) તુંને મારી દીકરી આપું તેના કરતાં તો મારો કપેતાંન લાખ દરજ્જે બેહેતર. યા તો કાંઈ આર્ય ગોસામના વેપારીને લોંડી તરીકે વેચી નાંખું, પણ તુંને નહિ આપું. તારું થાય તે કરી બે !

પેસી—(અંદરથી) વાફ પણ હમણું તો આપ દરવાજે ઉઘાડો, મારે દહાડી બોરવીછ, ને અસતરી તમારા ચોરડામાં છે ! હું ખરેખર કહેવુંછ, મમે તો તમેજ દહાડી બોરજો.

દીન્યારજી—પહેલાં મારી છોકરીના ચોરડાની ચાવી આપ, તો પછી તુંને બોલું.

પેસી—(અંદરથી) અરે છુદાજી, શીકર ના કરો. જ્યાં મેં એને કેદ કીધીછ, ત્યાં મળનો ઘોલ્યો છે જેપર એ બીચારી નીરાંતે પહોડો હોસે. હવે તમે મુંગા મુંગા દરવાજે ઉઘાડો, નહિ તો હું આખાં ઘેરને આગ લગાડુંછ. મારી પાસે ગન પાઉદરખી હાજર છે !

ફરામરોજી—(ગભરાઈ) અરરર એતો આગ લગાડેછ ! એનીપાસે ગન પાઉદર હોવોજ જોખએ, કેમકે લડાઈના પીકચર પાડનારાઓ દારૂ ગોલો સલગાવીનેજ ફોટો ગજાસ પાડીનેછ !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) એનું નખખોદ જન્ય કપેતાંનનું ખાર કસાક થયા ફેજદારને બોલાવવા ગીયો તે હંજી શું કરી મરતો હોશે ?

જમશેદ—એની નવી ગોવેની સપાતથી સજ્જડ આંતણુ પડ્યું હોશે !
(કચતાંન લંગડાતો લંગડાતો હાથમા સપાટ લઈ દાખલ થાય છે, ને નીચે બેસી જાય છે)

કચતાંન—અરરર ! ચલતો, ચલતો, હમ નીકલ ગીયા !

દીન્યારજી—(તેની આગલ જઈ) કયું રે કીતના વખત લગાયા ?
ફેજદારકુ લાયા કે ?

કચતાંન—(ધીરેથી) હાં લાયા.

દીન્યારજી—કાંહાં હયે ?

કચતાંન—વો નીચુ ગતર દેખતા હયે.

દીન્યારજી—(અજબોખીથી) ગતર તપાસ્તા ? કયું ? કયા ગતરમેં મેરી છોકરીકુ સમજતા કયા ?

કચતાંન—વો હમકુ માલુમ નહિ. વો બોલા પહેલા ગતર દેખકર સાફ કરના ચાહીએ.

દીન્યારજી—તો કયા ગતર માસ્તરકુ લે આયા કે ?

કચતાંન—તો ફીર કયા કરતા ? આપણા ફેજદાર ઘોંકુ, કલ રાતકુ શિવા ધોબીકા જોરકા લગન હોના ઉસમે ગયાતા, ફીર મય સારા રાત ઉસકા વાર દેખકે ઉસકી જોરકી સાથ ખાત કરતે કરતે બેએકા રહ્યા. હમ લોકે સારા રાત આધી આધી રખકે પીસની કોટ ખેલા ચોર મયે પોણે ખારા આના ગુમા દીયા. ફજેર હુવા તોખી વો આયા નહિ, ફીર ઉસકી જોરને હમકુ બોલા એ હમારા લંગીકુ અખી તો લેકે જવ વો ચોર બોરકુ લગા દેગા ઘતનેમેં મેરા હોસબોંન આયેગા, ફીર મયે ઉસકુ લે આયા !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) મુવા તુંમ કામ કા કરતા !

કચતાંન—(ગુસ્સાથી) દેખોરે શેક, તુમ અએસા ગાલી મત દો ! તુમારા કામકે લીયે મયે પોણા ખાર આના દાર ગયા !

જમશેદ—(ગુસ્સાથી) જવ, જકે નાસ્તા હયાં લે આવ !

દીન્યારજી—બહા, વહુ કેદમા પરીછ ને એવણને નારતો જોઇએછ !
(તેને) ઇટ ઇઝ નો રૂઝ !

કયતાંન—એ, હયાં કએસા ખાયેગારે ! તુમ લોક સખ જવ હમ
હયાં ચોકી કરતા હયે. કયા હમળી ઉરકુ લેકે લાગ ગાયેગા કે ?

દીન્યારજી—જવ, જવ લે આવ !

(કયેતાંન જય છે)

ફરામરોઝ—(જમશેદને બાબુએ) આય તો બધો ઘોંતાસો વધતોજ
જયછ ? કેમ તારી પછવારે ખરચેલા રૂપિયા વસુલ થશે
કે નહિ ? આય બધી કાચલીઓ અમથી ગજમા પડી રહીછ
ને ? (ખીસાંમાંથી કાચલીઓ કહાડેછે)

જમશેદ—(તેને) અરે, અરે ! કકાજી એ શું વરી ઘેલાં કહાડોછ ?
કાચલી મુકી દેવો, પેસો ધાંખરો જોઇ મરશે !

દીન્યારજી—(શોકથી) મારી દીકરી, દીકરી. અહા એ મુંજનો ટોટોજ
પીસી નાંખું (બહુ ઝનુનથી) આછલ ફાયર બોમ્બ રોલ,
એન્ડ ગોટ હીમ પીસીસ !

જમશેદ—અરે બાવા, બાવા, જરા ધીરજ ધરો !

દીન્યારજી—ધધેરા સસરાજી કહે !

(કયેતાંન એક ત્રેમાં ચાહેના કપ પાંઉ માંખન વગેરે
લઇ આવેછે)

જમશેદ—(ચાહેનું પ્યાલુંને પાંઉ જુતાવી લઇ) અરે, હયાં લાવ તો
મને જુપે જુપે ફેર આવેછ !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) હુઉં ! મારા સાહેબ જ્યારે તમારી ધારેલી
આફતમાં છે, ત્યારે એમ તેને જુલી જઇ લાગવું ખાવા
પડી જવું એ, ઇટ ઇઝ નોટ એટીકેટ. લાવો મને આપો.

(ચાહેનું પ્યાલુંને પાંઉ તેના હાથમાંથી લઇ લેછે)

ફરામરોઝ—મારા સાહેબ ! જ્યારે તમારી દીકરી કેદમાં છે ત્યારે એમ
ઝપાટામાં ખાવા પડી જવું એ ધણું શરમ લરેલું છે.
લાવો મને આપી દો.

(ચાહેતું 'પ્યાલું' ને પાઉં તેના હાથમાંથી ભુટાવી લે છે.
દીન્યારજી ખીજું કંપ બનાવી ખાવા ખેસે છે.)

દીન્યારજી—(મોઢાંમા પાઉં ચાવતાં ચાવતાં) વ્હાલા જમાઇ, જો તું મારો
સસરોજ થવા માંગતો હોય તો એકબી પળ ગુમાવ્યા વગર
લાગણો દોર ને કોઇ સીપાઇ કે જમાદારને હયાં ખોલાવી લાવ.

(કચેતાંનને જોય છે કે જે ત્રેમાં મુકેલી ખાનની બરણીમાંથી
હરસેથી ખાન ખાય છે.)

જો, જો પેલો બદમાસ જોયો કે! (તેને) એ કયા કરતા યુ
પીગસ ચાઇલ્ડ?

કચેતાંન—(બરણીમાંથી ઝટ હાથ કહાડી લઇ) છેરે કુછ નહિ, ફીર દાંત
ખોટ દુઃખતા ઉસમે જરા ખાન રખતા હું!

દીન્યારજી—ભવ નીકલો હયાંસે !

(કચેતાંન જાય છે)

(જમશેદને) તેરે સસરા જલદી વેક દોર.

જમશેદ—હા, લાવો હું જાઉંછ, મને આય દુધનો જગ ને પાઉં લેઇ
લેવા દેવો. હું રસ્તામાંજ નાસ્તો કરશ. (પાઉં ખીસાંમાં મુકી
દુધનો જગ હાથમાં લઇ, જાય છે.)

દીન્યારજી—(તેની પુઠે જોઇ) અહા! કેવો એનરગેટીક! એતે સસરો,
અરે જમાઇ.

આમ—(બારણું ઠોકી અંદરથી) ખાવા! ખાવા! તમે છેવો કે?

દીન્યારજી—(ચોંકીને) મારી દીકરીનો અવાજ! ગરીબ બચું ભુખું દાંસ
થયું હોસે. આય બારણાની ફાટમાંથી પાઉંની કાટરી અંદર
જશે કે? (બારણા આગલ જાય છે)

આમ—(અંદરથી) ખાવા, ખાવા, હયાંતો કોઇ દરવાજો ઠોકેછ!

દીન્યારજી—નહિ દીકરી! તારો બાપ હયાં સાવચેતીથી ચોકી કરતો
ઉભોછ !

આમ—(અંદરથી) પણ ખાવાજી હયાં તો ખીજેખી દરવાજો છે?

(અંદરથી બારણું ઠોકવાનો ધીમે અવાજ આવે છે.)

દીન્યારજી—(અળયેબીથી) બીજો દરવાજો ?

આધ—(અંદરથી) હા, કાંઈ બારણાનો અદમરો ભાંગી નાંખેછ !

દીન્યારજી—કાંઈ કાણુ ?

આધ—(અંદરથી) પેલો મુવો પેન્ટરજી હોસે તો !

દીન્યારજી—પેન્ટર !

(તેના દરવાજા આગલ જાય છે, અને તે ખીસાંમાંથી ચાવી કહાડી ખાસે છે)

(અંદર જોઈ) ઓ તારી ! એ તો હયાં નહિ મળે ! આય શું હયાં એક દાદર છે, જે પરથી એ ઉતરી આય ચોરડા આગળ આયો હોસે. હવે શું કરીયે ? એ મારી દીકરીના ચોરડામાં ધસી જઈ એની ગલચી બલચી ભચડી નાખસે !

ફરામરોઝ—આપરે આય બારણાનો અદમરો ભાંજી એણીને બહાર કહાડયે ?

દીન્યારજી—હા, વેકા જલદી કરો (અંદર જોઈ) નખખોદ ગીયો કયેતાંન નહિ મળે (જુમ પાડી) કયેતાંન ! કયેતાંન ! નહિ મળે ; પાછો આપરાં ઘેરે જતો રહયો હોશે. પુતલી, જર, ને આધ તો હજી સુતેલાં હોસે, ને શાપુરળી હજી ઉઠયો નહિ હોસે. ગઈ રાતે ચોરોની ગરબરને લીધે બધાં મોડેથી સુતેલાં. ફીરોજ તો સ્તેશનપર ઉપડી બી ગીયો હોસે ! કાંઈ નહિ મળે ! હવે શું કરું ? ઉભા રહો (ટબલપર જોઈ) લેવો આય કાંતા, ચમચા, ને છરીઓ હયાં પડેલી છે. જોઈએ એથી અદમરો ભાંગેછ !

(બંને ટબલપર પડેલા કાંતા, ચમચા અને છરીઓ લે છે અને તે વડે અડગરાના ઇસ્કેડર કહાડવા મંડે છે.)

આધ—(અંદરથી) પપા, પપા, દરવાજો બધો ભાંગી ગીયો !

(અંદરથી દરવાજો ભાંગવાનો ધીમે અવાજ આવે છે.)

દીન્યારજી—(ફરામરોઝને) વેકા, વેકા, મારા સાહેબ દહાડામાં દસ વખત જો ભરોછ, ને એમ શું કરોછ ? આય ઇસ્કેડર કીસમીસ, પીસ

ઓ-દુનિયા !

૮૬

પીસ, મકું દીસમીસ વગર નીકલવાનાં નથી. દીસપીસ! દીસ પીસ. પીસપીસ, કોઇ હમણા આપે તો સો રૂપિયા રોકડા.

(બધે ગાંડાં બેલાની કાણી દોડે છે, ને ઓરડામાનું ફરની ચર ઉંધું ચતું કરે છે. એક કબટ ઉંધી કરતાં તેની હેઠેથી દીસપીસ મળી જાય છે.)

દીન્યારજી—(ખુશી થતાં) અહા! મીસ, મીસ, મળી ખરી! હવે આવ બચા!

(દીસપીસ લઇ ખારણા આગળ ધસે છે ને તે વડે ઇસ્કોર ફેરવે છે.)

આઇ—(અંદરથી) બાવા, બાવા, ખારણું ભાંગી ચુકું હવે એ મને વરગી પડશે!

દીન્યારજી—ખરદાર! દીલને હાથ લગાડવા ના દેતી? તારી આગલ આવે કે તેની આંખમા આય તપકીર છાંતળે. લે આય દાબડી?

(ખીસાંમાંથી તપકીરની દાબડી કહાડી ખારણાની ફાટ-માંથી અંદર ખોસે છે. જે પછી પાછાં દીસપીસ વડે ઇસ્કોરાં કહાડવા મંડે છે. ફરામરોજ તેને મદદ કરે છે. અંદરથી ખારણું ભાંગવાનો અવાજ આવે છે. એકાએક ઇસ્કોરાં કહાડી નાખેલાં હોવાથી અદગરો ખેંચી કહાડી દીન્યારજી ખારણું ઉઘાડી નાખે છે. આઇ ઓરડામાંથી ધસી આવી તેને વળગી પડે છે)

આઇ—(તેને વળગી પડતાં) ઓ, બાવા! બાવા! હું ખે શુધ્ધ થઇ જાવું છું.

દીન્યારજી—(તેણીને કોટી કરી પતાવતાં) ના થા, મારી દીકરી ના થા.

(પેસી હાથમાં ભાંગેલો અદગરો લઇ તેજ ઓરડામાંથી ધસી આવે છે.)

પેસી—(ગુસ્સાથી) કેમ મારા સાહેબ! મારું ખારણું ભાંગવાની તમને શું સત્તા?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) હરામખોર! વધારે બોલશે તો તારા માથુંજ ભાંગી નાખસ! ચાલ હટ બાળુએ!

(આઇની સાથે બહાર જવા કરે છે, પેસી વચ્ચે પડે છે.)

પેસી—જ્યાં સુધી તમે તમારી દીકરીનો હાથ મને આપશો નહિ ત્યાં સુધી તમારાથી હયાંથી હઠાસે નહિ !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) તુને પોલીસને હવાલે કર્યા વગર હયાંથી જવાની મારી જરાખી મરજી નથી. (ઝનુનથી) દામીજી! તારેથીજ હયાંથી નહિ હઠાસે! તારું નખખોદ જાય તારું! તું આવતો જતો મરે!

(એક ખુરશી પર બેસે છે. પેસી તેની બાજુમાં બેસે છે. આઘ તેઓ આગળ વિચારમાં ઉભી રહે છે, ફરામરોઝ તેઓ પાછળ ઉભો રહે છે ક્યેતાંન આવે છે)

ક્યેતાંન—(તેઓને સ્થિર હાલતમાં જોઇ) એ ક્યા રે! ક્યા ફોટુગલાસ પરાનેકુ અએસા બએઠા ક્યા? વ્હા! અખીતો વ્હો તુમારી જોરકુ ઉઠા ગયાતા, અખી ઉસકી સાથ ફોટુગલાસ પડાનેકુ બએઠા! છે! એ ક્યારે? ધડીકમે લરતા ધડીકમે હસ્તા!

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી ઉઠી) તો તારા બાપનું શું નખખોદ ગીયું? તું તારું કામ કરી મરની! પણ આપરી બકરીઓ હજી ઉડીઓ નથી કે? અરે મકું તારી દીકરીઓ મારી બૈરીઓ, ખુચીઓ, બાઇઓ. હુંઉં, બધોગભરાઇ ગીયોછ કંઇ સુજ પડતું નથી. જા તેઓને બોલાવીલાવ. કેહેજે કે અસતરી હરણ થયુંછ. સમજ્યો કે એટલે શું તે? વાઇફ ફ્રેડ એરત ભાગ ગીયા, છટ, જોરકુ ઉઠાગીયા! બસ તું તારે એમજ કેજેની મકું જે શું જે? (વિચાર કરી ચીડાઇ) બસ એમજ કેજે કે આઘમાય પેલા રંગારી સાથે નીકરી ગેઇ. હા, ને શાપુરજીને બી બોલાવી લાવજે. ચાલ જા જલદી.

ક્યેતાંન—બોત અજા, અમ કહેગા કે આઘમાય (આંગલી કરી પેસીને દેખાડી) ઇસકું કહારી ગીયો.

(જાય છે.)

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી પેસીને જોઇ) હવે બચા તારો ઘાટ ધકુંછ! (અંદર જોઇ) સીપાઇ કોણ જાણે કેહેરે આવી મરસે? ગામમાં એક સીપાઇ નહિ મહે! વોટ ન્યુસંસ!

પેસી—(બે દરકારીથી) તમે સીપધને બોલાવી ને શું કરોછ?

દીન્યારજી—(તેની ખીચ પાડી) સીપધને બોલાવીને શું કરોછ? તુંને પહેંચાડવજ તો! બુબખ! તું જાણેછ કે તેં અસતરી હરણ કીધુંછ તે?

પેસી—(હસીને) અસતરા વરે હરણ કાપ્યું? એ શું બકોછ?

દીન્યારજી—(ખીચ પાડી) શું બકોછ? દીવાના! ઓરત હરણ, વાઇજ એબોડકેશન, સ્ત્રી ઉઠાવી લઇ જવું. તારી પર બહું મોટો ચારજ લાગુ પડશે! છેક પાલ્યામેંટ સુધી લકું તોજ ખરો!

પેસી—(થંડાઇથી) લડીને શું કરશો?

દીન્યારજી—(ખીચ પાડી) લડીને શું કરશો? બાવાનો બુચો બોલ્યો! (ગુસ્સાથી બુમપાડી) અરે બટંબે મોકલાવસ, બટંબે! કારાંપાણી! ત્રાંસ એટલાંન્ટીક ફેર લાઇજ!

પેસી—(થંડાઇથી) વહા! તેથી તો ઓરખી મળહ પડશે!

દીન્યારજી—(ખીચ પાડી) શું મળહ પડશે! કંઇ તારું બેબું બેબું છે કે નહિ?

પેસી—પણ તમે મને બટંબે તો મોકલાવશોની?

દીન્યારજી—હાજતો વરી!

પેસી—(ઠંડાઇથી) ઠીક, ને મને બટંબે મોકલાવા માટે તમુંને કોરટમાં જવું પડશે! કંઇ કોરટમાં જયા વગર તો તમારેથી મને ખારવાઓ પાસે ધરાવી વહાણ પર ચઢાવી દેવાયજ નહિ? હવે તમે કોરટમા જશો તો તમુંને બધું માંડીને કહેવું પડશે ને એથીતો તમારી છોકરી હજકી પડશે, જેથી એ ખીચારીને કોઇ લેશે નહિ ને છેવટે તમે એને મનેજ પહેરાવા છેક બટંબે લઇ આવશો, ને સાથે વરી એક મોએદને બી લેતા આવશો, જે હમને બટંબામા પરજાવશે, ને તમે ત્યાંના કેદીઓને લગનની ચીડીઓ મોકલાવશો, જેઓ હમને માન આપવા આવશે, ને મીજલસ સોભાવસે, ને——

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી તેને મુંગો રાખી) હવે મુંગો મરેછ કે નહિ?

પેસી—(થંડાઈથી) ને વરી હું કોરટમાં કેહેવસ કે તમારી છોકરીજ મને કહાડી ગઇ હતી. તમે એનેજ પુછો, એળી મને દીલોબ-નથી ચાહેછ !

દીન્યારજી—(ઉઠીને તેણીને બાબુએ લઇ જઇ) શું તું આવા એક બદમાસ સાથે ચાહે પીએછ ?

આઇ—નહિરે બાવાજી મને ચાહે ગમેચજ કાંહાંજે !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) અરે હવે બેહેલી ના થાની ? એકતૌ હયાં મારું ગુસ્સાથી કલેભું કપાયેછ ને ? મકું ચાહે, ચાહ, લવ મેતર, કંઇ તું મારો પારો, કંઇ એમ એમ તેં એને કહયું તું કોઇ દોન ? બોલ દીકરી જે હોય તે સાચે સાચું તારા ખાવીંદને કહી દે, મકું જે બાવાને કહી દે. આપુને એ બધું કોરટમાં કહેવું પડશે.

આઇ—નહિરે બાવાજી, એ શું ઘેલાં ! પણ—

દીન્યારજી—હેં ! પણ શું ?

આઇ—મકું એ કેવો મળનો છે !

દીન્યારજી—(ઘણાજ ગુસ્સાથી) રાંડ કંઇ ગાંડી બાંડી થઇછ ! આવા એક રંગારીને મળનો કહે છે ? બીચારા પાસે ખાવાની ખાક નહિ હોસે ત્યારેજ એને રંગારીનો ધંધો પકડયો હોસે કેની ? તેં જોયોચ કોઇ પારસો રંગારીને ? રંગારી તો બોલેજ હોય ! બધો આગલ આવે કે રંગ રંગ ધણુ મારે ! બજારદાર જે ફરીથી એમ બોલીછ તો ?

(ઘણાજ ગુસ્સામાં જઇને ખુરસી પર બેસે છે)

પેસી—(થંડાઈથી) મીં દીન્યારજી દુકકર ચોર, અરે દુકકર કાપુ ! છટ, ખાઉં. મકુંજે દુકકરવારા ! હું તમુને એક વખત ફરીથી એપલાઇ થાઉંછ (નમીને) હું છું તમારો સેવક મુંબઇના બહારકોટ કવરી મહોલ્લાનો બાહોશ મીં પેસ્તનજી પેપર-મીટ પેન્ટર એસ્કવાએર. ગયાં સાલના બીમપોરના એક-ઝીગીશનમાં મેં લીંબુની પેપરમીટનો એક બાકસ ચીતારી

એક પીકચર મુકયું હતું કે જે માટે ત્યાંના દોકાર સાહેબ ખેંગતરાવ ખરીયા કાપુએ મને એક સીસાનો ચાંદ એનાયેત કીધો હતો, અને જે પછી લોકામા માઈ નામ મશહુર મેં જવાથી લોકાએ માઈ નામ પેસી પેપરમીટ પેન્ટર કરી પાડી દીધું. હું તમારી ખેટીના હાથનો ઓસ્તવાર ઉમેદવાર છું. (નમીને)

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જાંઘને કોઈ રંગારાની રંગાએલી બધરી સાથે દાણા પાર!

પેસી—જેવ મીં દુકકરવારા! એક માસીક પાનસો રૂપિયાની આવક વારા ખુબસુરત જમાઈને તમારે એમ તુચ્છકારી કહાડવો નહિ જોઈએ? તમે પસ્તાશો?

દીન્યારજી—(ખાજુએ) પાનસો રૂપિયા? (મોટેથી) મકું તમે શું કહ્યું?

પેસી—હું કહેવું છું કે તમે પસ્તાસો!

દીન્યારજી—નહિરે પેલું બીજું શું કહ્યું?

પેસી—તમારે મને તુચ્છકારી કહાડવો નહિ જોઈએ!

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જાહાનમમાં ગીયો તું. પેલું બીજું તું શું જોઈયો? આખો વાકય પાછો બોલી જા, જોડે!

પેસી—જેવ મીં દુકકરખાઉ એક માસીક પાનસો રૂપિયાની આવક વારા ખુબ—

દીન્યારજી—(તેને આગલ બોલતાં અટકાવી) બસ, બસ, (ખાજુએ) પાનસો રૂપિયા, ત્રીસ રોજમાં! એનો રંગારીનો ધંધો એટલો બધો મુંબઈમાં ચાલતો હોસે? લોક કહેછ કે મુંબઈના બધરાંઓને હવે પંદર પંદર દહાડામાં સારી રંગાવાનું એતક લાખ્યું, તેથીજ તો એને તડકો પડતો હોસે! કંઈ અમથો બેહેકાવતો તો નહિ હોય? જોઈએ જરા ચાંપી જોઈએ, (તેને) બા આવો બેસો, જરા ધીરેથી વાત કરીયે. તમે એમ ઉસ્કેરઈ જાવો છ ત્યારે હું બી તપી જાઉં છ. (આઈને) દોકરી આવ તું બી હયાં બેસ (ફરામરોજને) બા જરા ખુરસી આગલ ખેંચો. (પેસી તેની બાજુમાં બેસે છે તેને) ત્યારે શું તમે ખાતરીથી કહેછ કે તમે—

પેસી—(વચ્ચે બોલી) હા, હું જરૂર તમારી દીકરી સાથે પણવાનો!

દીન્યારજી—(ચીડાઈ) અરે તે નહિ, હું તો પુછું છ કે શું તમે
ખરેખર રૂપિ—

પેસી—ખરેખર હું પણનસ!

દીન્યારજી—(ચીડાઈ) છટ, છટ, જરા ખુલાસાથી બોલો. હું તો રૂપિ
યાની વાત કરું છું, શું તમે ખરેખર પાનસો રૂપિયા મહિને
દહાડે કમાવો છ?

પેસી—(ખાજુએ) રૂપિયાને નામે ડોકરાના મ્હોંમા પાની છુટું! (મોટેથી)
હું તે સાબેત કરશ.

દીન્યારજી—(ખુરશી પરથી ચમકી ઉઠી) હમણાંજ કરો!

(પેસી પોતાની ટોપીમાંથી મેલું જેવું કાગળ કહાડે છે.)

પેસી—આય જુવો, આય હંમચંદ મારવારીની રીસીટ છે. મેં રૂપિયા
પાંચ હજાર એની પાસેથી સેંકડે પચીસ તકાના વ્યાજે
કહાડાવેલા, હવે એ રકમ મેં પાનસો પાનસોના હપતા
આપી વ્યાજ સાથે ત્રણ વરસની મુદતમાં ભરી દીધી. ત્યારે
હવે હું કમાયેલો હોવસ ત્યારેજ કેની?

દીન્યારજી—(ખુશીથી બાજુએ) બરાબર! નહિ તો કે પાંચ હજાર
પાછા કેમ આપતે? (મોટેથી) મીઠા પેપરમીટ (તેને સેક
હેન્ડ કરી) તમારી સાથની આવી આજ માટે હું ધણોજ
દિલ્લગીર છું પણ તમારે એ બાબે પહેલાંથીજ ખુલાસો કરી
નાખવો તો.

પેસી—(અજણો થઈ) શું બાબે?

દીન્યારજી—આયજ તો વરી! બીઝનેસ ઇઝ બીઝનેસ!

પેસી—(બાજુએ) ડોકરાનું ધક ધ્યાન બધું દોહરયાંમાંજ ચીટકેલું છે!

દીન્યારજી—મકું મી. આફુની પેપરમીટ, અરે શું જો! તમે પેલું
પીકઅર કેમ પેપરમીટનું જાપેલું જો!

પેસી—લીંબુની પેપરમીટનું.

દીન્યારજી—કેઇ પેલી ગોલ દરા જેવી કે ચપટી?

પેસી—આય પેલી અરધીની ચારવારી.

દીન્યારજી—હાંતે મી. અરધીની ચારવારી. જેવની મકું હું ગભરઇ ગયોછ ને તમેળી કનકાઉન્ડેડ તેથી મકું તમે જરા મ્હોડું હાથ ધોઇ નાસ્તો કરીને આવો ને તેટલાં હું મારી દીકરી સાથે જરા એ બાબે અચારનો મસાલો કરું. મકું જે મસ લત કરું.

પેસી—(બાબુએ) બપો અચારમાંજ અથાઇ રહ્યો છ (ગોટેથી) ઓલ રાઇત માઇ સાસુજી આઇ એમ ગોઇંગ એન્ડ બાધીંગ.

દીન્યારજી—(ટકારથી) એન્ડ આઇ એમ કર્મીંગ તુ ચેર બરડા ચેરવા.
(પેસી હસીને જાય છે)

દીન્યારજી—(બાબુએ) હવે આય ધાખરાને કહારવો જેઇએ. (ફરામ-રોઝને)બા, ફરામરોઝ બા, જાવ તમેળી નાસ્તો પાણી કરી લેવો. બધી આય મ્હોકાણુમા તમે થાકી ગીયા હોસો.

ફરામરોઝ—અરે કંઇ નહિરે બા, એમાં શું મેં તો તમારી સાથેજ હમણા ચાહે પોધી બસ હવે તરસ નથી.

દીન્યારજી—(તેને ખેરવવા) પણુ જરા બે એક ઇંડાંનો પોરો બોરો કરાવીને આવોની, મોટું હાર તે બુખું કેમ રહેવાય, જાવ બા જાવ.

ફરામરોઝ—નહિ જી, નહિ, કંઇ નહિ, માફ કરો, ઉપકાર થયો.

દીન્યારજી—(બાબુએ) હવે એને કેમ ખેરવું (મોટેથી) અરે ફરામજી બા, બુવોની હયાં (આબુ બાબુ જેઈ) જરા નીરાંતે વાત થાય તેમ નથી. તેથી મકું હું જરા મારી બુચી સાથે વાત કરવા માંગુજી. તેથી ગમે તો બેસો ને ગમેતો જાવ બા, ઘેર તમારુંજ છે ઓસ્કાનાના, જાવ બા જાવ!

ફરામરોઝ—(એકદમ ઉઠી) કંઇ નહિ હું જરા જમશેદ સિપાઇને લઇ આવે તેટલાં બાગમા ફરુંજી (જતાં જતાં બાબુએ) એ ધાખરો

ખાનગીમા શું વાત કરવા સાંગતો હોસે? રખેને આય લગનમા વીધન પડે? એમ જો થયું તો મારા રૂપિયા પર પાની ફરવાનું! આજે જમશેદને રૂપિયા પેહેરાવી દે ને આય એકઠી કાથલી ભરાય તો ઠીક. (ખીસાંમાંથી કાથલી કહાડે છે ને જાય છે)

દીન્યારજી—(ગાનુએ) મહિનામા પાનસો રૂપિયા! હુંઉ, જમશેદની સુકી કાલમીમાંથી તો એમાના અરધાગી મળતા નહિ હોસે. જમઈ તે એ! (મોટેથી આઘને) કેમ દીકરી આય રંગારી વરે તેં શું ધારયું?

આઘ—મને તો એ જમશેદ કરતાં ઘણો ગમેજી!

દીન્યારજી—તો કાંય નહિ! છેજ આફનાય જેવો ખુશ્મરત ને વરી સાથે લાગો રંગારી છે, એટલે રોજ તુને સારીઓ રંગાવવાની મળહ પડશે. ત્યારે મકું એજ સહી થયો? એની સાથેજ નક્કી કરે?

આઘ—જેમ તમારી મરજી!

દીન્યારજી—(ચીડાધ) વરી એમાં મરજી શું? આવો મળતો રંગારી! બધરાંઓમા ઓરખાણુ કેટલી પરે! રોજ ઐરાંઓ સારી રંગાવવા આવે, તેઓ સાથે વાતચીતમા સોવાઈ જાય.

(જમશેદ એક હાથમાં દુધનો જગ ને ખીજ હાથમાં કર 'ડેહું' પાઉં લઈ દાખલ થાય છે.)

જમશેદ—(આવતાંને વાર) લેવો આય સીપાઈ આવી લાગો. બહાર ઉભોજી.

દીન્યારજી—(અજાણ્યો થઈ) હેં! એ સીપાઈ કાણુ બોલાવ્યો! કંઈ ગાંડો બાંડો થયોજી?

જમશેદ—(અજાણ્યોથી અમકી) હેં! અરે હમણા તમેજ મને કહ્યું તું ને!

દીન્યારજી—(થંડાઈથી હસીને) હાહા. અરે કંઈ બા સપતો બપતો જોયો હોસે, કે નહિ તો સવારનાં પહેરમા મીડા નીરાના

એ એક ઘડીયાં ખાલી કીધાં હોસે (દમથી) સીપાઇ શુંને
વાત શું ? મારાં ઘેર પરથી સીપાઇનું પગલું ઓવારયું !

(જમશેદ આંધને જોઇ દુધનો જમ એક ખીસામાં અને
પાંઉ ખીજાં ખીસાંમાં મુકી દે છે, અને તેણી આગલ
જાય છે.)

જમશેદ—(કરગરીને) આઇમાય ! હમણા એવળે મને સીપાઇને જોવા-
વવા નહિ મોકલ્યો તો ?

(તેણીનાં હાથ પકડવા જાય છે. તેણી છલકાથી ફરી જાય છે)

આઇ—તે હું શું જાણું ? મારી આગલ ના આવે ?

જમશેદ—(જાણુએ) હેં ! એ થોડા વખતમા બધાંને શું થઇ ગીયું ?

દીન્યારજી—મીં જમશેદજી સુકી કોલમી, મકું તમે એવળુ આગલ
ના જતા. (જાણુએ) હવે એને કેમ ખરતો કરું ?

(કરામરોઝ હાથમા જોડાણનું ફૂલ લઇ દાખલ થાય છે.)

કરામરોઝ—ખાનસાહેબ દુકકરવારા ! તમારો નોકર કયેતાંન તમારી
દીકરી જાઇમાયને જોવાવી લાયોછ. પુતલી, જર ને શાપુર તો
કાલે રાતે તમારે ત્યાં ચોર ભરાયાતા તે જાણે સુખેદાર
આવેલો છે તેની સાથે મસ્લતમાં રોકાયેલાં છે. સુખેદારે
હયાંગી સીપાઇ મોકલી આપ્યા છે, ઓય આવતા હોસે.
જમશેદ ક્યાં છે ? (જાણુજાણુ જોઇ) અલો ! આય શું ?

(જમશેદ આગલ જાય છે)

દીન્યારજી—(જાણુએ) વોટ ! કેમીટલ આઇડીયા ! એને ખેરવવાનો એ
રસ્તો કીક છે. આઇમાયને બદલે જાઇમાય એને પેહુરાવી
દીયે.

કરામરોઝ—(જમશેદને હરસેથી) લે દીકરા આય ખુલ તારે વરે
લાગોછ. એ જરા નમનતાઇથી તારી બહાલીને આપ, ને કંઇ
ફેંકા ફેંક કર. બધી જાણ બગડેલી લાગેછ !

જમશેદ—(તેને) હા, હું જાઉંછ, જરા જરૂર પડે ત્યારે તમે
મદદે આવજો ?

(આઇ આગલ જઇ)

માઇ ડીયર ! એસેપ્ત ક્રૉમ ચોર લવરસ હેન્ડ ધીસ વેરી
ગુડ ફ્રાવર ?

આઇ—(છણકાથી) ડોન્ટ કમ નીયર મી.

દીન્યારજી—(ચુસ્સાથી) ડોન્ટ ગો બાઇ શી.

જમશેદ—(બાબુએ) એ બધી બાજી ઉલટાઇ કેમ મર્ધ ? (મોટેથી)
વાહે નોટ મીસીસ આઇમાય ! ત્યારે હું તમારી સાથે
પરણનાર છેઉં, ત્યારે તમારે એમ નહિ કરવું જોઇએ ?

દીન્યારજી—(બાબુએ) હવે છેકજ નામુકકર જવું જોઇએ. તે શિવાય
છુટકા નથી. (મોટેથી) તમે એની સાથે પનવાના છેવો ! એ
શું બોલોછ ? (આઇને) દીકરી તેં કંઇ એને વહેમાવ્યો તો ?

આઇ—(અજાણી થઇ) નહિરે બાવાજી ! હું તો કંઇજ જાણતી નથી !

ફરામરોઝ, જમશેદ—(સાથે અજાણીથી) શું ?

જમશેદ—(અજાણીથી) શું તમે તમારી દીકરી મને આપવા કબુલ
લ્યુંતું નહિ ?

ફરામરોઝ—અને પાંચ હજાર રૂપિયા લગનની રીનમા ! જેમાંના બે
હજાર તો આજેજ અદરાવાને દહાડેજ આપવા કબુલ્યું તું !
આય શું હું કાચલીઓગી લેતો આયોછ !

(ખીસાંમાંથી કાચલી કહાડેછે)

જમશેદ—(તેને ચમતો તોડી) હવે મરી રહેવોની, કાચલી સંતારી દેવો !

દીન્યારજી—(ધ્રુમ હસી) હા, હા, હા, આય તો કેયું આંધરે બેહેરું
આપાદ કુતાયું. અરે ફરામરોઝ બા ! આય તમારો ભાણેજ
તો કેયો ઉલ્લુ કી દુમ છે ? અરે બા વાત એમ છે કે
મારી બેઉ છોકરીઓના નામ એક સરખાં છે. એકનું નામ
આઇ માય, ને બીજીનું નામ બાઇમાય. હવે મેં તો બાઇમાય
વરે એને કહ્યું તું, ને એ ઉજળાબ આઇમાયને પકડી બેઠો !

જમશેદ—નહિજ તમે આઘમાય માટેજ કહ્યું તું. (આઘ આગલ જઈને) હું મીસીસ આઘમાયને અપીલ કરું છું !

આઘ—(છણકાથી) ડોન્ટ કમ હીયર.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) ડોન્ટ વેન્ટ ઘેર.

જમશેદ—પણ એ તમારી આઘમાય ગાયમાયને તો મેં સ્વપનામાંથી જોયું નથી? (દમથી) મારા સાહેબ! તમે આઘમાય માટેજ બોલ્યા તા !

દીન્યારજી—(તેને એક બાજુએ ખેંચી લાવી) નાદાન! એક છોકરી કે જે પારકા મરદ સાથે નાંહાસી ગઈ તેની સાથે તું પનવા માગેછે ?

જમશેદ—પણ તેને તો પેલો જદમાસ પેન્ટર જેર જીવમથી ઉચકી લઈ ગીયો તો ?

દીન્યારજી—અરે આપરે શું બાણીયેં કે તે લઈ ગીયો કે એજ તેની સાથે નીકરી ગઈ! છોકરીની જાત પર ભરોસો કેમ રખાય? વરી મારી આઘમાય એનેથીયી ખુબસુરત છે !

જમશેદ—હીક છે, પણ મને તેને જોવી જોઈએ. (ફરમરોઝને) ચાલો કાકાજી આઘમાય તો આઘમાય સહી !

ફરમરોઝ—(દીન્યારજીને) પણ બા રીતના તો પાંચ હજાર નકકી મળશે કે ની ?

દીન્યારજી—હારે પાંચ હજાર તોલીને આપસ.

ફરમરોઝ—(જમશેદને). તેરે તો ભાનજી તું કબુલ કરી નાખ. તું જાણુછે કે તું મારાં કેટલાં કરજમા છે તે ?

દીન્યારજી—(તેઓને સમજી) શાનું કરજ ?

જમશેદ—(ગભરાઈને) અરે કંઈ નહિરે ! એતો રાત્રોઆ કોલીને હમે એ ફરો ખેંચત ને સુકી કોલમી વેચીતી તેનાં પધસા નખ બોદ ગીયાએ હજુ આપ્યા નથી જેને માટે એવણુ બોલેછે. (ફરમરોઝને) કેમ હવે મુંગા મરોજ કે પાટલો ફેરવોછે ?

(બાઇમાય દાખલ થાય છે, જેની પુઠે ક્યેતાંન આવેછે.
બાઇમાય આઇને કોટી કરે છે, ને પછી દીન્યારજી
પાસે જાય છે.)

ક્યતાંન—(દીન્યારજીને) ઓ લેવોરે તુમારા ઓરત આયા રે ! તુમારા
દુસરા દો ઓરત તો વો શાપુર પંડીતકી સાથ સુખેદાર
આયા હએ ઉસ્કી સાથ કલ રાતકું અપને હયાં ચોર આવતા
ઉસ્કે લીયે મોસ્લત કરતા હયે. અબ ઘરકા કયા કરતા ?
અચાર બનાતા કે મુરખ્યા ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) કમબખત શયેતાંન ! બેટીકુ ઓરત બોલતા હયે ?

ક્યતાંન—(ધ્રુમ હસીને) હા, હા, તું મળી જરા દીવાના ! અરે ઓરતકા
મીનીંગ જોઈ નહિ મગર બધરી ! વાઈક નહિ મગર શી
મેલ ! કયા હમળી ઈગલીશ નહિ જાણતા ? હમ સાગડી
સાથ ખીલાત ગયાતા તો સખ શેકસપીયર ખાંચ દાલતાતા.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જાવ છધર ગરબર મત કરો !

ક્યતાંન—ઓ ચલા (જાણુએ) કમબખત બાગડી માફક પુકારતા !

દીન્યારજી—(બાઇમાયને) આવ દીકરી મને ભેટ. (કોટી કરે છે)
દીકરી પેલો તું ઘણોજ સરસ બકરો માંગ્યા કરતીતી તે જો
સાંમે પેલો રહ્યો. (જમશેદને દેખાડે છે) અરે મકું શું
જો આજે મારું ધક્કા કેકાણે નથી. મેં તારે વરે એક
ઘણોજ સરસ ખર શોધી કેલાડયોછ. અરે વર રે વર. જો
કેવો મળતો છે. એનો ને એના પેલા કાકાનો (ફરામશેઝને
દેખાડી) હયાં સુકી કોલમી ને ખેંજળનો બહુ મોટો વેપાર
ચાલેછ. એ આજે અધાર અધાર મહિના થયા તારા હાથની
માંગણી કરી રહ્યોછ ને કહેછ કે નહિ તો જસ ઘાસ્લેદ
પી ને મરી જવસ !

બાઇમાય—એટલો બધો મને ચાહેછ ?

દીન્યારજી—હા, એટલો બધો ચાહે પીએછ. હવે તું એની આગલ
જઈ ને વાત કર, આવ હું તુંને ઓરખાણ કરાઉં. (તેણીને
જમશેદ આગલ લઈ જાય છે) મીં જમશેદજી સુકી કોલમી !
આવ મારી બકરીમાય, અરે મકુંજે બાઇમાય.

(બેઠ એકએકને નમે છે)

ફરામરૈઝ—(જમશેદને કુલ આપી) હવે દીકરા એતો ઓ. લે આપ
કુલ એને આપ, અને એનો ચાહ મેળવ ?

(જમશેદ કુલ લઇને તેણીને આપવા નય છે)

જમશેદ—મીસીસ ફ્યુચર સુકી કાલમી ! સેવક તરફની આપ ભેટ
સ્વીકારશો ?

આનંદમાય—ઘણીજ ખુશીથી માસ્તર કાલમી (બાબુએ) કેવો અદ્ય
અદાવાળો ને ખુશસુરત છે !

(એક ખુરસી ઉપર બેસે છે, જમશેદ તેણીની બાબુમાં
ની ખુરસી ઉપર બેસવા નય છે, પણ દગલાના
ખીસાંમાં દુધનો જગ મુકેલો હોવાથી તે ભોકાવાથી
ચમકી ઉઠે છે.)

જમશેદ—આપરે ! આપ શું ભોકાઇ ગીયું ? (ખીસાંમાંથી જગ કઢાડે
છે) અરે એતો પેલો જગ છે !

આનંદમાય—દુધનું પદ્ ગળાંમાં મુકયું તું કે ?

જમશેદ—અરે નહિરે ! તમારા બાવાએ મને પાછલી રાતના સીપાઇ
ને બોલાવવા મોકલ્યો તો, તે હું એક જુન પાંઉ ને આપ
દુધથી ભરેલો જગ મારી સાથે લેતો ગીયો કે રસ્તામાંજ
નાસ્તો કરી શકાય. કામકે એકઝી પણ ગુમાવવી જોખમ
ભરેલી હતી. કેઇ રંગારી આપ તમારી બેહેનને ઉઠાવી
ગીયો તો !

દીન્યારજી—અરે કંઇ નહિ રે ? એતો પેલા આપરી પાસેના પડોસી
પેસ્તનજી પેન્ટર હતા. તે બેઠ જણા નાસોગોસો રમ્યાં ને
પેસી આઇ સાથે દોડ્યો તેમાં એ ઉંધું સમજ્યો ને લાગ્યો
જઇ ને સીપાઇને બોલાવી લાયો. હા, હા, (હસેછે)

જમશેદ—(બાબુએ) એ બધો પાટલો ઉત્તરક કેમ ગીયો ?

દીન્યારજી—ચાલો હવે સૌ સારું તેનું સેવક સારું. હવે પુતલી, જર,
આઇ, ને આઇના લગન સાથે સાથે એક રોજ નક્કી કરીને

કરી નાખ્યેં. આજે કીચો રોજ જો (આંગણાં પર ગણે છે) હા, આંવા, તીર, જોસ, માઠલી મકું દખમેર, હા, એ રોજ ધણો સારો છે. એ દહાડે જાણે શામ માટે ધરાનમા દખમું બધાવેલું જેથી એનું નામ દખમેર યાને દખમું કરી પડ્યું. ત્યારે પંદર દહાડા પછી એ રોજ આવશે, ને તેટલાં શીરો-જખી આવી લાગશે. ત્યારે આપરે જલદી ચીડી છપાવીને વેહેં આવી દીધે. કેમજો ગરગામરેથી પરોણાં આવવાના તે પછી નકકારું લાગે. એ એક હજાર તેડાં કરશું. હું હમણાજ તાત્યા પ્રકાશ પ્રેસમા જઈને ચીડી છપાવવા આપી આઉં છું. કેમ દીકરી તારો શું વિચાર ?

(આઘ આગલ જાય છે)

કરામરોજ—(જમશેદને) એ તું ત્યારનો બાધમાયને શું જોયા કરેછ ?

જમશેદ—એની સાથે ધ્યારમા પડવાની ત્રાઈ કરુંછ !

દીન્યારજી—(જમશેદને) દીકરા આવ હાથમા હાથ મેળવી લેવો.

(ભુલમા આઘનો હાથ પકડી તે તેની સાથે જોડી આપે છે. પછી જોઈને ચાંકે છે)

દીન્યારજી—અરે એ નહિરે, આવ.

(ભુલમા કરામરોજનો હાથ પકડી ને આઘ સાથે મેળવી આપે છે, પછી પાછી ભુલ સુધારે છે)

દીન્યારજી—અરે છટ, છટ, એ દીકરી બાધમાય ! અંદર શું ભરાયા કરેછ ? બહાર આવની ?

(તેણીને બેંચી તેણીને હાથ જમશેદ સાથે મેળવી આપે છે)

દીન્યારજી—આજથી આમ મારી બેરી ને હું તારો વર ! છટ છટ એ આજે મારેથી બધું આબડગુબડ કેમ બોલઈ જવાયછ ? ફક્ત પોણી બાઠલી રાતે લીધીતી તેની થેણ હજી સુધી તકીછ શું ? (અંદર જોઈ) હો, હો, પેલા પેસ્તનજી પેપર મીટ ખી આવી લાગ્યા.

(પેસી તીરમ તરાફ થઈ દાખલ થાય છે)

આવો આવો મીં પેસ્તનજી ! કેમ પેપરમીંટ જો?

પેસી—(તેને સેકહેન્ડ કરી) લીખુંતી.

દીન્યારજી—હા, લીખુંતી અરધીની ચારવારી. કેમ છેવો? (આંધને દેખાડી) આય તમારી આંધમાય (ખેડિના હાથ મેળવે છે) ઓ સદાની તમારીજ છે!

જમશેદ, ફરામરોજ—(ખેડ સાથે) હેં ઓ શું બોલોછ?

દીન્યારજી—(ખેડને એક બાજુએ લઇ જઇ) મારા સાહેબ તમે સમજો નહિ ! હવે મને પક્ષી ખચ્ચ પડીછ કે આંધજ એની સાથે નીકરી ગઇતી. જેથી હવે એનેજ પેહેરાની દેવી જોઇએ. નકામુ બચું હલકું પડે તો પક્ષી ઉઠાવ કેમ થાય? હવે જમશેદ તું બાંધમાયને અંદર લઇ જા તે એની મોહબત મેળવવાનું કર. એને કવીતા ચોટતે પોતરી પર બહુજ પ્રેમ છે માટે તુંબી એની આગલ જેમ ગમે તેમ ફેંકીને કવીતા બોલ. અરે એમાં કંઈ નથી, બસ છેલ્લા કારીયા બોલ સરખા જોઇએ. જાણે પહેલી લીટીમા છેલ્લે બેંસ બોલ આવ્યો તો પક્ષી પારો આવવોજ જોઇએ. નહિ તો પેત્રી મેં તુંને ડીયર, માંધ ડીયર તુંને આપું ઘણા ચીયર, તે વારી બોલજો સમજ્યો (બાંધમાય આગલ જઇ તેણીને) દીકરી હવે તું એવણ સાથે આપરાં ઘેરે જઇ નાશતાનો બંદોબસ્ત કરાવ (પેસી આગલ જઇ તેને) મીં અરધીની ચારવારી, હવે હું જઇને લગનના તેડાંની ચીડી છપાવી આંઉછ. તમેમી મારાં ઘેરેજ હમણા ચાલો ને સાથે નાસ્તો કરો. જરા માફ બીલીમોરાના ઘરભનું અચાર તો ચાખજો! ઓ અચાર હું વેલાત મોકલવા માંગુછ, પણ ઓ માટે સરકારની પરવાનગી મેળવવી જોઇએ. મેં પારલામેંટમાં નોટીસ તો મોકલાવેલી છે. કેહજો ઇંગરેજોને ગરબ સહતો નથી તેથી વેલાતમા ઘરભ મોકલવા દેવામા આવતો નથી. કેહજો ઓ લોકના પેટ છુટી જાયછ. હવે બધાં સાથે મળી એક ગીત ગાવો જોઈં !

(બધાં સાથે મલી ગીત ગાય છે.)

ગાયન રૂપ મું. ઇંગ્લેન્ડ.

(તમે જોઈ ને અજળ ના થાવો મારા બાઈ (રાહ)

સૌ દિલથી ખુદાને નમો, નમિયેંછ પ્યારથી હમો,
એવાં કામ કરો તમો, કે તેની નજરમાં બધાં ગમો,
જે દુખ પડે તે ખમો, આવશે તેનોખી સમો,
પહેલાં અવત્યાંમા રમો, પછી સુખે તમે જમો.

કેારસ—

આ દુનિયાનું ચકકર, માં એવું છે મકકર
દેખાડે સોનું નકકર, દેખાડે સોનું નકકર—આ દુનિયાનું
પણ માંહેથી નીકડે લકકર.

અંક ત્રીજો. પ્રવેશ બીજો.

જંગલ.

(શાપુર શોકાતુર અવાજે ગીત ગાતો દાખલ થાય છે)

ભાવન રડ મું.

(છાંદગી કહેતે હયે દુનિયાસે ગુજર જાનેકો) રાહ

દુનિયા છે બામ રંજથી ભરપુર, ચક્રચુર છે.
જ્યાં જોસો ત્યાં માહેતમનીજ બધે પુર છે.
અરે ! એમાંથી નથી કશો છુટવાનો ધલાજ—૨
સ્યાનો હોય તે સખરીથી ખમે, જે ખુદાનું મંજુર છે.

શાપુર—અફસોસ ! અફસોસ ! એક છેલ્લી તકની ગુમ થઇ,
બદમાસ ધનજો એક વખત ફરીથી છટક્યો. અહાહા, તે
ફૂટા થયો હોતે તોજ મારી છાંદગીની મોજ થતે. હવે
છાંદગીનું શું બપનું ? રાત દિવસની હેબત ધસકથી મારી
છાતી કેવી ધડકે ? હું અંચીતા અવાજ સાંભળી કેવો
ચોંકું ? ઓ દુનિયાને પેદા કરનારા રોશનબાપ ! ઓ કુલ
જગતને હસ્તીમાં લાવનારી ગેળી શક્તીઓ ! ઓ ફરેસ્તા
ઓ ! ઓ અશોના રહે ! મને બચાવો, મને મદદે થાવો,
મારી કાંઈ દાદ લેવો; પણ શું દાદ લે ? મારા હાથજ
લોહીથી ખરડાએલા !

(આજ પછે ધનજો માછલથી આવી તેને સાંભળે છે)

હું લોહીથી રંગાએલો, લપતાએલો, મારા ખ્યાલોજ બસ
લોહી અને લોહીનાજ ! મારે આખે દીક્ષે લોહી ! આખાં
તન બદનમા લોહી ! મારો બધો પોશાક લોહીથી રંગાએલો
છે ! ઓ લોહી ! લોહી ! (દીવાના જેવો થઇ) ખુન, ખુન, ઓ,
ઓ મને રૂઢ દેખાયછ ! ઓ, તેજ, બસ, તેજ, તેજ,
એહેરો તેજ દીવ, તેજ પોશાક, તેજ કાળી રાત અહા !
અહા ! (એશુધ થઇ જાય છે)

(ધનજો તેની પાસે જઇ તેને સાવધ કરે છે)

ધનજી—શાપુર, શાપુર, કેમ શું છે? એ શું થેલાં કાઢાડેછે?

શાપુર—(પોતાની આંખ ખોલી) ઓ પારોજશાના રૂઢ, તે કીરતારે મારી પર કાનો લેવા થકી આખરે તુંને મોકલ્યો (એકદમ ઉઠી) લે માર, બસ માર, હું તથ્યાર છું!

ધનજી—શાપુર, શાપુર, મારી તરફ જો, હું તો તારો દોસ્ત ધનજી છેઉં!

શાપુર—કાણે? પાછો તેજ, હારેમન, ઓ કંગાલ દેવ, શું કામ મને રીખાવેછે? શું કામ મારી પુઠે લાગોછ? ઓ તારું લાઠી પીવસ, તુંને કચ્છી નાખશ!

(શાપુર ધનજીની ગલચી પકડેછે. ધનજી જેમ તેમ છુટા થાય છે)

ધનજી—બસ શાપુર, બસ, એમ હમેશાં ઉસ્કેરાઈ ના જા. મેં તુંને શું દુઃખ દીધુંછે? હા. હું તારી પાસે પછસા માંગતો હોવશ, પણ તેમાં મારો શું વાંક? આપણે બાર વરસની વત પર જે લુટ મેળવી તેનો તેં મને એક પાછ બારખી હીરસો નહિ આપ્યો અને પોલ થઈ ગીયો, ને હયાં આવી તું સુખી થયો; તારાં નસીબે જોર કીધું, તારી પર એક પાછસાવળી ને ખુબસુરત છોકરી મોહી પડી, જ્યારે હુંતો જેવો કંગાળ હતો તેવોજ રહ્યો. હવે બોલ જે હું કહું છું તે રાસ્ત છે કે નહિ?

શાપુર—(નરમ પડી જઈ) તારી સાથે ચલાવેલી તે નાલાએક ચાલ માટે હું ખરેખર પસ્તાઉંછ; પણ હું શું કરું? તે વખતે મારી હાલત કેવી તંગદસ્ત હતી? જ્યારે તારી પાસે તો તે વખતે જરા ઠીક હતું; પણ તે સધળું તેં જુગારની તેબલપર ગુમાવ્યું, તેમાં કાંઈ શું કરે? આખરે તું એક લુતારો થયો, ને તારી બદખખતી વધતીજ ગઈ! હવે જો તું સુખ એન ભરેલી છાંદગી પસાર કરવા માંગતો હોય ને બાકીના દહાડા આરામમાં તુંને ગાલવા હોય, તો હું તુંને મદદ કરવા તૈયાર છું. મારી પાસે જે કાંઈ છે તેમાંથી હું તુંને અરધું આપવા માંગુંછ, અને પછી મારાં લગનના મદલામાંથી તુંને આપશ તે તો જુદું; પણ તે એક શરતે.

ધનજી—તે શું શરત ?

શાપુર—તે એજ કે તું હયાંથી ચાલ્યો નય અને કોઇ દુરના ગામમાં તારો વસવાત કરે, ને તારો ચોરીનો ધંધો મુકી દઇ આગર દરકારથી જીંદગી પસાર કરે. હું તુંને દર માસે ચોકકસ રકમ પુગાડતો રહેવસ, પણ મને માલમ પડશે કે તું પાછો લુતફાતમાં પડ્યોજ તેજ વખતે હું તુંને આપતો બંધ થવશ. બોલ આ શરત તુંને કબુલ છે? તારે ખાતર તો નહિ પણ તારી દીકરીને ખાતર તું આય કબુલ કરશેજ?

ધનજી—ઓ મારી દીકરી, દીકરી, એક પુરી દીકરી. ખરેખર શાપુર, તેં મારાં એક પુરાં ફરજાંદની યાદ દેવાડી મારાં દીલ મોમ મીસાલ નરમ કરી નાખ્યુંજ. હુંથી આય રખડેલ જીંદગી થી કંતાળી ગીયોજ, જેથી મારાં તે એક પુરાં ફરજાંદ સાથે કેથે નચીંતાઇથી બાકીના દીવસ પસાર કરવા માંગુંજ. મને તારી શરત કબુલ છે, પણ હું તારી પર ભરોસો કેમ રાખું?

શાપુર—કાંય નહિ ?

ધનજી—તારાં મનમાં તો મને પહોંતો કરી નાખવાનો વિચાર હતો, અને કદાચ હજુથી તેમજ હોય. પેલા ખાનસાહેબના બંગલામાં ચોરી થઇ, ને તેં હમારામાંના એકજન પર ગોલી છોડી, ત્યારે તારાં મનમાં તો એમજ હોશે કે તે હુંજ હોવશ ?

શાપુર—ધનજી, તે દિવસે તેં મને કેવો ઉશ્કેરિયો તો, તે તો તુંને યાદ હશેજ, પણ તે હવે વાત છોર, બોલ હવે તું શું કરવા માગેજ ?

ધનજી—હું હમણા તો પુને જવા માંગુંજ, જ્યાંથી થોડા દીવસમાં પાછો આવી તમને મળશ.

શાપુર—હીક, ચાલ આપરે એ બાબે ગોઠવણુ કરીયેં.

અંક ત્રીજો. પ્રવેશ ત્રીજો.

(મેહરહોમજીના મકાનમાંનો ઝારડો. મેહરહોમજી વાંચતાં હેખાય છે.)

મેહરહોમજી—(વાંચીને ચોપડી યાબુએ મુકી) અહાહા ! આય રસ્તમ નામાંમાં લખેછ કે રસ્તમ પહેલવાન રોજ સવારે જરી ગજગર ઉડી ખેતરમાં જઈ પોતાના જોરેમંદ હાથે આખું નારીએરીનું ઝાડ તેના થડમાંથી ઉપાડી કહાડતો તો, ને તે વરે દાતણ કરતો તો, એ શું ખરું હોસે ? હોયુંજ નોંછએ. આય લખવાર કંઈ ખોટું લખેજ નહિ, એને એમ લખવાની સત્તાજ શું ? ખીજું શું લખેછ ? (ચોપડી ખોલી જોઈ) હા, કેહેજે આખા દીવસમાં ત્રણ ઉંદ ખાય, ને છ પીપ દાર પીએ ! વહા, વહા, આફરીન ! આપરે દયાં તો એ ઘરીયાં તાડી પીધી હોય તો જીવ જીવમજ જાય. એમનો પેલા કાવશદાર કરાકરીની પારતીમાં પોણા છ ઘરીયાં મેં પીધેલી !

(ખારણું ઠોકાવાનો અવાજ સંભળાય છે)

મેહરહોમજી—કાણ છે ? ખારણું અલગુંજ છે. ઉધારીને અંદર આવો જા !

(શીરોઝ ને તીસ્માર આવે છે)

શીરોઝ—સાહેબજી શેઠ !

મેહરહોમજી—(ખેડેને ઉંચેથી નીચે જોઈને) જાવા આવો, કેમ સાહેબ, કાંઈ મારી આ ગરીબ છુપડીમાં આવવું થયું ? કાંઈ ફરમાસ હોય તો બેલાશક કરો. બેસો લઈ બેસો.

(શીરોઝ ને તીસ્માર તેની આગલ બેસે છે)

શીરોઝ—ફરમાસ તો કાંઈ નથી સાહેબ, ફક્ત એક ગુમ થયેલા પારસી ગ્રહસ્થ કે જેવણુ મારા દુરના સગા થાય, તેવણુ માટે જરા આપ સાહેબને ખજર પુછવીછ, તે તરફી માફ કરશો. હમે પહેલાં સુરતમાં ખજર કહાડી તો હમને માલમ પડ્યું

કે એવણે પોતાનું નામ બદલી નાખ્યું હતું, ને પછી હયાં પુનામાં આવી રહ્યા હતા. હયાં ખચર કહાડતાં હમને જે તણ જણે તમારાં ઘેરનું ઠેકાણું આપ્યું, જેથી હમે હયાં આયા.

મેહરહોમજી—પુછો લઈ જેલાસક પુછો, એ તમારા ગુમ થયેલા સગાનું નામ શું?

શીરોજી—તેવણનું અસલ નામ તો અરદેસર હતું, પણ તેવણે પોતાનું નામ બદલી પીરોજશા પાવડી કરી રાખ્યું હતું!

મેહરહોમજી—પીરોજશા પાવડી! પેલો લુચ્ચો બદમાસ! તેતો મારાં ધ્યાનમાંથી આજે બાર વરસ થયાં છતાં નીકળ્યો નથી!

શીરોજી—બરાબર તેવણના ઘરમાંથી ગયા ને આજે બાર વરસ થયાં, પણ સાહેબ! એવણ માટે તમે લુચ્ચો ને બદમાસ કાંય બોલો છો? જરા ખુલાસાથી કહેશો તો ઉપકાર થશે?

મેહરહોમજી—અરે બાપુ, એને તો મારાં દશ હજારના દાગીના ઉચાપત કીધાં! જુવો હું તમને બધી માંડીને વાત કેહું. આસરે બાર વરસની વાતપર એ પીરોજશા પાવડી સાથે મને ઝોળખાણ થઈ ને હમણે ઘણીજ ઘાડી દોસ્તી બાજી. તેની પર મારો પુરો વિસ્વાસ હતો, ને તેની ઘણીજ લાયકી વાળો હતો; યાતો મને તેવો દેખાયો. એક દિવસે મેં મારી પાસેનાં કેટલાંક પડી રહેલાં અસલનાં ઘરેણાં તેને દેખાડ્યાં ને તેને કેમ વેચવું તે તેને પુછ્યું. તેણે મને કહ્યું કે જો હું તેની પર વિસ્વાસ રાખી તેને તે બધાં આપું તો તે મુંબઈ જઈ ઘણીજ સારી કીમતે તે વેચી આવે. પહેલાં મેં આનાકાણી કીધી, પણ પછી તે જણસમાંની કેટલીક કહાડી આપી, ને બાકીની રહેવા દીધી, કે જોછએ પહેલાં એટલીનું શું ઉપજેછ. પીરોજશાએ તે લીધી ને તે મુંબઈમાં ઘણી સારી કીમતે વેચી આપ્યો; આથી મારો તેની પર પુરો વિસ્વાસ બેઠો ને પેલી બાકીની જનસખી મેં તેનેજ વેચી આવવા જણાવ્યું. તે તેમ કરવા કબુલ થઈ પેલી જણસ લઈ ગીયો, તે ગીયોજ; તે આજની ઘડી સુધી અલોપજ થઈ ગીયો. મેં પોલીસમાંથી ખચર આપી

પોલીસે ગામેગામ શોધ ચલાવી, પણ કાંઈજ નહિ. તે ક્યાં ગેય થઇ ગીયો તે આજની ઘડી સુધી કાંઈજી જણાવી શકતું નથી !

શીરોઝ—(બાબુએ) અપ્સોસ, અફસોસ, આય કેવું ભોપાળું, મારો પોતાનો ગાપ એક કમીનો ઠગ ! હુતારો ! ચોર ! મારું મ્હોટું હવે હું કાંઈને કેમ દેખાડસ ? (મેહરહોમજીને) પણ સાહેબ, તમારું શું મત છે ? શું તમેજી એમ ધારો છ કે એ તમારી જણસ લઇને કેંઠે ન્હાસીજ ગીયો ?

મેહરહોમજી—તે કાંઈ કહી શકાય નહિ. એ પીરોજશાન દોસ્તોમાના કેટલાકો ઉઠાઉગીર હતા, અને તેઓ સાથે નહિ ફરવા માટે મેં તેને વારંવાર ચેતાવ્યો પણ હતો.

શીરોઝ—તેઓમાંના કાંઈનું નામ નીશાન કહેશે ?

મેહરહોમજી—(ધીચાર કરી) એકતો ધનજી ધાનખાઉ !

શીરોઝ—ધનજી ધાનખાઉ ! અરે તેતો હમણુજ હમારાં ગામમાં આવી ગયેલો ?

તીરમાર—હા, હા, પેલા હીરા તાડીવાળાના પીઠાંમાં પેલો પેશાગીર આવેલો તેનુંજ નામ ધનજી ધાનખાઉ હતું !

મેહરહોમજી—એ ધનજીના જે ચાર સગાં હયાં મારાં ઘરની બાજુ માંજ રહેછ. અહા, બોદાની લાકડીને અવાજ નથી, એ પેસાગીરે કાંઈ કુચના ઘેર ભાંજ્યા, પણ તેનો ફટકો એને સાબુત પડ્યો. ગઇ પરમ દીનેજ એની એક પુરી દોકરી મરકીનો ભોગ થઇ મરણ પામી. એનાં સગાંઓએ એને તાર કરી તેડાવવા ઘણું ચાલ્યું પણ એ ભામતાનું ઠર ઠકાણું હોયજ ક્યાંજે એને તાર કરી બોલાવે ? એ બદમાશ મારાજી ઘણા રૂપિયા ખાઇ ગીયો તો, એની સાથે વરી બીજેની એક મોરના પીજમાં કાગડો હતો !

શીરોઝ—તે કાણ ?

મેહરહોમજી—કાંઈ શાપુર મોતાફરામ કરીને—

શ્રીરોઝ—શાપુર મોતાકરામ !

મેહેરહોમજી—હા, એને તમે ઓરખોય કે ?

શ્રીરોઝ—અરે એતો હમારાં વસઇ ગામમાં એક મહાન ફીઝસુફમાં અપેછ !

મેહેરહોમજી—તે હયાંગી તે એવુંજ દોલ ધાવતો તો, તો જોડે તે ઘણો ભણેલો હતો, મગર દયાનતનો સારો નહિ. એ ને ધનજો મેઉ જાણી દોરતો હતા ને પીરોજશા પાવડીની અમલતામાં તેઓ સાથેજ ફરતો હતો. એ હમારાઓની લુચાઇ વીશે હું વારંવાર પીરોજશાને ચેતાવતો તો પણ તે માફ માનતો નહિ.

(આજ પળે ધનજો દાખલ થાય છે ને થોડી ધણી વાત-ચીત સમજે છે)

ધનજો—ઓ હો, મેહેરહોમજી ! હજી પેલા લુચ્યા પીરોજશા પાવડી ને ભુલતાજ નહિ કે ? તે દીક્ર તમુને રમાડી ગીયો હં ! (તીરમાર અને શ્રીરોઝ પર નજર પડતાં ધનજો ચોકે છે) વાઈં પણ મારાં ઘેરને તાલુ કેમ ? હું હમણાજ દુર વેરથી આયો ને જોઉંછ તો પારણાં બંધ ! મનમાં મકું આપણા પાડોશી મેહેરહોમજીને તેઓ કાંઇ કહી ગીયાં હશે જેથી હું લાગતો હયાં આયો ?

મેહેરહોમજી—તું ઘણો મોડો આયો, તારી દીકરીતો ગઇ પરમ દીનતી મરકીનો ભોગ થઇ મરણ પામી, ને બધાં તારાં સગાંઓ ઘેર ખાલી કરી ધરમસરામાં રહેવા ગીયાંછ !

(ધનજો બહુ ચમકી શોર કરે છે)

ધનજો—શું મારી દીકરી મરી ગઇ ? માઈં વહાલું ફરજંદ ગુમ થયું ? ઓ ત્યારે આકાશી આવાજનો ફટકો આપ્પરે મને પડ્યો. બસ આખી દુનિયા હવે ભસમ થાઓ ! ઓ દેવતાઓ ! તમે તમાઈં જોર ચલાવી આય પાપી દુનિયાને પારીજરી ખાક કરો કે ઈનસાનો પાપ કરતાં અટકે ! ઓ પીરોજશા પાવડી

તારાં ખુનથી મેં શું મેળવ્યું? કાંઈજ નહિ, કાંઈજ નહિ,
પણ પેલી કહેતી છે તેમ ખુનનો! બદલો આપવાત!

(ધણાજ જુરસાથી પોતાના કમરબાંધમાંથી પીરતોડા જેવી
કહાડી તે પોતાની છાતીમાં મારી દે છે, સઘળાં તેની
આગળ દોડી જાય છે, પણ તેટલાં તો તે લોહી હુવાણ
જમીન પર પટકાઈ પડે છે, ને હજુ થોડો ધણો
જીવ તેના બદનમાં રહેલો હોવાથી તે ભાંગા તુટા
શબ્દોમાં પોતાના ગુન્હાનો એકરાર કરે છે.)

ધનજી—(અચકાઈ અચકાઈને) મેહેરહોમજી, હવે હું તે દાદારની
દેવડી પર મારાં પાપોનો જવાબ આપવા જાઉં છું. હવે
છેલ્લીજ ધડી મારી રહેલી હોવાથી મારે સાચે સાચું કહી
દેવું જોઈએ. પોરોજશા પાવડીનું મેં ને શાપુર મોતાફરામે
ખુન કીધું હતું. તમારા દાગીના તે તમારી પાસેથી વેચ્યા
માટે લઈ ગયો, અને પછી એ વાત તેને હમને કહી
એટલે હમે તેનો રસ્તો કરી નાખવાની મસ્લત કીધી, ને
રાતે એક એકાંત ખેતરમાં તેનું ખુન કરી તેને દાતી દીધો.
(એકદમ ચમકી બેસે છે) ઓ, તેજ દેખાય, તેજ વખત,
તેજ રાત, ઓ મને તેનું રૂદ્ધ દેખાય! (મોટો પ્રકાશ થઈ
ધનજીને રૂદ્ધ દેખાય છે) ઓ, ઓ, તેજ, તેજ, તેજ, (મરણ
પામે છે)

(ધનજી એક દ્રવ્યનું ખાઈ મરણ પામે છે. બધાં માહેતમ
કારક દેખાવે તેને ડોળા ફાડી જાય છે. શોકાતુર
શ્વુઝીક ચાલે છે. ધીમે ધીમે પડદો પડે છે.)

અંક ત્રીજો. પ્રવેશ ૪ થો.

બાગ.

(તીરમાર ને શીરોજ દાખલ થાય છે. તીરમાર ઉરદુ ગાયન ગાય છે. શીરોજ શોકાતુર દીસે છે.)

ગાયન ૨૭ મું.

(છુટા નારીકા સતપન વોહ છુટા). રાહ.

છુટા દુનિયાસે નેકીકા ખાન છુટા.

કહાં હયે વ્હો પીરો મરદો કાંહાં હયે,

આજતો હયે ધરકુ ઉરકુ લુતા—છુટા

દુનિયાકા કારોબાર બીગરા, બીગરા, બીગરા,
બીગરા, હાં,—૨

સખકો દે એલાહીતાલા,

સખકો સાલેહ કર, ગરીબ પે નેગાહ ધર

ખુશી ખુરમી ભર, તું યજદાન

તું હયે સખકા પાસખાન.

શીરોજ—તીરમાર, તારું વિદવતા ભરયું ગાયન બોલેબોલ ખરું છે. આ બુડી દુન્યા હજારો કાવાદાવા અને ફંદ ફરેખથી ભર પુર છે. અફસોસ, મારા મરહુમ વહાલા પીતાનુ કરપીણ હાથોએ કમકમાત ભરયું ખુન થયું. ઝો તે પાપીઓએ તે મારા ખુઝરગને રેંહેસી નાખ્યો, તે કંગાલોએ દાગીનાની લાલચે તેને દાર કીધો, ઝો મુજ, પાપી, કરપીણ, શાપુર, શાપુર, હવે ત્રણ લાકડે ચઢી જવાનો તારો વખત આયો, અહાહા! તેં એક નીરદોશ કુમારીકાને ફસાવવાની વેત્રણ કીધી, તારો લોહીથી ખરદાએલો હાથ તેણીના હાથમાં આપવાની બાજી રચી, પણ તે કીરતારે અંતની ઘડીએ તારું ભોપાલું બહાર પાડ્યું; તારાં પાપનો ઘડો આખરે પુતો, ઝો દૈત દૈત, હવે તું તે સાહેબ આગળ શું જવાબ આપશે? દોજખના દેવો તુંને કેવા કાળા ગારમાં નાખશે, ઝો કીનો! કીનો!

તીરમાર—શેઠ, શેઠ, એટલા ઉશ્કેરાઈ ના જાઓ, પાપીઓને અલ્લા
જ ઉધાડા પાડેછ, ને તેજ તેઓને સજા કરેછ; આપણને
કાંઈપી ધીલ કર્યા વગર હવે વસઈ ઉપડી જવું જોઈએ
ને એ લુચ્ચાની ધન નસલ નાબુદ કરવી જોઈએ. ધનનનો
મરતી વખતનો એકરાર મોખેદ મેહેરહોમજીએપી સાંભળ્યો
છે એટલે એવણુ શાક્ષી આપશે, ને એની પર વારંટ નીકળશે.

ફીરોઝ—હા, હવે ધીલ કરવી નહિ જોઈએ. આજનીજ ગાડીમાં
આપરે ઉપડી જઈએ, ને કાલે તો તે લુચ્ચાના મુરકા તાટ
થઈ જશે. ઓ પાપી, પાપી, હવે તારી વારી આવી!

(ફીરોઝ ધણાંજ ઝનુનથી ગીત ગાય છે, તીરમાર તેને
સમજાવવાની વેતણુ કરે છે)

ગાયન ૨૮ મું. ઇંગ્રેજી.

ચક્રમા ચલતા હલતા જલતા મુજકો એહ કયા દીલમે સમજા (રાહ)

ઓ મુજ પાપી તુને કાપી
તુકડા કરશ લોહીથી છાપી
તારાં પાપો દાદાર માપી
નાખશે ગારમાં ચાંપી.—ઓ મુજ

મારં પડશે સનનનનનન

અવાજ થશે ખનનનનનન

તુંને પકડી, નાંખશે જકડી, જસે તું જાહુ અકડી.

(ગાયન ખલાસ થતાં ખેડ જાય છે)

અંક ત્રીજો પ્રવેશ પાંચમો.

(દિન્યારજના મકાનનું દેવાનખાનું આઘ અને પેસી એક સોફાપર બેઠેલાં દિસે છે. પેસી ગીત ગાય છે)

ગાયન રહ મું ધંગ્રેજી.

Bric-a-Brac-air.

અહા ઘોડા મેરા ચલતા (રાહ)

અહા તું મારી ગુલઅદનની નારી કેવી વ્હાલી છે,
તારી ખુશસુરતી પર જાલી ભરવા, તખ્યાર તારો આ માલી છે.
તારી મોહીનીની બસ લેહેર આપેછ, આ તારી એક બાલી છે,
તારી બાલોની લપંટ સાથે, તારી આંખ કેવી કાળી છે.

તારાં હાશન પર આંદળી શરમાયે છે,

સુરજ પોતાનું સર ધાંકેછ.

તારા દિવાર દેખી તારા લજવાય છે

એ બધી સરસાઇ સાંખેછ

હું ખજંજ કહેવુંછ જો જનન—ચાહુંછ તુજને મારા પ્રાણ-અહા.

કેારસ

ખોદાએ નારીને ખુશસુરતી સગ્નદ છે

મરદોનું દીવ છતવા એ તેઓથી ભગ્નદ છે

નથી મરદોમાં ખેંચાણ, એ તેઓથી તગ્નદ છે

ખેંચાણ છે એટલુંજ, જે તેઓની મરદાઇ છે

પેસી—(ગાયન બલાસ થતાં તેણી આગલ ગુંડણમંડી પડી) વ્હાલી
આઇ ! હું તારોજ છું. મને એક બચી કરવા દે.

(તેણી પોતાનો ગાલ આપે છે, તે બચી કરે છે)

પેસી—(બાજુએ) છટ ! કંઈ પાણી નહિ મળે આપરે જે કદિએછ
તે કબુલ કરી દેછ, બીચારી ભોટ છે (તેણીને) હવે આપરાં
જલદીજ લગન થશે ?

આમ—હા, હવે આંઠએક દહાડા રહ્યાછ, બધી ચીડીઓ વહેંચામળી ચુકીછ, ને પપાએ જવેરીઓ ને કાપડીઆઓને મુંબઇ ઓર-ડરોબી મોકલ્યાછ. હવે થોડા દહાડામાં ફીરોઝખી આવી લાગસે ને આપરાં લગન મોટી ધામધુમથી થશે.

પેસી—(ખાનુએ) એની એક આંખ મોટી છે ! (મોટેથી) ત્યારે તમે એથી ઘણાં ખુશી છેઓની ? (ખાનુએ) દાખી આંખ મોટી છે હં !

આમ—એ વરી સવાલ કેવો ? બેશક હું ખુશી છું ?

પેસી—કાંય ?

આમ—તમે તમારી ખારીએ બેસીને પીકચર રંગતા તા, તે હું હંમેશાં તમારો સુંદર એહેરોજ જોયા કરતીતી ને (શરમધ) તમુનેજ યાદ કરયા કરતીતી !

પેસી—(ખાનુએ) જટ ! એતો નાકમાંથી બેસેછ ?

આમ—વરી આપરે પલુયા પછી રોજ શું શું કરશું તેને લગતું મેં એક પ્રોગ્રામ બનાવી રાખ્યુંછ, જે તમારી મરજી હોય તો તમુને વાંચી સમજાઉં.

(ખીસાંમાંથી કાગળ કહાડે છે)

પેસી—વાંચોની જોઉં ?

આમ—(વાંચતાં) જુવો સાંભળો; સવારના આઠ વાગામાં ઉઠવાનું.

પેસી—(છછણી પડી) જટ, જટ ! આઠ વાગામાં એટલું સકારે કોણ ઉઠે ? દીવર નવ વાગે ઉઠવાનું લખ.

આમ—(પેનસીને કાગળમાં સુધારી) વાઈ ત્યારે નવ વાગે. પછી ત્યારે આપરે સાથે સ્ટેશન પર ફરવા જઇશું.

પેસી—કુ ! સ્ટેશન પર કોણ જાય ! નકામુ ટ્રેનના ધુમાડાએ ગલું સુજી આવે ! એના કરતાં તો પેલા કાસમ કુતારના તબેલામાં રોજ સવારે બક્ષદોને નાંર મારેછ, ત્યાં જરા બે ઘડી ફરી આવ્યે તો જીવનો જીવ બહેલાય ને વરી સાથે લાગું.

જોવાનું મળે. તેમજ વરી આપુને જોઇને એ લોકો બહો
પર નાર ભારતી વખતે ઘાતકીપણું નાહી ગુજરે, એટલે
પુનઃ હાંસલ થયું? ફરવું ને ફરવું, ને પાછો સવાળ.
ત્યારે રોજ હયાંજ જવાનુંજ લખ. (બાબુએ) દાગી નહિ
જમણી આંખ મોટી લાગેછ!

આધ—વાઈ ત્યારે, જેમ તમારી મરજી. હું તમારીજ મરજીનું થવા
દેવસ. (કાગલમા સુધારીને વાંચે છે) ત્યારે સવારે કાસમ
કુતારના તમેજામા બહોને જોવા જવાનું. વાઈ પછી
નાસ્તો લેવાનો, જેની વાણીઓની મેં લખી રાખીછ.

પેસી—(બાબુએ) જે કહીયેંછ, તે હાંજીમાં કરેછ, જોઇએ જરા
વધારે ચાંપી જોઇએ. પાણી કેટલું છે તે જણાવ આવશે.
(મોટેથી) મકું એ કેઇ કેઇ વાણી લખીછ ડીયર, જોઇએ
જરા વાંચની?

આધ—હા, સમજો, પહેલાં કાફી.

પેસી—(છછણી પડી) બરી કાફી! સવારના પહોરમા કાફી શું? એના
કરતાં તો આપરા પેજા બમન બુકકાના પીઠાંમાંથી
નીતરો કાચ જેવો કલઇ બેવરો મંગાવ્યો હોય, ને તેના બે
કોપતાં ચહરાવ્યાં હોય તો વરી પેટમા તાહરક પર ને કામ
સુજે તે જુદું. ડીયર, તું એ તારાં બેજી કોટક રેહેવા દે.
આપરું જુનું તે સુનું. આપરા કીયા આપદાદા કાફી પીનાતા?

આધ—જેમ તમારી મરજી! હું તમારીજ મરજીને તાબે થઇ રહે-
વશ, ને જેમ કેહેશો તેમ કરશ. વાઈ તેરે (કાગલમા સુધારે
છે) સવારના બેવરો.

પેસી—(બાબુએ) ઓતતારી! આય તો સદંતર બોલ્યું છે? એની
સાથે પાટલો કેમ ફાવસે! વરી શુંગણું બોલેછ! છટ એ
બેરી આપુને નહિ ચાલે! જોઇએ જરા હજી વધારે ચાંપી
જોઇએ. (મોટેથી) મકું ડીયર તેં તરેલા સાંપ ખાધાછ કે?

આધ—(છછણી પડી) તરેલા સાંપ? જાવ જાવ એ શું થેલું
ગાંડું બોલોછ?

પેસી—(જાણુએ) એમતે કંઈ છેકજ ભોટ નથી, જરા વધારે દમ કરી જોઈએ. (મોટેથી) ઓતતારી ! તારે તેં તરેલા સાંપ નથી ખાધા કે ? અરે હવે તો મુંબઈમા મતનને ઠેકાણે સાંપ વેચાયછ, તે તમે ગાંમરયાંઓને શું ખચર પડે ! ખાટ-કાઓની જગાએ હવે મદારીઓ સાંપ લઈને મારકીતોમા વેચવા બેસેછ. ત્યારે આપરે હયાંથી સાંપ પકરાવી મંગાવશું ને નાસ્તા પર હાથ મારશું !

આઈ—(ગુસ્સાથી) મરે એશું તમે શાકું શાકું બોલોછ ?

પેસી—(જાણુએ) વ્હા, વ્હા, કાંડો ખીણે છ, છે એમ તો પાણી છે (મોટે દમથી) નહિ જે હું ખાઉં તે તારે ખાવુંજ પડશે !

આઈ—(નરમ પડી જઈ તેના ગણે હાથ નાંખી) જેમ તમારી મરજી, વ્હાલા. પણ મરે નાશતાપર સાંપ ! મુંબું બોલતાંજ કેવી ખીક લાગેછ ?

પેસી—અરે કંઈ નહિરે ડીયર, એતો પેહેલાં આપુને એમ લાગે. એમ તો વાણિયાંઓને બુમજાના નામથીજ ઉલટી થાય, ને સાહેબ લોકને જીવતી ખીસકોલીના લોહી ચુસી જતાં જોઈ આપરે સુગંધ ઉડીયે. એ મુજબ દરેક ચીજ પહેલાં ખાતાં સુગ લાગે, પણ પંછી એક વખત મોંહોડે બતાકો લાગો કે કચર કચર ચાવ્યાજ કરો ! તું તરેલા સાંપનો સ્વાદ તો જોજે, કેવો સુકાં તુરિયાં જેવો લાગેછે તે ! (જાણુએ) છટ, હું તો મકું છેરઈને ઝાડના ઝાડ તોડી પારસે પણ કંઈ નહિ. ખીલકુલ બોકરી જેવી બોકરી છે ને વરી સાથે એક આંખ મોટી ને ગુંગણુ બોલેછ. કુ, એ બા આપુને નહિ ચાલે. આપુને તો એકના સાત જવાબ આપીને ઉભી રહે તેવી જોઈએ (તેણીને) પણ ડીયર તું એક ચીજ તો ભુલી ગઈ ! સવારના તો હું તુંને પેન્ડીંગતું લેશન આપવા માંગુછ, તેની નોંધ કરી રાખજે,

આઈ—હા, ખરા હું તો તે ભુલીજ ગઈ.

પેસી—(ગુંગણું બોલી તેણીની ખીચ પાડી) ને હુંબી ભુલી ગીયો.

આમ—એ તમારા અવાજને શું થયું? તમે નાકમાંથી કાંય બોલો છો?

પેસી—(બાબુએ) પોતે બોલે છે ને મને કહે છે. (મોટેથી) જરા ઊંક આવે છે (છીક ખાય છે) હવે ડીયર તું જઈને પેલાં તેં ચીતારેલાં પીકચરો લઈ આવ. જોઈએ કેવાં પારેલાં છે?

આમ—(ખુશીથી) હા, જરા બેસો હું હમણા લઈ આઉં!

(નય છે)

પેસી—(એકલો) મામલો તો છેક હદ સુધી ગયો! આપુને ખચર નહિ કે આય પોરી આવી બકરી જેવી છે! જે કંઈ કેહેયું તેનો બસ એકજ બકરીની કાણી બેંએ કરીને જવાબ આપવાની. ફલાણું એમ થવું જોઈએ. (અવાજ કહાડી) બેં ફલાણું એમ નહિ કરવું જોઈએ જવાબ બેંએ. એ શું? આપુને બા એ નહિ ચાહે. આપુને તો વીછનની કાણી લડે ને માંછણની કાણી હાથમા કાઢતાં બદલે સપાટ પકરીને ઉભી રહે તેવી બૈરી જોઈએ. એનું નખખોદ જાય એના ધાંખરાનું! તે લુચ્ચાએ કેથો મને એને પહંરાવી દેવાનો વિચાર કરીનેજ આય અગાશી પર બેસારી રાખી હોસે. એકઝીળીશન પર પાણી ફરયું, ને શિવાજીના વાઘ નખની ધુળમાંથી થઈ ગઈ. પણ હવે એ બળામાંથી છુટું કેમ? આય મારાં હુલકાઈ ભરેલાં કામથી મને ચરાચર ધડો મળ્યો છ કે કાઢખી બૈરીના આચાર વિચાર જાણ્યા બાદજ તેણીને ઉચકી લઈ જવી જોઈએ. એમનો એમ લાગ્યો એને ઉચકી ગીયો હવે એની સાથે પણ્યા વગર છુટકો નથી; પણ પણ્યાથી તો એ બીચારી ભોગમા પડશે? હા, હું તો એનો જોરસો ઉશ્કેરવા આખીને આખી તાંચલીજ એના દીલમા ભેડી દેવસ. આપુને કંઈ એવું બકરીની કાણી બેં બેં કરવાનું ચાહે નહિ. એની સાથે પણ્યા ના કે હું તો સાતએક વરસ બટંબે હવા ખાઈ આવવું પડશે! હું એને ઉચકી ગીયો છ ને વરી કેદ કીધી છ, તેમજ વરી પેલા સુકી કોલમીવારા સાથનું એનું કાજખી ભાંગુ છ (સામે જોઈ) ઓ પણ એ કોલમીવારો કોલીજ હયાં આવે છે!

(જમશેદ દાખલ થાય છે)

જમશેદ—(પેસીને જોયા વગર) બધું સમાધાન થઇ ચુકું. એ નવી સાથેની પ્યારમાં પડી ચુક્યા ! અહા ! શું ચેહેરો ! શું આંખ ! શું નાખ ! શું પાંખ !

પેસી—(ખાનુએ) એનેજ પેસી બકરી પાછી પેહેરાવી દઇએ તો કેમ ? જોઇએ ત્રાઇ કરી જોઇએ. (મોટેથી જાણે તેને સાંભળ્યો નહિ હોય તેમ) અહા ! શું ચેહેરો ! શું આંખ ! શું નાખ ! શું પાંખ !

(જમશેદ ચાંકી તેને જોય છે)

જમશેદ—હલો, મીં પેપરમીટ તમે હયાં છેવો કે ?

પેસી—હા, મીં કાલમી.

જમશેદ—તમે હમણા કાણુને માટે બોલતાતા ?

પેસી—બેશક આઇને માટેજ.

જમશેદ—હોસે, પણ તમે બાઇને બરાબર જોવો તો જરૂર તમારું મત ફેરવો.

પેસી—તમે જગરી જકર ખાવોજ. આયતો ખુશસુરત, ને વરી સાથે સવાલ જવાબ શું તાહુકા તુચકાના ! (ખાનુએ બકરીની કાંણી અવાજ કહાડી) બેંએ !

જમશેદ—જટ, જટ, તમે બાઇને જોવો તો જરૂર એની પર મોહી પડો. એતો બરાબર દોઢ બે કલાક એકી ટગરે જોયા પછીજ માણસ પ્યારમાં પડે. અહા ! શું એની ખુશસુરતી. જુઓ સાબનો :

ગાયન ૩૦ મું. ઇંગ્લેન્ડ.

Sobre Las Olas

અથવા

Over The Waves

જમશેદ—કેવી મધુરી, મારી એ છે બધાંમા પુરી

પેસી—મારી સૌથી તુરી, તે છે તારાવારીથી સુરી

જમશેદ—હા બોકાય જો જરાક છુરી, તો બેસાદે કાલે જુરી

પેસી—મારીની આંખ જુરી

જમશેદ—તેતો કપડી ને કહેવાય જુરી

કોરસ.

પેસી—જાજ ઓઢાની જાજ, એતો કહેવાય બધાંની હુરી

જમશેદ—જાજ બેલાની જાજ, એતો લાગે જેમ હોયની તુરી.

પેસી—જાજ દેહેકાની જાજ, મારી વગરતો જાવું હું જુરી

જમશેદ—જાજ ગુમાની જાજ, તારી એવી તે થું છે રૂરી ?

પેસી—(ગાયન બ્રાસ થતાં) પણ તમને દુઃખતો બહુ ઉપજ્યું હોસે ?

જમશેદ—શાથી ?

પેસી—ગેશક, આઘ જેવી એકે પરીને ચાલ્યા પછી, કાઠ બીજે આવીને તેણીને છીનવી લે એ ઘણુંજ ઘટકી છે. (આજુઓ) હવે એ ખુશાલીથી દાવાનો બની મારો પગ ચુંમસે હં ? (મોટેથી) મીઠ સુકી કાલમી ! હું આઘને તમને પાછી આપી દેવું છું ! (પોતાનો પગ બહાર કહાડેછ)

જમશેદ—(અગ્નયેગીથી) હેં ! નહિ ! નહિ !

પેસી—ખરેખર, હું તેણીને તમને આપી દેઉં છું. જાવો લઈ જાવ, એ તમારીજ છે. (પાછો પગ બહાર કહાડે છે)

જમશેદ—(હસીને) ઓહો ! ઉપકાર થયો, પણ હવે બહુ મોડું થઈ ગયું.

પેસી—એટલે ?

જમશેદ—હું આઘના પ્વારમા પડયોછ, ને હવે કાઠ મને દુનિયાનો ખગનો આપી દે તોખી તેણીને નહિ છોડું !

પેસી—(ટકોરથી) દસ મણ સુકી કાલમી આપે તો ?

જમશેદ—તોખી નહિ. અરે એતો કવી છે કવી ! બોલ બોલતાંમા કવીતા બનાવી દેછ. જુવોની હમણાંજ પોતાની બેહેનને વરે એક દોહરો બનાવી દીધો તે. જુવો હું વાંચું છું :

(ખીસાંમાંથી કાગળ કહાડી વાંચે છે)

આઈ મારી આઈ
જલદી હયાં આવ, નહિ તો તારો ચોટલો જસે પીખાઈ,
તુને થઈ આવશે વાઈ,
તો પછી તારી થવસ હું દાઈ.

પેસી—(ટકારથી) વ્હા, વ્હા, વ્હા, વ્હા. શું દોહરો છે !

જમશેદ—(ખુશીથી) શું એમા ઝમક આવેછ ! મનેગી એને લગતો
એક દોહરો જનાવવા કહ્યોછ, પણ મારું મગજ ચાલતું નથી.

પેસી—અરે તમેગી, આઈને દેવે ખાઈ, તેને લઈ ગીયો સોડા પાઈ,
તે એઈ ઉચકાઈ. એમ ચલાવી દેવોની, એમાં વરી મુરકેલ
શું છે ? તારે તમારી ખાઈને તમુંને શિખવતાં આવરતું
નથી. મારી આઈ તો એવી છે કે બોલબોલતાંમા કવીતાની
કવીતા શિખવી દેછ. જાવો હું એક વખત ફરીથી કેહુંછ
કે એને હું તમુંને પાછી આપી દેઉંછ.

જમશેદ—પણ તારે તમારું શું થશે ?

પેસી—(હાથ મારી) મારું કલેજું ફાટી જશે, પણ શીકર નહિ.

જમશેદ—છટ, જ્યારે જમશેદ જાંદો એકની સાથે ચોંતેછ, તારે કદી
પાછો નીકળતો નથી !

પેસી—જેમ કોલમી આપુંને ચોંતે તેમ. અરે લલા માણસ એમ
આવ એમ આવ.

(ખાઈ દાખલ થઈ તેઓની વાત ધ્રુવી રીતે સમજે છે)

તું તદન ભોલો છે. તેં ખાઈતું નાક ધ્યાનથી જોયુંછ ?

ખાઈ—(પછવાડેથી) એં ! એ પેલો મારે વરે શું કેહેછ ?

જમશેદ—કેમ નાકને શું છે ?

પેસી—અરે રખરનું છે ! રખરનું ! મને આમ એ લોકોના ફરંગી
નોકરે જરાજર કહ્યુંછ. કેહેજે એ એક દહાડે રેલવેની
લાઇન પર ફરતીલી તેવામા એક ત્રેનની અડફતમા આવી
જતાં ત્રેન જરાજર એના નાક પરથી ચાલી ગેઈ ને આપું

નાક છુટું પડી ગીયું. પછી એના બાપે દાક્ટરની સલાહ લઈ રત્નનું નાક પેરીસથી કરી મંગાવ્યું, ને તે ચોંટારી દીધું. એતો ખુબ ધ્યાનથી જોવાથીજ માલમ પડે !

જમશેદ—(ગભરાટથી) ખરેખર ! હું હમણાંજ જઇને ખેંચી જોઉં છું !
(જવા કરે છે)

પેસી—(તેને રોકી) અરે પણ પછી આપરે બધા સાથે મીટીંગ બોલાવીને તપાસ કરશું.

જમશેદ—નહિ મારે હમણાંજ જોવું જોઈએ.

પેસી—તે એ કંઈ એમ થોડું દેખાયે જે. અરે એતો એને માટે જોવાનો ખાસ હોરોસકોપ આવેછ તેમાંથી જોય તેરજ માલમ પડે. જુવોની મારી પાસે તેલસકોપ છે. તમે એ બાળે કોઈ આગલગી જોલતા ના. હું હરિસેથી તેલસકોપ લાવસ ને પછી હું તમને દેખારસ. હમણાં તો તમે ચુપજ રહેજો. તમે પાસેના ઓરડામા બેસો પછી આપરે મસલત કરશું.

જમશેદ—હીક છે, હું જરા દોહરો બનાઉં છું, (જતાં જતાં કાગલમા લખાંન) દેવ લઈ ગીયો સોડા પાઇ. તેણી ગેઇ ઉચકાઇ.

(ભય છે)

પેસી—(તેની પાછલ) તુંને થઇ આવે વાઇ, (હસીને) હા, હા, હીક બનાવ્યો. જોઇએ એને પેલી બોકરી પેહેરાવી દેવાયછ, એને એ હીક બંધ બેસે. પણ હવે પેલી રત્નના નાક વારીની પરીક્ષા લેવી જોઈએ !

(બાઇ ગુસ્સાથી તેની સામે આવે છે, પેસી ચોકે છે)

બાઇ—(ગુસ્સાથી) હા, મારું નાક રત્નનું છે ની ?

પેસી—(ચમકીને અજાણો થઇ) તમારું નાક રત્નનું છે ? એટલે તે શું ?

બાઇ—(બહુજ ગુસ્સાથી) અજાણા ના થાઓ ! મારી આગલ એ નહિ ચાલશે ! હું તો ખાસરું મારીને મોનું બાંછ નાખસ !

પેસી—(બાબુએ) અહા! એ તે બૈરી! શું પાની છે! પેલીતો (બકરીની કાણી અવાજ કરી) બેંએ!

બાબુ—હમણાંજ તમે મારા જમશેદને કહ્યું કે માફ નાક રખરનું છે!

પેસી—ઁ હા, નહિ, મકું એતો તમારા કચેતાને મને કહ્યુંતું.

બાબુ—(તેની આગળ ધસી જઈ) મરીગીયા મુવા ચેર! મારી આગળ એ નહિ ચાલસે હુંતો હું મણુમ ફેરી નાખસ!

(તેને બરડા પર ધમકા મારે છે. તે બધે દોડે છે. તેણી તેની પુઠે દોડે છે)

પેસી—(બાબુએ) વ્હા, વ્હા, એતે બૈરી! પેલી તો બાવાજીનું બુયું (અવાજ કહાડી) બેંએ. (મોટેથી) અરે માફ કરો, હુંતો અમથું હસવામા બોલ્યો.

બાબુ—(બાબુજી ગુસ્સાથી તેની આગળ ધસી જઈ) હસવામા! મુવા કાઠની છોકરીની મશકેરી કરી હસેછ? (તેને બરડાપર મારેછે)

પેસી—(બાબુએ) અહા, શું થોસા પરેછ, હાથગી કેા, મજબુત છે! એને બૈરી! પેલીતો મેંઠી (અવાજ કહાડી) બેંએ. (મોટેથી) અરે મીસીસ બાબુમાય, જ્યેવાની તમે ગુસ્સે ના થાઓ મકું અસલ વાત એમ છે કે. (તેણી તેની નજદીક જાય છે) મકું તમે જરા દુર ઉભા રહેવો મને ખીક લાગેછ. (તે તેણીથી દુર જાય છે) અસલ વાત એમ છે કે મેં જમશેદ ને એમ ઉંધું ચતવું સમજાવ્યું, કેમકે મને એ જોઈતોતો

બાબુ—(મીઝસથી) જોઈતોતો? એટલે, બાવા જોઈતો તો કે?

પેસી—નહિરે મકું આપમાય સાથે એના લગન કરવા.

બાબુ—પણ આઈ તો તમારી છે?

પેસી—અરે એ બધું હીકજ છે રે!

બાબુ—એટલે મને સમજ નથી પરતી જરા ખુલ્લી રીતે બોલો!

પેસી—વાત એમ છે કે આપના શરીરની તેમપરેચર અઠાણ્થીબી બહુ ઓછી રહેછ એટલે એ આપને નહિ ચાલે. આપને

તો જરા જરામા તપી જાય તો એકસો પાંચ દીઘી વાલી
ઝેરી જોઇએ!

આઇ—કેમ એને માટે તમે આટલું આટલું કીધું ને હવે એમ કેમ?

પેસી—હું શું કરું? એતો તદ્દન જોકરી નીકળી! જરા જરામા જસ
જેએ કરીને બોલવા શિવાય એને બીજું કંઈ બી આવરતું જ
નથી. જે કંઈ પુછે તેનો જેએ જ કરીને જવાબ આપે, જ
જાણે ઠાંડાં પાણીનું લરેલું માટલું, જેમાં બ્રાંડીનું એક
તીપું બી નહિ મળે તેવું લાગે. વરી તમે બીજું કંઈ જાણો?

તદ્દન વક્ત લેલું જેવી છે.

આઇ—(ત્રણજ ગુસ્સાથી) ખબરદાર જો એવું મારી બેહેનને વરે
બોલશે તો! ધકા મારીને જહાર કહરાવસ!

પેસી—તારે તમે મને આવી એક સાથે પણવાની જાણે મારીકુતીને
ફરજજ પારે? મીસીસ બાઇમાય તમે જમશેદનો ખ્યાલ
છોડી દેશો તો હું તમારો મોટો ઉપકાર માનસ. એને આઇ
સાથે પણવા દેવો.

આઇ—(છણકાથી) એતો આઇ સાથેજ પણવાનો ઉતો! તમે હાતે
કરીને એમ કીધું શું કામ? એમતે કંઈ પાંચ પાંચ
મીનીટે વરો જદ્દનાતા હાસે?

પેસી—પણ તેરે આખરે એમ કરિયે. તમે જમશેદને આઇ સાથે
પણવા દેવો ને હું તમારી સાથે પણનું? અરે હા, એ
ધણું દીક થશે. હું તમારી પરદિવાનો થઇ ગીયો, ને તેથીજ
મેં આય યુક્તિ કીધી. હા, તમારા બાપા કાંઠાં છે હું
તમારા હાથની માંગણી કરું. મીસીસ બાઇ મને કબુલ કરો
(તેણી આગલ ગુડલુ મંડી પડે છે) બી માઇ હસબન!

(દીન્યારજ હાથમાં કાથલો લઇ દાખલ થાય છે, પેસી
અમકીને ઉઠી જાય છે)

દીન્યારજ—(તેને જોઇ ચોંકી) કેમ અરધીની ચારવારી, એ હયાં
શું કરે? એતો જમશેદની છે, તેની સાથે તું શાનો
એડાં કહાડે?

પેસી—અરે નહિરે જી ! એતો હું જરા એવણની સારીની કાર જોતોતો !

દીન્યારજી—તારે તું કાર ભરતાંળી જાણેજ કે ? વહા, વરી રંગારી ને સાથે લાગો હોરાજીની કાર ભરનારો ! ચાલ આઇને કાર ભરવાની મેહેનત નહિ પરસે (ખાજુએ) એકતો સીકલીળી છે. (મોટેથી) મકું આઇને તો પાસેના સુખલાજીની કુંખઈ બોલાવવા આવેલી તે એ તહાં ગેઇજ, ને આય પીકચરો તુંને દેખાડવા મોકળયાંજ તે લે. એતો હાથ જરા જો સુખ-રયોજ કે નહિ. ચાલો હવે ફીરોજળી થોડા દહાડામા આવી લાગશે એટલે ધામધુમથી તમારાં લગન કરી આપિયે. બધી ચીઢીઓ તો વહેંચાઇ ગેઇ.

પેસી—(ખાજુએ) મોસમોહકાન !

દીન્યારજી—(એક ખુરશીપર બેસી) આવો જરા આઇના પીકચરો તો જોઇએ ? (કાથલો ઉઘાડે છે)

પેસી—(તેને) મીં દીન્યારજી, હું તમારી સાથે કંઈ ખાનગી વાત કરવા માંગુંજ !

દીન્યારજી—ખાન ઘીની વાત ! કેમ કંઈ લાવ બાવ ઓસરયોજ કે ? (કાથલામાંથી એક પીકચર કહાડી) આય જોયું કે મરઘી સેવન બેઠીજ તેનું પીકચર છે ! કેમ મીં પેપરમીંત એમાં કંઈ ખામી છે કે ? (પીકચર તેને દેખાડે છે)

પેસી—(ખાજુએ) હવે એ કેમ પતસે ? (મોટેથી) વહા, ઘણું મજનું ! ખામી કંઈ નથી, જરા મરઘી કરતાં ઇંડાં મોટાં પારયાંજ !

દીન્યારજી—(પીકચર બારીકાથી જોઇ) હા, જરાખર ઇંડાં મરઘી કરતાં મોટાં છે, ને વરી મરઘીની ઉપર ઇંડાં બેઠાં હોય તેવું લાગેજ ! ઇંડાંતો મરઘીની હંડે જોઇએ. ત્યારે એક ભુલ થઇ. જોઇએ બધી મલીને કેટલી ભુલ નીકળેજ ? વન મીસતીક. વાઈ આય ખીજું જોવ જોઉં ? (ખીજું પીકચર કહાડે છે) વહા, એતો ભેંસનું સીંગર પારયુંજ ! અરે ! મીં પેપરમીંટ તમારા વાઘ નખને વરે આય ઘણો

સારો નમુનો છે ! વાઘ નખખી એવોજ વાંકો આવે ! મારી દીકરી તમુને તમારાં પેન્ટીંગના કામમાળી બહુ મદદ કરશે !

પેસી—બહુ, બહુ, (બાબુએ અવાજ કહાડી) બેંએ !

દીન્યારજી—ને વરી ગરીબતો એવી છે કે જે તમે હાથીના ત્રન પગ ફેલેશો તો તેખી કબુલ કરશે. ખસ હાંજી, ને વારંજી થીજ વાત !

બાઈ—(છણકાથી) ચાલો, ચાલો હવે.

દીન્યારજી—તે એની તારીફ કરંજી તે તુંને અદેખી લાગતી હોસે, એ કંઈ તારા જેવી હડીતી, મીઝસી, ને ફેરાઉંન નથી !

પેસી—(બાબુએ) એજ મારે લાયકતી છેતો (મોટેથી) મીઝ દુકકર ખાઉ અરે દીન્યારજી, મકું જરા તમારી સાથે વાત કર-વીજ, એ હમણાં રેહેવા દેવો !

દીન્યારજી—(કાથલામાંજ નજર રાખી બેધ્યાનીથી) બોલની દગલો રંગવાનું શું લેશે ? આય પીકચર તો બેંસના વરતુ છે !

પેસી—(બાબુએ) હવે એને કેમ સમજાવું ? (મોટેથી) મકું દીન્યારજી બા મારે તમુને કંઈ કહેવુંજ ?

દીન્યારજી—(કાથલામાંજ જોઇ) બોલની પણ ત્યારનો શું માથું દુઃખ વ્યા દરેજ. આય પીકચર તો બકરીની માયનું લાગેજ !

(બીજું પીકચર કહાડે છે)

પેસી—મકું જોખી તમારી છોકરી, ઘણીજ ચાલાક ખુશસુરત અને—

દીન્યારજી—(કાથલામાંજ જોઇ વચે બોલી) અને ગરીબ. આય પીકચર ગાયની બધરીનું છે, વહા, શું આબેહુય નકલ છે !

(બીજું એક પીકચર કહાડી તે પેસીને દેખાડે છે)

પેસી—(પીકચર પર અછડતી નજર નાંખી) હા, ઘણું મજાનું છે ! ફક્ત ભુલથી ત્રણ પગને બદલે ચાર પગ પારી દીધાજ ! (બાબુએ) હવે એની આગલ વાત કેમ છે ?

દીન્યારજી—(વિચારવંત) બરાબર ! ગાયની બધરીને તો ત્રણ પગજ હોય !

બાઇ—(છણકાથી) પપા, એશું તમે ગાંડું ઘેલું જેવું બકોજ !

દીન્યારજી—હેં ! તારે શું ચાર પગ કે ? બરાબર ! એક આય (બાંમાં પર હાથ મુકી ચાલાકરી) એક આય, ને એક આય. એનો તણ થયા (પાછા ગણે છે) એક આય, એક આય, ને એક આય !

પેસી—(તેના બીજા પગપર છાપત મારી) ને એક આય. મીં દીન્યારજી પાછું તમે જેવરાનું કોપટું ચહરાવી આયાજ ! વાદં ચાલો હવે એ વાત રેહેવા દેવો. એતો કોઈ કોઈ ગાયની બધરીઓને ચાર પગ હોયજ. (કોથલો તેના હાથમાંથી લઈ બાબુએ મુકે છે) હવે જુવો, જે તમને અડચણ નહિ હોય તો, કેમકે હું કોઈનેથી અડચણ કરવા માંગતો નથી, માટે કદાચ હું તમને અડચણ લુલ્લમા કરી દેઉં, અને એ અદ ચણ કરવા થકી હું બહુ દલગીર થાઉં. (બાબુએ) છટ પેસી બકરી વરે કેવી રીતે એની આગલ ખુલાસો કરે ?

દીન્યારજી—(તાબુબીથી બાબુએ) એ અડચણ ના વહાણ કેમ ફાતાં (મેટેથી તેની ટંકાર કરી) નહિ બા મને કંઈથી અડચણ નહિ થાય, ને જે મને અડચણ થાય, તો હું એ અડચણ માટે માફ માંગું ને એ અડચણ થકી—

પેસી—(તેને વધું બોલતાં અટકાવી) મીં દુકકર ખાઉ શેઠ જુવોની હું બહુ ગભરાઈ ગયેલો છું જેથી હું તમારી આગલ બોલી શકતો નથી. હું તમને કાગલ લખી બધું વીગતવારે જણાવસ. સાહેબજી (બાબુએ) આય યુક્તિ ઠીક છે.

(બાઇનો હાથ તેણીની ના મરજ છતાં સુખી ચાલી જાયજ)

દીન્યારજી—(તાબુબીથી) હેં ! એ દુકતાએ એનો હાથ સાનો ચુમ્યો ? ને એ મને લખી જણાવીને શું કહેવા માંગતો હોસે ? હુઉં ! બોદાયેથી લખવાનો હુન્નર બનાવ્યો, ત્યારેજ આવા દાહોડચતુરે છાપરે ચહડયાની ? જરા જરામા બસ લખવાનું ? પ્યારને માટેથી લખવાનું ! (બીચપાડી) તું મને ચાહેજ ?

તારે પેલી લખશે, કે તું મને ચાહી શકશે? એમ છ છ મહિના ડોરા તાણી તાણી કાગડો લખી લખીને આશક માથુકો મુદ્દાલ એંગાં પેંગાં થઇ એક એક સાથે વાત કરવાની હિંમત કરશે. હમારા વખતમા કેવું મળનું ઉંતું? બસ એક છોકરી ધ્યાનમા પેહી કે બસ તેને દમમંગ કેહેવાનું કે ચાલ મારી સાથે ચાર ચોખા છંતાવા! તે બસ તે તઇયારજ થઇ જાય! મકદુર નહિ કે ના કેહે! હવે તે વખતજ ગીયો. સૌ ખારેવાટ થઇ ગીયું! ધરમની દુખા દુખ થઇ ગેઇ. આજે કાણ તરો લેછ?

(જમશેદ હાથમા કાગલ લઇ વાંચતો વાંચતો દાખલ થાય છે.)

જમશેદ—(વાંચતાં) દેવ લઇ ગીયો સોડા પાઈ, તેણી ગેઇ ઉચકાઇ પછી તેણીનું મોનું થયું કાલું સાઇ, જેથી દેવ થયો ચાંઇ.

દીન્યારજી—દેવ કાંહાં આપરાં ધેરમાં આયોછ કે ?

જમશેદ—અરે એતો પેલો દોહરો મેં રચ્યોછ !

દીન્યારજી—હં! હં! જોઇએ આગત વાંચ !

જમશેદ—(વાંચીને) દેવે કીધો શોર બકાર, તેણી બોલી પથ્થર સાથે માંથુ ફેર, જેમ હાંચ જાણે કાઇ દોર !

દીન્યારજી—છટ દોર બોલ દીક નહિ લાગતો. એને બદલે મોર બોલ મુક્યો હોય તો તે સોમશે. હોય જાણે કાઇ મોર. એટલે જાણેકે મોર જેવો હોય તેમ. મોર હમેશ નીચું જોઇ પથ્થર સાથેજ માથું ઘસેછ !

જમશેદ—દીક ત્યારે મોર લખીએ. બીજા દોહરા હું જોરીને તમુને વંચાવસ (જતાં જતાં કાગલમાં સુધારીને) હોય જાણે કાઇ મોર.

(આઇ દાખલ થાય છે)

આઇ—આવાજ શાપુરજી આયાછ તે તમુને બોલાવેછ !

દીન્યારજી—ચાલ દીક થયું એની સાથે લગનનો બંદોબસ્ત કરવોછ.

(જાય છે)

આમ—(આજુબાજુ જોઇ) હયાં તો નહિ મળે ! હું તો મકું હયાં હોસે !

આમ—કોણ પેસો રંગારીકે ? (તેણીના ગલે હાથ નાખી) મારી જ્ઞાતી બેહેન તું તો સજ્જર છેતરછ !

આમ—કેમ શું થયું ?

આમ—એતો કોઇ તદન દગાગાજ છે. એતો જમશેદને મારી પાસેથી લઇ તુંને તેની સાથે પણનાવા માંગેછ !

આમ—જનેજ નહિ ! એ મને પુરેપુરો ચાહેછ અને તે એને મને ઉઠાવી લઇ જઇ સામેત કરી આંખ્યુંછ ?

આમ—એને તુંને પહેલાં ચાહી હોસે, પણ હમણા તો એને તારું મોનું વડીક જોવા નથી ગમતું. એને હમણાજ મારા દેખતાં એમ કહયું. એતો કેહેજે તુંતો તદન ભોટ, બકરી જેવી બકરી, આન્ડીના એકળી ટીપાં વગરનું થડાં પાણીનું માટલું, ને વકતનેન જેવી છે !

આમ—અહા ! હું, એને ચાહવાનું સર કરતીતી, પણ એ તારે આવો દગાખોર નીકળયો !

પેસી—(અંદરથી) ક્યેતાંન, એ ચીડી હવે વો શેઠકુ દેવો !

આમ—(અંદર જોઇ) અરે એજ હયાં આવેછ ! હવે તું જરા એને તારું પાણી દેખાર. જરા હિંમત ધરીને એને બે ત્રણ રૂપેય લગાવી કહાર, એટલે એ સમજશે કે એ જેવી તુંને ધારેછ તેવી તું કાંઇ ભોટ સોટ નથી. મેંજી હમણા એને એમજ ફટકાવી કહાડયોતો. જરા હિંમત રાખવી જોઇએ.

આમ—ફીકર નહિ, હું એને બરાબર ઠેકાણે લાઉંછ. એતો હું જરા એને નમનતાઇ દેખાડવા ગેઇ કે એ જાણે કે હું કેવીક તાબેદાર છેઉં, પણ એને ખચર નહિ કે હું માંથાંની કેવી ફરાઉન છેઉં તે !

બાઈ—લે જો આવી લાગો હં! સ્વેપથીજ કામ સેજો હં !

(બાઈ જાય છે બીજી બાજુએથી પેસી દાખલ થાય છે)

પેસી—(તેણીને જોયા વગર) પેલા દુકરકાપુ પર કાગલ લખી બધો ખુલાસો કરીધો. તેમાં પેસી બકરીના નામ પર મીઠું મુક્યું, ને પેસી વાઘણના હાથની માંગણી કરીધી. હવે જોઈએ ડોકરો શું પતાવેછ તે, (આઈ પર નજર પડે છે) અહા! મજકુર બકરીબાઈ તો કેંથા હયાંજ ઉભેલાં છે!

(બકરીની કાણી અવાજ કહાડી) બેંબેંબેં!

(આઈ ફરીને તેને જોય છે ને એકદમ તેનાં આંગ ઉપર ધસી જઈ તેને એક તમાચો લગાવી કહાડે છે)

પેસી—(બાજુએ) હેંબેં! એ બકરીબાઈ એકદમ વાંધન કેમ બની ગેઈ? (મોટેથી) કેમ બાઈ સાહેબ તમારા આશક સાથે એવીજ રીતે વર્તોછ કે ?

બાઈ—(અજાણી થઈ) ઓ માવરે! એ તમે છેવો કે? અરે હું તો હમારો નોકર કયેતાંન તમુને સમજી! માફ કરજો હં!

પેસી—(બાજુએ) તેરે કયેતાંનને મારવાની હિમંત છે ખરી!

બાઈ—મકું તમારો એહરો હમારા કયેતાનના જેવોજ કારો કારો છે, ને વરી એના જેવાજ તમેજી મુન નાર અખની બાંગા જેવા છેવો !

પેસી—(બાજુએ) મેં એને વકત લેન કહી, તો એ મને મુનનાર ને અખની બાંગો ફેહેછ! અહા! એવો, એવો! હિંમત ને હુશિયારી છે ખરી! પણ એ મને કારો કારો કેમ ફેહેછ ?

બાઈ—વરી તમારી પછવારે ખુન નીકલી આવેલી છે જેથી—

પેસી—(પછવાડે હાથ નાખી બરડો તપાસી) જેથી?

બાઈ—જેથી હું તમારી સાથે પરણી શકતી નથી !

પેસી—(જાણીએ) તે હયાં કોણ એસી રહ્યુંછ ? પણ એનામા એકદમ પાણી કેમ આવી ગીયું ? જોઈએ જરાં ચાંપી જોઈએ. (મોટેથી) પણ હમણા તો તમે મારી સાથે પણવા કબુલ થયાતાં ને વરી રોજ સવારે કાસમ કુતારના તમેલામા બલદોને નાર મરાયછ તેથી જોવા આવવા કબુલ્યું તું, ને એમ ફરી કેમ જાણોછ ?

આઈ—એતો મેં તમુંને અમથા બનાવી કહાડયાતા, ને મને જોટ જાણી તમે મને તરેલા સાંપ ખવરાવવા કહી તમારું પાણી દેખાડી આપ્યું. હવે હું જાણી ગઈ છ કે તમે તદ્દન નાલાયક છેઓ. વરી તમારા પીકચરોથી બીલકુલ વાહીયાત જેવાં છે એટલે તમે પેન્ટર હોવાનુંથી દોલ ધાલોછ !

પેસી—તમે મારું શિવાજીના વાઘનખ વાઈ પીકચર જોયુંછ ? એ હજુ જરા પુરું થયું નથી. ત્યારે એ જરાખર રંગાઇ રેહેશે ત્યારે આખી દુનિયામા મારી વાખવાળી થશે !

આઈ—હા, મુલું કોઈ ગીલી દાંડાનો સોતો લઈ તોલ્લો મારતું હોય તેવું તો કંઈ આય એમ હાથ કીધોછ (ચાલાકરી) તે લાગેછ ! તમારા કરતાં તો હું સાઈં પાઈંછ !

પેસી—હા, મરઘી કરતાં ઇડાં મોટાં ! લાવોની તમારા કોથરામા જોવની ?

(કોથલો લેવા જાય છે)

આઈ—(તેનાં આંગપર ધસી જઈ) ખજરદાર જો મારા કોથરાને હાથ લગાડ્યોછ તો !

(કોથલો ખુતાવવાની કોશેશ કરે છે)

પેસી—પણ હું તમારી ભુલ તો સુધારું !

(જેઠ ખેંચતાણુ કરે છે. આઈ તેને એક તમાચો મારી કોથલો ખુતાવી લે છે.)

પેસી—(જાણુએ) જખરી હિંમત વારી! હું તો એને ઝકરી સમજ્યો,
પણ એતો કેથી વાધન નીકરી! અહા, એતે ઘેરી! (ગોટેથી)
ને વરી પેલો ભેંસનો વર કેવો પારેલો છે, જરા કાથરો
ઉંધારીનેજ જોવાની?

(આધ તેની પછવાડે આવી તેને ધમકા મારે છે)

આધ—ખચરદાર જે કંઈ બોલ્યોછ તો! અનતર ધરી હયાંથી ચાલી જા!
(જાણુએ) હું છેક ફાસ મધ્ય હું! જેમ તેમ હિંમત કરુંછ!

પેસી—(જાણુએ) વહા! શું મીઝસ! જાણુ રસ્તમ પહેલવાનની
એટી જાનું જોસસ! એતો એની બેહેન કરતાંજી બહાદુર
છે! નકામું મેં એના જાપ પર કાગલ લખ્યું! (તેણી
આગલ જઈ ગુફામંડી પડી) જાનું આધમાય મને
માફ કરો?

આધ—(મીઝસથી) હા, મને વકટલેન ને બોટ ઝકરી જેવી કહેનાર
તમેજકે? મને જાણુએ જાણું કહ્યુંછ. હવે હું તમારું મોતું
ખી નથી જોવાની!

પેસી—પણ જુવોની મીસીસ આધમાય મને જરા મીઝસી, હઠીલી,
બોલીદરાજ, તીખી, વાતવાતમા મરાઈ પરે તેવી, બહાદુર,
ને એકના સાત જવાબ આપીને ઉભી રહે તેવી ઘેરી જોઈ
એછ. તારે મેં તમારામા તેવું પાણી કંઈખી નહિ જોયું
તારે મેં મારો વિચાર ફેરવ્યો, ને તમારી બેહેન પર નજર
દોડાવી, કે જેણી મને મારા ટેસ્તને ઘરનીજ લાગી. હવે
હું જોઉંછ, કે તમે તેણીનેખી ભુલાવે તેવાં છેવો, જેથી
મને માફ કરો ને મારો પ્યાર—

આધ—(છણકાથી) જરાખી નહિ, નીકલો હંઈથી.

પેસી—મારી પર દયા કરો! પીટી! પીટી!

આધ—(મીઝસથી) નોટ એ ખીટ.

પેસી—હું હજારો હજાર માફ માંગુંછ, હું પગે લાગુંછ!

(તેણીને પગે લાગે છે, આધ તેને હઠારી લે છે, બેઠ
કાટી કરે છે, દીન્યારજી, ફરામરોજ, ને આધમાય
દાખલ થાય છે, બધાં તેઓને જોઈ ચોકે છે)

દીન્યારજી— મીઠી લીઝુની પેપરમીટ, મને ક્યેતાંને આય તમારું કાગલ આપ્યું. એમાં તમે આપને છોરીને બાધના હાથની માંગણી કરોજ, તેમાં મને જરાખી વાંધો નથી. લેવો એ તમારીજ છે (તેણીનો હાથ ધરી લાંગો કરેછે) હું હમણાજ બગરે જઇ આવો ને આવતાં આવતાં બીજી ચીડી છાપવા આપી આપોજ. એમાં મેં તમારાં નામો ફેરવ્યાંજ પેહેલી ચીડીઓ બહેંચાઇ ગઇજ તે હવે જરા ગોળું લાગશે ખરું, પણ શીકર નહિ.

પેસી—નહિરે જરાખી ખરાખ નહિ લાગશે. મેં મારો વિચાર ફેરવ્યોજ, અને હું આપનેજ ચાહુંજ !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) વોટ આ ગોલ ગોલ ફેલો ! આયતો બહો નાચ નચાવેજ ! અનર ધરી મારાં ઘેરમાંથી નીકળ ! હવે હું એકનો એ નથી થવાંતા !

પેસી—તારે તમે મને કહારી મુકોજ ?

દીન્યારજી—લાટ મારીને !

પેસી—ઠીકછે તારે હું જઇને કુવોજ પુરુંજ !

દીન્યારજી—હું આવીને ઉપરથી મોટો પથ્થર નાખસ !

પેસી—નાખજો પણ મારી પર જુરી ભરાસે તેમાં હું બધું કહેવસ કે તમે મને મારી નાખ્યો તો.

ફરામરોજી—(દીન્યારજીના કાનમાં) જવા દેવોની નકામો લેખન ફાટેલ છે ને ?

દીન્યારજી—(તેને) હા, જરા ચકડોલ મુવોજ. જેરનો ફાકો મારીને ઉંઘઇ જાય તેમાં નવાઇ નહિ (મોટેથી) અરે બાપુ હંધ આવ. હવે સીધો રહેજો. એમતે કંઈ પાંચ પાંચ મીનીટે લોકો ઔરી બદલતા હોસે ? લે વાઈ ચાલ ડાહ્યો થા. (આપને) દીકરી જોકે એ મને ગમતો તો નથી પણ એના રંગારીના ધંધામાંથી એ પાન્સો રૂપિયા કમાયેજ, ને વરી તું એને ખાએજ, અરે ચાહેજ એટલે એને કબુલ કર ?

પેસી—(તેણી આગલ જઇ) હા ડીયર કબુલ કર.

—(છલુકાથી) હું તમુને કબુલ કરુંછ, પણ તમારે મોરા તાબામાં રહેવું પડશે, ને જેમ હું કેહું તેમ કરવું પડશે.

—મારે તે કબુલ છે, મને હુશિયાર બૈરીજ ગમેછ !

(તેણીનો હાથ પકડી ચુમે છે)

રામરોઝ—(બાબુએ) ત્રણએક મહિનામા છરી ચુલિયા લેવાસે !

(જમશેદ પોતાનું કાગળ વાંચતો વાંચતો દાખલ થાય છે)

જમશેદ—(બધાંને જોયા વગર) બીજીબી એક લાઇન હાથ લાગી (વાંચાને) પછી ઉઠ્યો તે ચોર, તેણી બોલી મને છોર.

(બધાંને જોઇ ચાંકે છે)

દીન્યારજી—હા જમશેદ ! તું આગલ ચાલતાં કપીઓના પેટપર લાટ મુકશે ખરો ! જોઇએ એ આખી વાંચી જા ?

જમશેદ—હા લેવોતી ! (વાંચેછે) આઇ મારી આઇ, જલદી હયાં આવ નહિ તો તારો ચોટલો જશે પીખાઇ
તુંને થઇ આવસે વાઇ, તો પછી તારી થવસ હું દાઇ.
આઇને દેવે ખાઇ, તેને લઇ ગીયો સોડા પાઇ
તે જેમ ઉચકાઇ.
પછી તેણીનું મોનું થયું કાલું સાડી
જેથી દેવ થયો ચાંઇ.
દેવે કાઢ્યો સોર બકાર, તેણી બોલી પથ્થર સાથે માથું ફોર
જેમ હોય કોઇ મોર.

બધાં—હા ! હા ! હા ! હા !

પેસી—અરેદેવ લઇ ગીયો સોડા પાઇ, એ લાઇન તો મેં એને આપીતી એટલે અરધી સાખાસી મને ઘટે !

દીન્યારજી—(તેનો બરડો થોડી) શાખાસ, શાખાસ !

આઇ—પણ મુવો દેવ મને કાંઠાં લઇ ગીયો ?

જમશેદ—આગલ સમજો (વાંચેછે) દેવ લઇ ગીયો જ તાંહાથી ઉઠ્યો મુલતાંન, ધરાનથી તુરાન થઇ

બધાં—ઠહા! ઠહા! ઠહા! ઠહા!

દીન્યારજી—શું કાશિયો મુકીયોછ! બોસ્તાનને બદલે ધોરરતાં
તો દીકરસ મળતે!

પેસી—તેને બદલે ઘોડાનું હાથ બોસ્તાન વધારે શોભતે!

દીન્યારજી—(બે ધ્યાનપણે) હવે મારાં માટી બૈઝેરો! એક વ
પ્રીથી હાથસે હાથ મેળવી લેવો. (અંદર જોઈ) ઓ લેવો.
પેલાં પુતલી જર, ને શાપુરજીની આવેછ!

(પુતલી જર ને શાપુર દાખલ થાય છે) *

(તેણીઓને) દીકરીઓ આય પેલા જે રંગારી વિશે હું
કહેતોતો તેવણુ. એવણુની મુંબઈમા કપડાં ધોવાની ને રંગ
વાની મોટી દુકાન છે. આવ દીકરી હાથ લાવ (આંધનો
હાથ પકડી તે ભુલથી પુતલી સાથે મેળવી આવેછે. ને
પછી જોય છે) હેં! એ શું? એ બેરાંઓ પરણોછ!
(પેસીને) કેમ એ પેપરગીટ કેમ જો સુંઠની?

પેસી—લીંબુની!

દીન્યારજી—અરે જે હોય તે, પણ હયાં બહાર આવતી? છોકરી
આપુંછ તારે કે?

(બિહના હાથ મેળવી આવે છે)

(પેસીને, તેણીને દેખાડી) આય તારો વર, ને દીકરી (તેણી
તરફ જોઈ પેસીને દેખાડી) આય તારી બૈરી. અરે શું જો?
જેઉ એક એકના વરો! છટ, છટ. બધું આપડ ગુપડ
બોલઈ જવાયછ. શું જો? હવે તમે આપસ આપસમા
સમજી લેજો (બાઈ તરફ જોઈ) હવે દીકરી તું આવ તારી
બૈરી સાથે હાથ મેળવી લે.

(ફરામરોઝનો હાથ પકડી તે તેણી સાથે મેળવી આવેછ
પછી ભૂલ સુધારે છે)

અરે પેલો જમશેદ કહાં ગીયો? એ આજે બધાં એમ કેમ
કરોછ? (જમશેદ બહાર આવે છે) બહાર આવતી અંદર
બરાબા કરેછ? પણવુંછ કે નહિ? (તેનો હાથ ધરી) લે

આપ તારી દીકરી. એને સુખી કરજે. ચાલો હવે દીકરી પુતલી તું આવ તારો હાથ શાપુર દીકરી સાથે મેળવી લે, ને જરમાય તારો હાથ શીરોઝ આવે ને હું મેળવી આપસ, તેટલાં જરા ધીરજ ધરે.

(તેળીનો હાથ પકડી તે શાપુર સાથે મેળવવા જાય છે.
તેટલાં શીરોઝ દાખલ થઈ તેને અટકાવે છે. તેની પુઠે તીરમાર આવે છે. બધાં અજબ થાય છે)

શીરોઝ—(આવતાંને વાર) ઉભા રહેો ! એક જણનું નામ નીશાંબુ જાણ્યા વગર તેને આપરાં માન પામેલાં કુટુંબ સાથે જોડવા પહેલાં જરા વિચાર કરો !

દીન્યારજી—(તેને ભેટી પડી) ઝો દીકરા ! શીરોઝ ! તું આવ્યો કે ? પણ દીકરાં તારો બાપ કહાં છે ? મારો બહાલો ભાઈ કહાં છે ? બોલ જલદી એમ ગુંગલાયેછ શું કામ ?

શીરોઝ—(રડમસ અવાજે) તેવણુ તો ગુજરી ગીયા !

દીન્યારજી—(રડતાં) હેં ! ગુજરીજ ગીયા કે ! અફસોસ મેં ધારયું તુંજ ! પણ દીકરા તેવણુ સાથી ગુજરયા ? ને ક્યારે ગુજરયા ?

શીરોઝ—(રડમસ અવાજે ધણાંજ અનુનથી શાપુર તરફ એકી તગરે જોઈ) તેવણુ તો ખુન થયું !

દીન્યારજી, પુતલી, જર, આઈ, બાઈ—(બધાં સાથે) હેં શું ?

દીન્યારજી—(રડમસ અવાજે) ઝો બોદા ! આવ હું શું સાંભળું છું ! કેણુ મુજબે તે બીયારાને માર્યો ને શા માટે માર્યો ? જરા વધારે ખુલાસાથી બોલ ?

..... પ્યારી તો

ત્યાર પછી તેવણ સુરતથી પુના ગયા હતા, અને ૧
 બારીક જુસ્તેજુ કરયાથી મેહેરહોમજી નામના મોઝેદ ત
 હમને બધો ખુલાસો મળ્યો. ત્યાં હમે વાતે જોડા હતા
 લાંબા ધનજો ખાનખાઉ નામનો પારસી કે જે થોડા વ
 તની વાત પર હયાં ભટકતો જણાયો હતો, તે ત્યાં આવી
 લાગ્યો. મોઝેદ મેહેરહોમજીએ તેની એકપુરી બેટીના મરણના
 સમાચાર તેને કહ્યા, એટલે તેને ઝનુનમાં આવી જઈ
 ત્યાંને ત્યાંજ પોતાના કમરબાંધમાંથી પીસ્તોલ ખેંચી કહાડી
 તે વડે આપઘાત કીધો, અને મરતી વખતે સંઘળો
 એકરાર કરી ગીયો!

દીન્યારજી, પુતળી, જર, આઈ, બાઈ—(બધાં સાથે) તેને
 શું કહ્યું ?

ફીરોઝ—(મકકમ પણે) કે તેને અને આય શાપુર મોતાફરામે માગ
 બાપનું ખુન કીધું હતું !

(આજ પળે શાપુર દીવાના જેવો થઈ પોતાના ખીસાં
 માંથી એક મોટી પોકેટ નાઈફ ખેંચી કહાડી તે ઉઘાડી
 હજીતો બધાં તેને પકડવા નય, એટલાંમા પોતાની
 છાતીમા ભોંકી નીચે પટકાઈ પડી મરણ પામે છે.
 આથી પુતળાં એક એવીતો દેહેરત ખાય છે કે જેથી
 તેણીનું હાર્ટ એકદમ બંધ થઈ જઈ તેણી એક ચીસ
 સમેત નીચે તુટી પડી તેના આંગ આંગલ મુદકું થઈ
 પડે છે. આ દેખાવ જોઈ દીન્યારજી, જર, આઈ
 અને બાઈ જોશુધ થઈ ફસડાઈ પડે છે. ફરામરોઝ,
 જમશેદ, પેસી, અને તિરમાર અન્યેબીમા હરણુ ફાર
 થઈ ગયા પુતળાંની કાંણી આંખ ફાડી ઉભાં રહે છે.
 અને આ સંઘળો છાતી ફાડનારો દેખાવ જોઈ પ્રાણ
 દુઃખથી પોકાર મારે છે કે:—

મુલમાં.

એક અદ્ભુત ડિટેક્ટિવ વાર્તા.

લખનાર—ડાસામાધ એક્સલ જી ભર્યા.

કાવા દાવા, ફંડ ફરેખ, ચોરી ખુન, માર ફાર, નાહાસ લાગ, દુઃખ સુખ, પ્યાર મહોખત, વગેરે વગેરે બાબદોથી ભરપુર આ કીસ્સો છે, અને વાંચનાર પોતાનું ભાન ભુલી જઈ માંહેના મનહુર દેખાવો વાંચવા ઉશ્કેરાઈ તતપર થઈ રહે છે. એ કિસ્સાનું વળું પારીસના મોન્ટમારત્રેના ડુંગરમાંના અસલી ગુફાઓમાં રચાયેલું છે, અને કર્તાની તે તરફની મુસાફરીમાં આ ડુંગર તેમના જોવામાં આવેલો હિવાથી ત્યાંનું હુળહુળ નજરે જોયલું વર્ણન કરવામાં આવેલું છે.

૩૨૫) સફા, જાડાં કાગલ, કપડાંનું ગીલીટ સાથનું પુકું કીમત રૂ. ૨૫) વી. પી. થી ચાર આના વધુ.

સઘળા જાણીતા બુકસેલરોને ત્યાંથી મળશે. અથવા નીચલે ઠેકાણેથી મળશે:—

એમનામાહાત

તે

એક હજાર વર્ષ પછી એક પારસી તરીકે પાછો જનમેલે
જેખીલોનનો મહાન બાદશાહ

અને તેની

દિલકસ કાંહાણી.

હિમાલયના હીપનોટીઝમનું પારસી સંસારી
ઓરીજનલ નોવેલ.

લખનાર—ડોસાલાઈ એદલજી લક્ષ્યા.

હિમાલય પર્વતપરનો અસલનો મેસમેરીઝમનો એલમ, ત્યાં ટીબેટ તરફ આવેલાં મંદીરોમાંની ગુપ્ત કરામાંતો, ઇજ્જતની પોતાના મુંડાં સાથે રાખવાની અસલી મહાન રીલસુરી મુજબના ત્યાં ઢગલાબંધ સીચી રાખેલાં કરોડો મુંડાં, સીરીયન દેઝરટમાં આવેલાં જેખીલોનનાં ડટાઈ ગયેલાં અસલી ખંડીયેરો, ત્યાંના ફના થઈ ગયેલાં રહેરો, વીસુવીયસના બગતા પહાડની કરામતો, અમેરીકા અને ત્યાંના રહેરોની અન્નદેખીચો વગેરે વગેરે બહુ જાણ્યા જોગ ખીનાઓનો આ મહાભારત વારતામા સમાવેશ કરવામા આવેલો છે. વારતાનું વળું બહુ ખેંચાણુકારક છે, અને કતીની હિન્દુસ્તાન અને યુરોપ અમેરિકાની મુસાફરીથી વારતાના નાયકો ન્યાં ન્યાં નાંહસે છે, ત્યાંનો ઉપર વર્ણવેલાં ઠેકાણાઓનો ખરેખરો અને નજરે જોયેલો હેવાલ ચીતારવામાં આવેલો છે. આનું પુસ્તક આજ સુધી પ્રગટ થયેલું નથી.

મોટા ખર્ચે કરાવેલું ચિત્ર સાથનું સુંદર પુઠું. કી. રૂ. ૨)

આના

થોડા વખતમા બહાર પડે

મુસાફરીના મહાન બનાવોનું એક માહાત્મા

પુસ્તક

એપોલોથી—અમેરીકા

લખનાર—ડાસાલાઈ એદલજી ભટ્ટાચાર્ય.

મુંબઈના એપોલો બંદરથી એટન, સ્વેડ, પોરતસેડ, ઇ
લીના, મસીના, નેપલસ, જીનોવા, અને જીનોવાથી રેલ
ત્રણ દિવસની હાદમારી ભરી આફ્રિકા પર્વત પરની મુસાફ
પછી પારીસ; જ્યાંથી રેલ માર્ગે દીપી, પાછું સ્તીમર પર સ
થઈ ચેલાતના બંદર દોવર, જ્યાંથી રેલમાર્ગે લંડનના વી
રીયા તરમીનસ. પાછી રેલ પર સ્વારી અને
જ્યાંથી જળ કુકડા પર બેસી કેનેડાના સેન્ટ
રેલપર કુકડે અને બે દિવસની રંજ પ
ન્યુયૉર્ક ઉપર વર્ણવેલાં દરેક શહેરોમાં
દેખાવો અને બનાવોનું ઘણુંજ દી

મા આપવામા આ

જી તે પો

થોડાજ

